

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU, ENFLASYON VE FAİZ ORANI İLİŞKİSİ:
NEDENSELLİK ANALİZİ

Hazırlayan:

Zozan YILDIZ

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Selim DEMEZ

HAKKARİ

2024

T.C.
HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
HAKKARİ

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zozan YILDIZ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: Nedensellik Analizi” başlıklı tez, (19.12.2024) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :	
Üye :	
Üye :	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİN

Enstitü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

19/12/2024

İMZA

Zozan YILDIZ

ÖZET

TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU, ENFLASYON VE FAİZ ORANI İLİŞKİSİ: NEDENSELLİK ANALİZİ

Zozan YILDIZ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Selim DEMEZ

2024, 111 s.

Ülkemizde son zamanlarda yabancı paranın Türk Lirası karşısında değerlenmesi, döviz kurları ve fiyatlar genel seviyesini yükseltmiştir. Bu yükselişi dengelemek için faiz oranlarıyla döviz kuru ve fiyatlar genel seviyesi kontrol edilmeye çalışılmıştır. Döviz kurlarındaki değişimler, Türkiye gibi gelişmekte olan ve dışa açık ülkelerde dış ticaret ve enflasyon olmak üzere birçok değişkeni etkilemektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişki, ekonomi politikalarının belirlenmesinde ve etkinliğinde oynadığı rol sebebiyle ekonomik ve politik olarak önem arz etmektedir. Bundan dolayı enflasyon, faiz oranı ve döviz kurunun istikrarının sağlanması para ve maliye politikasının önemli amaçlarından biridir. Bu çalışma enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ilişkisini araştırmayı ve bu değişkenler arasındaki etkileşimi anlamaya ve Türkiye ekonomisi için güncel konulardan biri olması sebebiyle literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ilişkisi incelenerek bu değişkenlerin birbiriyle olan etkileşimini anlamaya yönelik bir araştırma amaçlanmıştır. Türkiye’de 2004– 2024 tarihleri arasında aylık veriler kullanılarak enflasyon, faiz oranı ve döviz kurunun ekonomik istikrar üzerindeki etkileri, politika yapıcılarının karar süreçlerindeki rolü ve Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmada Fourier Toda ve Yamamoto ve Fourier Granger nedensellik testleri kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre enflasyonla döviz kuru arasında çift yönlü, faiz oranından döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca enflasyon ile faiz oranı arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Faiz, Döviz Kuru

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN EXCHANGE RATE, INFLATION, AND INTEREST RATE IN TURKEY: CAUSALITY ANALYSIS

Zozan YILDIZ

Master's Thesis, Department of Economics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Selim DEMEZ

2024, 111 p.

The recent foreign currencies against the Turkish Lira in Turkey has increased the exchange rates and the general level of prices. In order to stabilize this rise, interest rates have been used to control the exchange rate and the general level of prices. Changes in exchange rates affect many variables, including foreign trade and inflation in developing and open countries like Turkey. The relationship between these variables is economically and politically important because of the role it plays in the determination and effectiveness of economic policies. Therefore, ensuring the stability of inflation, interest rate and exchange rate is the main objective of monetary policy.. This study aims to investigate the relationship between inflation, interest rate and exchange rate and to understand the interaction between these variables and to contribute to the literature as it is one of the current issues for the Turkish economy.

In this study, an analysis of the relationship between inflation, interest rate and exchange rate in the Turkish economy is aimed at understanding the interaction of these variables with each other. The effects of inflation, interest rate and foreign exchange on economic stability, the role of policy makers in the decision-making process of Turkey's economy, and the relationship between inflation, interest rate and foreign exchange have been analyzed using monthly data from 2004 to 2024. The Fourier Toda-Yamamoto and Fourier Granger causality tests were employed in the analysis. According to the test results: A bidirectional causality relationship was found between inflation and the exchange rate. A unidirectional causality relationship was identified from the interest rate to the exchange rate. No causality relationship was detected between inflation and the interest rate.

Keywords: Inflation, Interest Rate, Exchange Rate.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye’de enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki ilişkiler ele alınmış; Türkiye ekonomisinde bu değişkenlerin tarihsel süreçleri ve politika bağlantıları değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, literatür taraması yapılmış ve daha önce konu ile ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise metodoloji ve analiz sonuçları yer almaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm değerli hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım. Değerli tez danışmanım Doç. Dr. Selim DEMEZ’ e yüksek lisans eğitimim her aşamasında bana gösterdiği yol ve sağladığı destek için minnettarım. Ayrıca çalışmama değerli katkılarda bulunan, ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Faruk MİKE ve Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Halil POLAT’ a teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisans eğitimim süresince bana destek olan aileme, arkadaşlarıma ve tüm sevdiklerime şükranlarımı sunarım.

Zozan YILDIZ

HAKKARİ-2024

İÇİNDEKİLER

TEZBİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
EKLER DİZİNİ.....	xi
1.GİRİŞ	1
1.1.Enflasyon Kavramı	4
1.1.1.Enflasyon Türleri	5
1.1.2.Enflasyonla İlgili Diğer Kavramlar:	14
1.1.3. Enflasyon Teorileri:	18
1.1.4.Enflasyonun Ölçülmesi	26
1.1.5.Enflasyonun Sebepleri	29
1.1.6.Enflasyonun Maliyetleri.....	30
1.2. Faiz Kavramı.....	35
1.2.1.Faiz Türleri.....	36
1.2.2. Faiz Oranını Açıklamaya Yönelik Teoriler	38
1.2.3. Faiz Oranını Etkileyen Faktörler.....	43
1.3.Döviz Kuru Kavramı.....	46
1.3.1.Döviz.....	47
1.3.2.Döviz Kuru Çeşitleri	47
1.3.3.Döviz Kuru Sistemleri	49
1.3.4.Döviz Kurlarının Değişimini Açıklamaya Yönelik Teoriler	52
1.3.5.Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler.....	57
1.4.Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Arasındaki İlişkiler.....	59
1.5. Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Politikaları	63
1.5.1.Türkiye'de Enflasyon Süreçleri.....	65

2.LİTERATÜR TARAMASI.....	73
2.1.Enflasyon-Döviz Kuru Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar	73
2.2.Enflasyon-Faiz Oranı Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar	77
2.3.Faiz Oranı-Döviz Kuru Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar	79
2.4.Enflasyon-Döviz Kuru-Faiz Oranı Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar	81
3.METODOLOJİ/MATERYAL VE YÖNTEM.....	86
3.1. Veriler	86
3.2. Yöntem.....	86
3.3.Veri Analizi ve Bulgular	88
4.Sonuç ve Öneriler.....	93
KAYNAKÇA.....	96
EKLER.....	109
ÖZGEÇMİŞ	111

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklamalar
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
FED	Amerika Merkez Bankası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
EVDS	Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Talep Enflasyonu	6
Şekil 2: Maliyet Enflasyonu	8
Şekil 3: IS-LM Yaklaşımı	42

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: Hiper Enflasyonun Yaşandığı Ülke Örnekleri	14
Çizelge 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	86
Çizelge 3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları	88
Çizelge 4: Fourier ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	89
Çizelge 5: Fourier Nedensellik Testi Sonuçları	90

EKLER DİZİNİ

Ek-1: Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranlarının Yıllık Verileri (2004-2024).....	109
Ek-2: Yıllara Göre Dış Ticaret (2013-2023).....	110

1. GİRİŞ

Enflasyon, faiz ve döviz kuru bir ekonomide büyük önem taşıyan temel makroekonomik göstergelerdir. Faiz oranı, döviz kuru ve enflasyon düzeyi arasındaki ilişki, ekonomi politikalarının belirlenmesinde ve etkinliğinde oynadığı rol bakımından büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bir ekonomideki enflasyon, faiz ve döviz kuru dengesi para ve maliye politikasının başlıca amaçları arasında yer almaktadır.

Son zamanlarda, ülkemizde Dolar ve Euro gibi yabancı para birimlerinin Türk Lirası karşısında değer kazanması, Türk Lirası'nın değerini düşürerek, döviz kurları ve fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde politikacılar, döviz kurları ve fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen yükselişin önüne geçmek amacıyla faiz oranı ve döviz kurunu kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Döviz kurunda meydana gelen artışlar, Türkiye gibi gelişmekte olan, dışa açık ve dış açık veren ülkelerde başta dış ticaret ve enflasyon olmak üzere birçok makroekonomik değişkeni etkilemektedir. Bu nedenlerle bu çalışmada Türkiye ekonomisi için enflasyon, faiz ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve ekonomi literatürüne katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Döviz kuru ile faiz oranı arasındaki ilişki yıllardır tartışılmaktadır. Faiz oranları, döviz kurundaki dalgalanmaları kontrol etmekte yardımcı olan önemli politika araçlardan birisidir. Faiz oranlarının artması, ülkeye sermaye girişini artırarak, yerli paranın değerinin artmakta ve döviz kurunun düşmesine neden olmaktadır. Fakat bu aksine yaygın olmayan bir görüşte faiz oranlarının artmasının özellikle hükümete olan güvensizlik ve dışa bağımlılığın fazla olması durumunda döviz kurunu düşürücü bir etkiye neden olmayacağını tersine dövize olan talebi daha da artırarak enflasyonu tetikleyeceğini öne sürmektedir. Diğer bir görüşe göre de, faiz oranlarındaki yükseliş ülke içindeki firma ve bankaların borç külfetini yükseltecek, ödeyebilme güçlerini düşürecek, dolayısıyla piyasada olumsuz bir tabloya yol açarak ulusal para biriminin değersizleşmesine ve kurun yükselmesine sebep olacaktır. Bu bağlamda ekonomi dünyasında bu konuyla alakalı ortak bir kanaat oluşmamıştır. Hatta bir kısım ekonomist döviz kuru ve

faiz hadleri arasında bir bağ olmadığını dahi öne sürmektedir. Döviz kuru ve faiz oranı, bir ekonominin mali ve reel yapısına etki eden en önemli makroekonomik göstergeler arasındadır. Çünkü faiz oranları üretici ve tüketicilerin aldıkları kararları yakından etkilerken, döviz kuru da bir ülke ekonomisinin, dış dünya ile yapılan ekonomik ilişkilerini etkilemektedir. Bu nedenle faiz ve döviz kuru değişkenleri arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır.

Enflasyon, gelişmemiş ve gelişmekte olan ekonomilerin ciddi problemleri arasında bulunmaktadır. Politika yapıcılar, ekonomideki istikrarsızlığa çözüm üretmek için bazı değişkenleri kullanırlar. Enflasyon ve faiz oranları bu değişkenler arasında yer almaktadır. Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki ekonomistlerin senelerdir üzerinde konuştuğu konular arasında yer alıyor. Bu doğrultuda, faiz ve enflasyon değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Faiz ve enflasyon kavramlarının birbirleriyle olan ilişkileri üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda bu görüşlerin biri de Keynes'in görüşü olduğunu görüyoruz. Keynes enflasyonu, talep fazlası ile açıklamıştır. Para piyasasındaki ortaya çıkan yükselişler faiz hadleri vasıtasıyla enflasyon yaratmaktadır. Para piyasasında meydana gelen talep ve arz dengesine göre biçimlenen faizdeki oynamalar ilk olarak yatırımlara etki ederken daha sonrasında da toplam talebe etki etmektedir. Bu yüzden enflasyon sürecinin devam etmesi para piyasalarında ortaya çıkan yükselişlere bağlıdır. Bunun yanı sıra Keynes ekonominin tam istihdama yaklaştıkça enflasyonun beklentileri sebebiyle nominal faizin artabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu gelişme reel faizi de etkilemektedir.

Ekonomik istikrarsızlığın ortadan kaldırılması için enflasyon ve döviz kuru arasındaki etkileşimin boyutunu belirlemek büyük önem taşımaktadır. Yabancı para fiyatlarında meydana gelen gelişmeler bir ülke ekonomisinde fiyatları önemli derecede değiştirmektedir. Yabancı paranın değeri, yerli paraya göre yükseldiğinde aynı zamanda enflasyonda yükselir. Buna karşın, döviz fiyatı düştüğünde fiyatlar genel seviyesi de düşer. Gelişmekte olan bir ekonominin üretimi, ithalata bağlıdır. Bu nedenle döviz kurlarında ortaya çıkan bir değişiklik ülke dışından getirilen malların bedellerini ve imalat giderlerini etkiler. Bu yüzden üretimde istikrarın ve küresel rekabetin sağlanması için enflasyon unsurunu göz

önünde tutan döviz kuru politikalarının uygulaması gerekmektedir.

Ekonomi politikası yetkilileri, enflasyonu düşürmek için para miktarını kısıtıklarında, piyasa aktörleri kararlarında destekleyici beklentilerini yansıtacak ve geçmiş deneyimlerinden faydalanacaktır. Ekonomi, uzun ve sorunlu bir süreçten sonra kısılmış parasal çerçeveye uyum sağlar. Döviz kurunda meydana gelen artış sebebiyle yerli paranın değer kaybetmesi, uzun vadede ekonomideki reel değişkenler üzerinde etki yaratmaz; fakat yurtiçi fiyatları artırır. Artan döviz kuru, üretimde kullanılan ithal girdilerin maliyetini yükseltir ve fiyatlar genel düzeyini de artırır. Dolayısıyla ekonomide maliyetlerin artmasından kaynaklı iç fiyatların yükselmesi sonucunda, enflasyon meydana gelir.

Yabancı para fiyatlarında meydana gelen gelişmeler enflasyonu önemli derecede etkiler. Bu etkiler arasında ilk olarak ithal ürünler yer almaktadır. Bilhassa kalkınmakta olan ülkelerin üretimini ithalat etkilemektedir. Dolayısıyla döviz kurunda yaşanan bir değişim fiyatları ve imalat giderlerini etkilemektedir. Bu sebeple yabancı para fiyatlarında yaşanan gelişmeler ülke içindeki enflasyonu da etkiler. Yabancı para fiyatlarının yükselmesi ile beraber fiyatlar genel seviyesi yükselmekte, yabancı para fiyatlarının azalmasıyla da enflasyonda azalma meydana gelmektedir.

Türkiye gibi ithalatı ihracatından fazla olan açık bir ekonomi için döviz kurunda yaşanan değişimler, ülkenin makroekonomik performansına etki etmektedir. Dolayısıyla politika yapıcılarını, ekonomi politikalarını belirlerken ve uygularken döviz kuru ve faiz oranı değişkenlerinin etkilerini göz ardı etmemeleri gerekmektedir. Kur ve faiz ilişkisinin negatif etkilerini minimum seviyeye çekmek için, bankacılık sektörü ve ödemeler dengesi ile ilgili tedbirler ve mali disiplin ile fiyat istikrarına yönelik güvenilir politikalar uygulamalı ve gerekli olan önlemler alınmalıdır. Temel hedefi fiyat istikrarı olan merkez bankası, döviz kurunu azaltıcı politikalar izlemeli ve enflasyon hedeflemesi yaklaşımını dikkate almalıdır. Bundan dolayı, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için yıllık veriler karşılaştırılarak döviz kuru, faiz haddi ile enflasyon düzeyi bağlantısının tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın temel sorunsalı, Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki ilişkinin ne gibi neticelere neden olduğunu ortaya

koymaktır. Ayrıca bu çalışma Türkiye ekonomisinde son 20 yılda yaşanan ekonomik dalgalanmaların daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, aylık bazda değerlendirilerek analizler yapılmış ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler sınanmıştır. Bunun yanı sıra enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru değişkenlerinin iktisadi istikrar üzerindeki etkileri, politika yapıcılarının karar süreçlerindeki rolü ve Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz oranı ve döviz kurunun birbiriyle olan ilişkileri ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde teorik çerçeve Türkiye ekonomisinin tarihsel süreç içerisindeki durumu da dikkate alınarak incelenmiştir. İkinci bölümde literatür taraması ile benzer çalışmalardan elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise analiz yöntemleri ve sonuçlar yorumlanmıştır.

1.1.Enflasyon Kavramı

Bir ekonomide iktisadi hedeflere varmak amacıyla bazı temel kararların alınarak hayata geçirilmesine ekonomi politikası denir. Bahsi geçen bu politikalardaki ana hedefleri şu şekilde sıralanmaktadır. Bu ana hedefler arasında; tam istihdamı sağlamak, fiyatlarda istikrarı gerçekleştirmek, üretim hacmini yükseltmek, servet ve gelirden bölüşümü düzeltmek ve ödemeler bilançosunu sağlamak yer almaktadır. Bu politikaların hedefleri içerisinde yer alan fiyat istikrarı kavramı bireylerin yatırım, tasarruf ve tüketim tercihlerine özen göstermelerine gerek kalmayacak biçimde alt düzeylerde süregelen bir enflasyon seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede belirtilen fiyat dengesi enflasyon düzeyiyle izah edilmektedir. Bu sebeple fiyat istikrarının tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle enflasyon kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir (Yaldız, 2018: 5).

Enflasyon, Latin kaynaklı bir kelime olup manası şişkinlik olarak ifade edilmektedir ve toplam arzın toplam talebin altında kalması olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Bu nedenle enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki devamlı artışlar diye ifade edilmektedir (Balat, 2010:3). Bir başka tanıma göre fiyatlar genel seviyesinin devamlı olarak artmasına enflasyon adı verilmektedir. Enflasyon, bir ekonomide fiyatlar genel seviyesi ve maliyetlerin sürekli olarak yükselmesi durumunda enflasyon meydana gelir (Arslan,2019:26).

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen bir seferlik bir artış anlamına gelmez; devamlı bir artış anlamını içermektedir. Fiyatlar genel düzeyi, birçok maldan oluşan bir sepetin fiyatını ifade etmektedir. Sepette bulunan birden fazla malın fiyatının artması enflasyon manasını taşımamaktadır. Enflasyon olgusunun meydana gelebilmesi için sepet içerisinde bulunan malların fiyatlarında genel bir artışın ortaya çıkması gerekmektedir (Eşsiz,2022:17).

Fiyatlar genel düzeyindeki ortaya çıkan artışların devamlılık göstermesi durumunda ekonomik karar birimlerinin içinde bulunduğu bir belirsizlik olgusunu meydana getirmektedir. Belirsizlik durumunun artması ile birlikte fiyatlarda, ücretlerde ve maliyetlerde dalgalanmalara yol açacak, karar birimleri ise bu dalgalanmalara karşısında uyum sağlamakta güçlük çekeceklerdir. Bu durumların bir sonucu olarak enflasyon, üretim artışını ve yatırımları düşürerek ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir (Deveci,2023:3).

Enflasyon süreci gelir dağılımında bozulmalara yol açan, yatırım ve tasarruf kararlarına etki eden, toplumun refah düzeyini değiştiren bir durumu ifade etmektedir. Yanlış yöntemlerin uygulanması ile birlikte ekonomiyi geri dönüşü olmayan bir sürece sokabilir. Ülke ekonomilerinde ortaya çıkan bu tarz aksaklıklar sosyal ya da siyasi krizler meydana getirebilmektedir. Türkiye’de, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) her ay düzenli bir şekilde enflasyon verilerini açıklamakta ve raporlamaktadır. Tüm tarihsel enflasyon serilerine ulusal ya da uluslararası veri dağıtım merkezleri aracılığıyla erişilebilmektedir (Öktem,2023:29).

1.1.1.Enflasyon Türleri

Bir ülkede fiyatlarda meydana gelen devamlı yükselişler, birtakım sebeplerden ortaya çıkabilir. Enflasyonla mücadelede başarı elde etmenin ilk şartı enflasyonun sebebinin iyi bir şekilde tespit etmektir.

Nedenlerine Göre Enflasyon:

Enflasyonu nedenlerine göre inceleyecek olursak karşımıza üç çeşit enflasyon çıkar. Nedenlerine göre enflasyon çeşitleri: Talep enflasyonu, yapısal enflasyon ile maliyet enflasyonu şeklindedir.

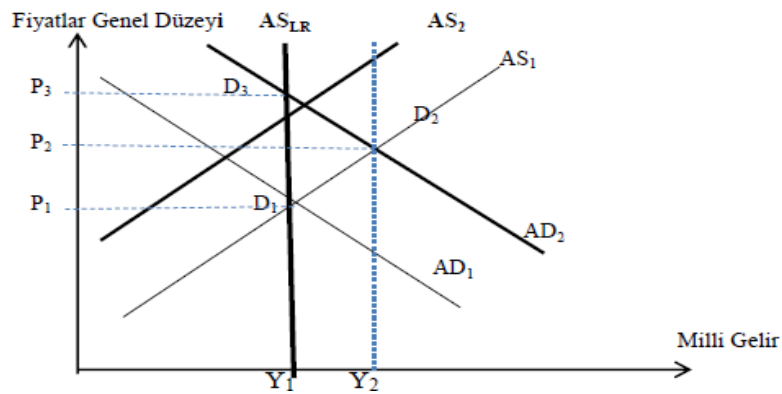
Talep Enflasyonu:

Toplam talebin, toplam arzı karşılayamaması ile oluşan fiyatlar genel düzeyindeki artışlara talep enflasyonu denir (Demir,2023:8).

Bir ülkede toplam talebin üretim kapasitesini geçmesi sebebiyle gerçekleşen bu tür enflasyonda, talep artışını karşılayabilmek için arzın gerekli düzeyde arttırılamaması neticesinde, fiyatların yükselmesi durumudur. Başka bir ifadeyle; talep enflasyonu, devlet harcamaları ya da para miktarının artması veya her ikisinin birden artması neticesinde talep düzeyinde ortaya çıkan artışlardır (Akyüz,2020:7).

Bir ülke ekonomisinde toplam talepten kaynaklanan enflasyon üç nedenden dolayı ortaya çıkar (Kütükçü,2020: 8):

- Bir ekonomide kamusal harcamalarının kamusal gelirlerinden fazla çıkması nedeniyle kamusal kesimde açık meydana gelebilir. Ortaya çıkan bu kamu açığının yükselmesi, toplam talebi arttıran bir etkiye yol açar.
- Özel sektör yatırımlarının özel sektör tasarruflarından yüksek olmasından dolayı ekonomide özel sektör açığı meydana gelebilir. Ortaya çıkan bu açık, para miktarı arttırılarak kapatılırsa toplam talepte artışa neden olabilmektedir.
- Dış ticaret dengesindeki fazlalık ve ülke içindeki talebin ülke içindeki arzdan yüksek olmasından kaynaklı ekonomideki gelir artışı da talep fazlasına sebep olabilmektedir (Kütükçü,2020: 8).

Şekil 1: Talep Enflasyonu (Atbaşı,2019:54)

Şekil 1’de gösterildiği gibi, toplam talepte meydana gelen bir artış, AD eğrisini sağa, dengeyi de D1’den D2 noktasına taşıyacaktır. Bu durum geçici denge hali olarak ifade edilmektedir. Bu denge noktasında gelirden yaşanan bir artış reel artış değil, nominal bir artış ifade eder. Gerçekleşen bu fiyat artışları, maliyetleri de artıracaktır ve toplam arz eğrisi sola kayarak, toplam arz eğrisi AS2’ye çıkacaktır. Gerçekleşen denge durumu D3 noktasında ortaya çıkacaktır. Bu durumda ekonomi yeniden tam istihdam düzeyi olan Y1’e varacaktır. Bu durumla beraber fiyatlar da P3 noktasına geçecektir. Şekilde ifade edildiği gibi talepte yaşanan bir artış, ilk olarak fiyatları P1 fiyat düzeyinden, P2 fiyat düzeyine yükseltmiş ve talepteki artış, toplam arzın yükselmesine yol açarak fiyatları P3 fiyat düzeyine çıkarmıştır (Atbaşı,2019:54).

Maliyet (Arz) Enflasyonu:

Üretim maliyetlerindeki artıştan kaynaklanan bu enflasyon çeşidi, arz enflasyonu olarak da ifade edilmektedir. Üretimde kullanılan girdi fiyatlarının artmasından dolayı, üretilen ürünün birim başına üretim maliyeti artacaktır. Maliyetlerin artması kâr oranlarında düşüş yaratacağından dolayı firmalar üretim miktarlarını azaltırlar. Ekonomide mal ve hizmet arzındaki bu düşme fiyatlar genel düzeyinin artması yönünde bir etki oluşturur. Ortaya çıkan bu durum maliyet enflasyonu ya da arz enflasyonu olarak tanımlanır (Başbuğa,2023:18).

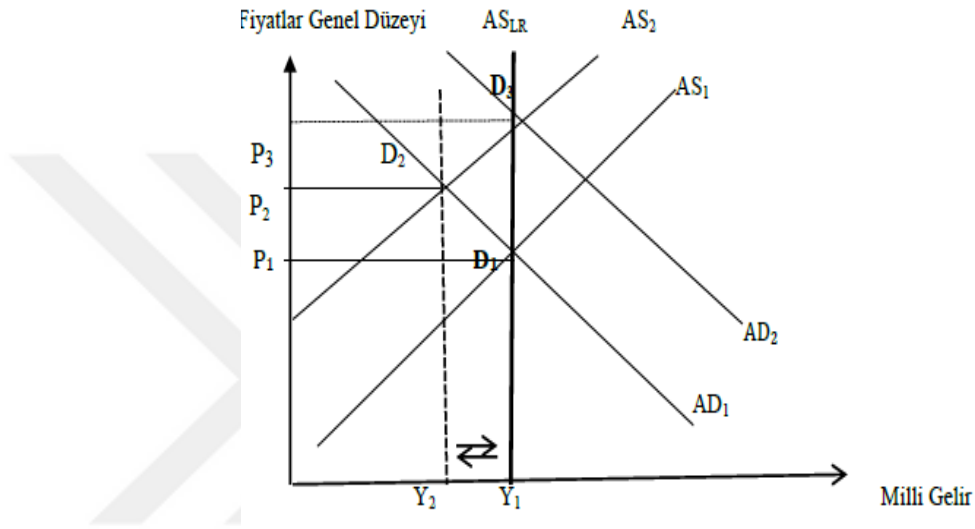
Başka bir ifadeyle ücret enflasyonu olarak da ifade edilen bu enflasyon türü, girdi fiyatları ya da ücretlerde yaşanan artış yani üretim giderlerinin yükselmesi sonucu ortaya çıkar. Bir afet ya da olağanüstü bir durumun yaşanmasıyla birlikte üretim gerçekleşmeyebilir ya da üretim giderleri çok ciddi bir biçimde artabilir. Bu gelişmelerin yanında vergi yükündeki artış da arz enflasyonuna etki etmektedir. Girdi fiyatlarında gerçekleşen bu yükselmeler toplam arzın inmesine, dolayısıyla arz eğrisinin sola kaymasına neden olacaktır (Öktem,2023:31).

Diğer bir ifadeyle ücret, kâr ve faiz oranları ile dolaylı vergiler gibi değişken oranların yükselmesine bağlı olarak maliyetlerde ortaya çıkan bir artışın fiyatları artırması durumudur (Yaldız, 2018:7).

Üretimde kullanılan girdilerin fiyatının artması nedeniyle maliyet

enflasyonuna yol açan sebepler arasında;

- Döviz kurunun artması,
- Hammadde fiyatlarının yükselmesi,
- Daha yüksek işgücü ücretleri,
- Vergi oranlarının artması gibi nedenler gösterilebilir (Akın, 2022:10).

Şekil 2: Maliyet Enflasyonu (Atbaşı,2019:56)

Şekil 2’de gösterildiği gibi ekonomi en başta D1 noktasında dengededir. Maliyetlerde ortaya çıkan bir artışla beraber arz eğrisinde sola doğru bir kayma gerçekleşecektir. D2’ de yeni denge durumu oluşmuştur. Burada fiyatlar P2’ye doğru çıkarken, gelir de Y2 düzeyine düşecektir. Bunun sonucunda enflasyon ile eksik istihdam birlikte meydana gelecek, dolayısıyla stagflasyon ortaya çıkacaktır. Bir ülkede stagflasyonun görülmesiyle ya toplam talep artırılacak ya da toplam arz azaltılacaktır. Merkez Bankası, böyle bir gelişme karşısında para miktarını yükselterek, toplam talep eğrisini sağa kaydırabilir ve AD2’ye getirebilir. Bu durum neticesinde yeni denge noktası D3 noktasında oluşacak ve ekonomi P3 düzeyine çıkararak dengeye gelecek ve gelir düzeyi de en başta olduğu gibi Y1 gelir düzeyinde gerçekleşecektir (Atbaşı,2019:56).

Yapısal Enflasyon:

Bir ülkede enerji, bazı hammaddeler ya da nitelikli işgücü kıtlıkları nedeniyle üretimin artırılmaması sonucu ortaya çıkan fiyat artışlarına yapısal enflasyon adı verilmektedir (Balat, 2010:8).

Başka bir ifadeyle yapısal enflasyon, talep yapısının üretim yapısına uyum sağlayamaması durumunda fiyatlar genel seviyesinin artması ile beraber meydana gelen enflasyon çeşididir. Az gelişmiş ekonomilerde yapısal enflasyonun temel sebeplerine bakıldığında;

- Tarımın ekonomi içindeki payının yüksek olması,
- Üretim faktörleri arasındaki dengesizlik,
- Ekonomik sektörler arasında meydana gelen verimlilik farklılıkları,
- Hızlı nüfus artışı,
- Köylerden kentlere olan göç,
- Tasarruf ve yatırım oranlarının düşük olması gösterilebilir (İlca,2021:41).

Gelişmekte olan ekonomilerde ise yapısal enflasyonun nedenleri arasında: nüfustaki hızlı artış, şehirleşme ve hayat şartlarındaki düzelmesi ve buna bağlı olarak tarımsal ürünlere olan talebin artması ve bunun da tarımsal ürünlerin fiyatlarında bir artışa neden olması olarak gösterilebilir (İlca,2021:41).

Gelişme Sürecine Göre Enflasyon:

Gelişme sürecine göre enflasyon türleri; açık enflasyon, gizli enflasyon ve ithal enflasyon olmak üzere 3'e ayrılmaktadır.

Açık Enflasyon:

Fiyatlarda meydana gelen artışların devlet tarafından kontrol edilememesi durumunda ortaya çıkan enflasyon çeşididir. Bu durumla beraber paranın kıymetinde düşüş, mal ve hizmetlerin fiyatlarında ise yükselme ortaya çıkmaktadır (Şahiner,2022:16).

Bir başka deyişle bir ekonomide, dış ticaret açıkları, mal ve hizmetlerdeki noksanlıklar ve üretim miktarında meydana gelen azalma gibi yapısal sorunlar sebebiyle fiyatlar genel düzeyinin artmasıyla ortaya çıkan enflasyondur

(Can,2019:15).

Diğer bir deyişle; Bazı yetersiz durumlardan dolayı fiyatlardaki artış ile meydana gelen ve otoritenin fiyat artışları üzerinde kontrol mekanizmasının bulunmaması nedeniyle gerçekleşen enflasyon çeşidine açık enflasyon denir. Piyasada meydana gelen talep fazlası ya da maliyetlerdeki artışlar açık enflasyonun başlıca kaynakları arasında yer almaktadır. Açık enflasyonun görüldüğü bir ekonomide ülke parası değer kaybeder. Ortaya çıkan bu değer kaybıyla beraber fiyatlarda artış kaydedilmektedir. Fiyatlardaki sürekli artış beklentisi tüketicilerin mal ve hizmetlere olan talebinin artmasına ve üreticilerin de ileride daha fazla kar elde etme düşüncesiyle mallarını satmak yerine depolamasına sebep olur (Ilıca,2021:41).

Gizli Enflasyon:

Bir malın fiyatı aynı kaldığı halde, bu ürünün niteliği ve niceliğinde düşüş olması durumunda ortaya çıkan enflasyona gizli enflasyon adı verilmektedir (Can,2019:16).

Bu enflasyon türü, 2. Dünya Harbi'nden sonra meydana gelen bir enflasyon çeşididir. Genel olarak bir fiyat yükselişi ve dengesizliği yoktur fakat ekonomide talep fazlası vardır. Türkiye ekonomisinde fiyatlar ve talep, karne sistemi ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak alınan bu tedbirler, enflasyon sürecini geciktirmiş fakat enflasyonu ortadan kaldıramamıştır (Şahiner,2022:16).

İthal Enflasyonu:

Bir ekonomide enflasyonun ortaya çıkması her zaman ülke içindeki ekonomik problemlerden kaynaklanmaz. Enflasyon problemi ülke dışından ithal edilen faktörler ya da dış etkenler sebebiyle meydana gelebilir. Bu tür enflasyon, ülke dışındaki fiyat artışlarının ihracat ve ithalat aracılığıyla ülke içine taşınmasıyla ortaya çıkar. Ekonomideki devalüasyonun derecesi bu enflasyon türünün kapsamını belirler (Ilıca,2021:42).

Dışa bağımlı olan ekonomilerde üretim için gerekli olan bazı girdilerin ithal edildiği, yerli paranın, yabancı paralar karşısında değerinin düşmesi ya da

tüketim ve üretimde kullanmak üzere ithal malların fiyatlarının artması gibi sebepler maliyet yükselişine yol açmaktadır. Ortaya çıkan bu maliyet artışları üretimde düşüş ve fiyatlarda artışa sebep olacaktır. Dolayısıyla bir ülkenin dışarıya bağımlılığında dolayı ortaya çıkan fiyat yükselişleri ithal enflasyon olarak tanımlanmaktadır (Yaldız, 2018:8-9). Başka bir ifadeye göre, ithal malların fiyatlarındaki artış ve dolayısıyla maliyetlerin yükselmesi ile ülke ekonomisinin dışa bağımlılığında dolayı görülen enflasyon türüdür (Abbas, 2020:21).

Hızına Göre Enflasyon

Hızına göre enflasyon; ılımlı enflasyon, hiperenflasyon ve kronik yüksek enflasyon olmak üzere 3'e ayrılmaktadır.

İlmlı Enflasyon:

Genel olarak tek haneli rakamlarla ifade edilen düşük seviyelerde izlenen enflasyona ılımlı enflasyon denmektedir. İlmlı enflasyon, yıkıcı etkileri düşük olan ve hatta uzun vadede olumlu etkileri olan enflasyon türüdür (Öktem,2023:33).

Enflasyon, bir ekonomide olumsuz etkileri olan makroekonomik bir değişkendir. Fakat ülkelerin ekonomi yapılarına göre olağan kabul edilen enflasyon oranları da bulunmaktadır. Bu enflasyon türü, enflasyon oranının çift rakamlı olmadığı, ancak piyasalarda enflasyonun etkisinin görüldüğü ve enflasyon bekleyişlerinin gözlemlendiği bir durum olarak ifade edilmektedir (Kütükçü,2020:12).

Bu enflasyon türünde yıllık enflasyon oranı genellikle %1-10 arasında değişmektedir. Fiyatlar genel düzeyinin yavaş bir şekilde arttığı süreçte ılımlı ya da sürünen enflasyondan bahsedilmektedir. İlmlı enflasyonun değeri yıllık olarak tek rakamlı olarak ifade edilir, kısacası yüzde 10'un altında kalan bir enflasyon çeşididir (Demir,2023:10).

Bir ekonomide fiyatlar genel seviyesindeki artışın düşük düzeyde gerçekleştiği durumu ifade eden bu enflasyon türü, enflasyon oranının gerçekleşmesi gereken düzey her ülkenin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Kalkınmış ülkelerde yıllık % 4 iken, kalkınmakta olan ülkelerde ise

yıllık % 6'nın altındaki enflasyon sürünen enflasyonu ifade etmektedir (Başbuğa,2023:18).

İlımlı enflasyona sahip bir ülkede ekonominin istikrarlı olduğu kabul edilir. Bu enflasyon türü, diğer enflasyon türlerine kıyasla daha fazla tercih edilmektedir. Bundan ötürü tek haneli enflasyon rakamları ekonomiyi daha hareketli ve daha diri hale getirmektedir (Kütükçü,2020:12).

Kronik (Yüksek) Enflasyon:

Kronik enflasyon, bir ekonomide fiyat yükselişlerinin seneler boyunca ya da on yıllarca iki basamaklı sayılarla açıklandığı enflasyondur. Uzun vadede kronik enflasyonun en önemli nedeni sürekli parasal genişlemedir (Demir,2023:11).

Diğer bir ifadeyle; yüksek enflasyon, fiyatlarda ortaya çıkan artışların çift ya da üç haneli rakamlara ulaştığı enflasyon türü dörtlü enflasyon olarak da tanımlanmaktadır. Bu enflasyon çeşidinde yıllık enflasyon oranı yüzde 10 ile yüzde 1000 arasında değişmektedir. İktisadi kalkınma ve toplumsal refahın önünde ciddi bir engel teşkil eden dörtlü enflasyonda belirsizlikler ortaya çıkmakta, yatırım ve tasarruflar ilişkisinde, piyasa düzeninde, gelir dağılımında ve ödemeler bilançosunda bozulmalar meydana gelmektedir (İlca,2021:43).

Bu enflasyon türünün ortaya çıktığı dönemlerde önemli derecede olumsuz durumlar meydana gelmektedir. Genel olarak sözleşmeler fiyat endeksleri ile döviz kurlarına bağlı bir duruma gelir. Paranın kıymeti çok çabuk bir şekilde düşer ve bu durumla birlikte reel faiz oranları da düşer. Dolayısıyla bireyler sahip oldukları parayı genellikle gayrimenkul satın almak için kullanırlar (Geren, 2024:16-17).

Hiperenflasyon:

Bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen ani ve yüksek düzeyde artış ile ortaya çıkan duruma hiperenflasyon adı verilmektedir. Başka bir deyişe göre, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen çok hızlı artışlardır. Hiperenflasyon oranı aylık yüzde 50 veya daha fazla fiyat artışı olarak ifade

edilmektedir (Barça, 2022:14).

Hiperenflasyon, fiyatlarda meydana gelen artışın çok hızlı olduğu ve milli paranın değerinin de aynı oranda düştüğü bir enflasyon çeşididir. Ekonomide büyük olumsuzluklara yol açmakta olan bu enflasyon türü, İkinci Dünya Harbi'ne katılan ülkelerde görüldüğü gibi, büyük savaşlardan sonra bazı ekonomilerde de görülmüştür. Almanya'da İkinci Dünya Savaşı esnasında aylık yüzde 300'ü aşan fiyat artışları kaydedilmiştir. Günümüze kadar ortaya çıkan en yüksek hiperenflasyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte Macaristan ekonomisinde meydana gelmiştir. Macar ekonomisi 1945 yılında bir yıl içinde yüzde 20.000'e varan aylık enflasyon oranları kaydetmiştir (Başbuğa,2023:19).

Bu enflasyon türünde meydana gelen fiyat artışları çok yüksek ve hızlı gerçekleştiğinden dolayı fiyatlardaki artış iki günde bir hatta aynı gün içerisinde bile yaşanmaktadır. Hiperenflasyonda yıllık enflasyon oranı yüzde binlere kadar ulaşabilir. Bu nedenle enflasyon oranı yıllık yerine aylık olarak hesaplanmaktadır. Kâğıt para hacminin kontrolsüz bir biçimde genişlemesinden dolayı, para tasarruf ve kıymetli olma niteliğini kaybeder. Bu durum sözleşmelerin döviz veya altınla yapılmasına sebebiyet verir. Almanya, I. Dünya Harbi'nden sonra hiperenflasyonla karşı karşıya kalmış ve aylık enflasyon yüzde 300'e kadar yükselmiştir. Hiperenflasyonun gerçekleştiği süreçlerde Almanya'da para yerine yumurta ve kömür parçaları kullanılmıştır (Eşsiz,2022:17).

Hiperenflasyonun ortaya çıkış sebebi genel olarak bilinçsiz bir biçimde gerçekleştirilen emisyon hacminin arttırılmasıdır. Dolayısıyla alışveriş takas sistemi ile gerçekleştirilmektedir (Geren, 2024:17).

Çizelge 1: Hiperenfilyasyonun Yaşandığı Ülke Örnekleri (Atbaşı,2019:53)

Ülkeler	Yıl	Yıllık Enflasyon Düzeyi
Bolivya	1985	23.000
İsrail	1985	400
Arjantin	1989	3.100
Nikaragua	1990	11.000
Peru	1990	7.650
Zaire	1991	2.155
Rusya	1992	2.000
Brezilya	1993	2.500
Zimbabve	2008	231.000.000

1.1.2. Enflasyonla İlgili Diğer Kavramlar:

Stagflasyon:

İngilizcede stagnant (durgunluk) ile inflation (enflasyon) sözcüklerinin bir araya gelmesinden ortaya çıkan stagflasyon ifadesi, enflasyon ile resesyonun aynı anda görüldüğü durumu ifade etmektedir (Albaklı,2023:4). Bir başka ifadeye göre bir ekonomide yüksek enflasyon ile birlikte işsizlik olgusunun bir arada olduğu duruma stagflasyon adı verilmektedir. Stagflasyon, durgunluk içinde enflasyonun görüldüğü durumdur (Karakaya,2020:5).

Keynes'in efektif talebini artırma teklifi ile beraber devletin ekonomiye müdahale rolü artmıştır. Keynes, 1929 yılında Büyük Kriz problemini çözüme kavuşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ortaya çıkan kriz Keynes'in politikaları ile ortadan kaldırılmıştır. Bu süreçte devletin oluşturmuş olduğu ilave talep, toplam efektif talebin olmaması sebebiyle enflasyonist bir etki meydana getirmeden istihdamı yükseltmiştir. 1958 yılında iktisatçı Phillips, istatistikler ve veriler aracılığıyla İngiltere ekonomisinde uygulamalı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Phillips, enflasyon ile işsizlik düzeyi arasındaki ilişkiyi tahmin etmiş

olup enflasyonla işsizlik düzeyi arasındaki ters yönlü bağlantıyı öne sürmüştür. Bu çalışma ile işsizlik oranı arttığında enflasyon oranı düşmekte, işsizlik oranı düştüğünde ise enflasyon oranı yükselmektedir. Enflasyon ve işsizlik arasındaki bu ilişki, Phillips Eğrisi olarak isimlendirilen eğri ile ifade edilmektedir (Albaklı,2023:8).

Petrol fiyatlarında yaşanan yükselmeye beraber üretim maliyetlerinin artması toplam arzda düşüş gerçekleşmiştir. Toplam arzın düşmesi, fiyatlar genel seviyesinin artmasına ve gelir ile istihdamda azalmaya yol açmıştır. Petrol fiyatlarında yaşanan yükselme sebebiyle ekonomilerde bir gerileme yaşanmıştır. Ekonomistlere göre bu durumun ana sebebi OPEC üyesi ülkelerdeki fiyat artışlarıydı. Phillips eğrisinin 1970'li yıllarda ifade ettiği işsizlik ve enflasyon arasındaki zıt yönlü ilişkinin meydana gelmemesi ve işsizlik ile enflasyonun beraber yükselmemesi, Keynesyen teoriye olan güvenin zedelenmesine yol açmıştır. Bir ekonomide enflasyon ve durgunluğun beraber yaşanmayacağını ifade eden Keynesyen teoriye olan güven azalmış ve bu süreçte Keynesyen teori etkinliğini yitirmiştir (Öztürk & Saygın,2017:7).

Dezenflasyon:

Bir ülke ekonomisinde, enflasyon artış hızının gerilemesi dezenflasyon olarak tanımlanmaktadır (Karakaya,2020:6). Diğer bir tanıma göre, fiyat artış hızında gerçekleşen azalma olarak tanımlanmaktadır. Dezenflasyon, fiyat azalışını değil, yüksek enflasyondan düşük enflasyona geçişte ortaya çıkan enflasyon düşüş sürecini ifade etmektedir (Atbaş1,2019:51).

Dezenflasyon durumunda, bir ekonomide enflasyon artış hızında bir yavaşlama meydana gelmektedir. Başka bir deyiş ile, tüketici sepeti içerisinde bulunan mal ve hizmetlerin fiyat düzeyindeki artış hızının gerilemesidir. Örnek vermek gerekirse, OECD'nin kurucuları arasında yer alan Kanada'da 1981-1983 yılları arasında Tüketici Fiyat Endeksi artış oranı yüzde 12,5'ten yüzde 6'ya düşmüştür. Bunun dışında 1990 yılından 1992 yılına kadar enflasyon oranı % 5'den % 1,5'e inmiştir. Dezenflasyon, fiyat düzeylerindeki artışın düşürülmesi için başvurulan, katı olmayan bir önlem, uygulanan ekonomi politikasına bağlı olarak fiyatlar genel seviyesinin düşürülmesi ve bu hedef için alınan detaylı önlemler ya da özetle para şişkinliğinin önüne geçilmesi olarak tanımlanmaktadır

(Karakaya,2020:6).

Deflasyon:

Toplam talep miktarının toplam arz miktarı karşısında eksik olması durumunda ekonominin durgunluğa girmesi ile fiyatlar genel seviyesinin gerilemesi olarak ifade edilir (Karakaya,2020:6). Başka bir ifadeye göre fiyatların genel düzeyinde ortaya çıkan sürekli düşüşler diye isimlendirilmektedir. Yani enflasyon olgusunun tam tersi olarak ifade edilmektedir (Atbaşı,2019:51).

Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen azalma olarak ifade edilen deflasyon, Geçmiş zamanda ABD’de ve günümüzde ise Japonya’da yaşanmaktadır. Politika yapıcılar, makroekonomik istikrar amaçlarını gerçekleştirmek için enflasyonun yanı sıra uzun süren deflasyon sürecinden de uzaklaşmaya çalışmaktadır. Deflasyonist açık, toplam harcamaların, tam istihdam toplam hâsıla seviyesinin altında olması olarak tanımlanmaktadır. Eğer ulusal gelirin denge noktası tam istihdam seviyesinin gerisinde kalması durumunda ekonomide atıl kapasite meydana gelecek ve bu durumla birlikte işsizlik yaşanacaktır. Talepteki düşüş ve ekonomideki daralma ile beraber fiyatlar genel düzeyinde de düşme meydana gelecektir (Karakaya,2020:6).

Reflasyon:

Bir ekonomide deflasyona karşı para ve maliye politikasının uygulanmasına reflasyon denilmektedir. Restorasyon yani onarım ve enflasyon ile beraber kullanılmakta olan bir kavramdır. Kabul görmüş bir düzeyde, bir enflasyon oranına inmek anlamını taşımaktadır. Bir ekonomide bir miktar küçülme, düşük çıktı seviyesi ve durgunluk olgusundan sonra ortaya çıkan toparlanma süreciyle açıklanmaktadır. Reflasyon, eksik istihdam seviyesinde genişletici politikaların uygulanması ile birlikte meydana gelen ve ekonominin tekrardan amaçlanan makroekonomik hedeflere doğru hareket ettiği bir süreci ifade etmektedir (Karakaya,2020:7). Reflasyon deflasyonun yaşandığı bir ekonomide görülen bir durumu ifade etmektedir. Bu durum ekonomiyi eski haline getirme ve istikrara kavuşturma çabasıdır. Diğer bir ifadeyle makul bir oranda enflasyona geri dönme arzusudur. Üretimi canlandırmak ve deflasyonist durumu eski haline getirmek için genişletici maliye ya da para politikası uygulanır (İdik, Öztürk, 2022:15).

Devalüasyon:

Devalüasyon, ulusal paranın dış ekonomilerdeki kıymetinin hükümet tarafından gönüllü bir şekilde düşürülmesi olarak tanımlanmaktadır (İdik, Öztürk, 2022:15). Devalüasyonun kelime manası, değerden düşürülme olarak ifade edilmektedir. Devalüasyona yalnızca sabit kur rejimi uygulayan ya da sabit kur rejimine yakın rejimleri uygulayan ülke ekonomileri başvurmaktadır. Çünkü milli paranın dış ortamdaki değeri gönüllü bir şekilde ve belli hedefler etrafında düşürülür. Döviz kurunun döviz talep ve arzı bağı olarak belirlendiği dalgalı kur sisteminde hükümetler devalüasyon kararı alamazlar. Çünkü döviz kurunun değeri, döviz arz ve talebe bağı olarak kendiliğinden belirlenir. Devalüasyona iki temel nedenden dolayı başvurulur: Bu sebeplerden ilki, ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak amacıyla dış ticareti açıklarının kapatmak, bu sebeplerden ikincisi ise; ülke içindeki fiyatlar ile ülke dışındaki fiyatlar arasında meydana gelen dengesizliği ortadan kaldırmaktır. Bu hedefler çerçevesinde yapılan devalüasyonun başarılı olabilmesi için, devalüasyonun sonrasında ülke içindeki fiyatların artmaması gerekir. Fakat ülke içi fiyatlarda herhangi bir artış olması durumunda ihraç edilen malların ucuzluğu ortadan kalkacaktır. Özetle, devalüasyonun başarılı olabilmesi için ülke içi fiyat düzeyinin sabit kalması gerekir (Çiçek,2006,64).

Revalüasyon:

Revalüasyon, bir ekonomide ulusal paranın dış kıymetinin hükümet tarafından yükseltilmesi olarak isimlendirilir. Bu durumda revalüasyon, devalüasyonun tersidir. Fakat tam tersi olarak ifade edilmemelidir. Çünkü arz ve talebin fiyat artışlarına olan hassasiyeti, fiyat düşüşlerine karşı gösterdiği hassasiyetine eşit değildir. Dalgalı kur rejiminde döviz kurunun değeri, döviz arz ve döviz talebine bağı olarak kendiliğinden belirlenir. Revalüasyon, dünya piyasalarında rekabet gücünü düşürdüğünden dolayı her ülke revalüasyon yoluna başvurmadan çekinir. Revalüasyon yapan ekonomilere baktığımızda bu ülkelerin güçlü bir ekonomilere sahip olduğunu görüyoruz. Endüstrileşmiş Batı Avrupa ekonomileri arasında bulunan Batı Almanya, Hollanda ve Avusturya gibi ülkeler ulusal paralarını revalüe etmişlerdir (Çiçek,2006,64-65).

Ulusal paranın kıymetinin hükümet tarafından arttırılması olarak tanımlanan revalüasyon, genel olarak Merkez Bankası'nın altın veya döviz stokuna sahip olduğu durumlarda uygulanıyor. Dış ticaret bilançosunun fazla vermesi halinde hükümet tarafından tercih edilen bir yöntemdir. Burada temel hedef ödemeler dengesi fazlalığını azaltmaktır. (Polat,2015:17). Revalüasyonla beraber yurt içerisindeki ulusal mallar daha pahalı bir hale gelip ihracatı azaltma yönünde bir rol oynarken, yabancı mallar ise daha ucuz bir hale gelip ithalatı yükseltici bir rol oynamaktadır. Böylece net ihracatta düşüş kaydedilir ve bu durum dış ticaret dengesini kötü bir şekilde etkilemektedir (Erdem, 2022:26-27).

1.1.3. Enflasyon Teorileri

Bir ekonomideki temel problemlerden biri enflasyondur. Enflasyon, birçok ülke için ortak bir iktisadi problemdir. Bir ekonomide enflasyon, kaynak dağılımını bozması, gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olması, ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemesi gibi özelliklerinden dolayı mücadele edilmesi gereken bir ciddi bir problemdir (Özbek,2022:14).

Enflasyonun yarattığı problemler ve problemlerin kaynağının çözümü konusunda iktisatçılar arasında farklı tartışmalar olmuş ve birçok teori ortaya atılmıştır. Literatüre bakıldığında enflasyon teorisi olarak birçok teori mevcuttur. Bu teorilerden bazıları;

- Merkantilist Yaklaşım
- Fیزیokrasi Yaklaşımı
- Klasik Yaklaşım
- Keynesci Yaklaşım
- Parasalcı (Monetarist) Teori
- Yeni Klasik Yaklaşım
- Yapısalcı Yaklaşım
- Yeni Keynesyenci Yaklaşım

Başlıkları adı altında analiz edilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde enflasyon, teorik açıdan incelenecektir.

Merkantilist Yaklaşım:

Avrupa'da 16. Yüzyılda doğan Merkantilist yaklaşım, bir ülkenin zenginliğinin ana kaynağını, değerli madenlerdeki artış olarak kabul etmektedir (Kombak,2019:19). Bu teoriye göre para miktarının fazla olması enflasyonu meydana getirirse de, ekonomik büyüme için para arzı artırılmalıdır. Merkantilist iktisatçılar, para fazlalığının kişilerin ve devletin ekonomik gücünü artırdığına inandıkları için ve bunun yanı sıra enflasyonun tacir tabakasının gelirini yükselten bir durum olduğuna inandıklarından dolayı enflasyon olgusunu iktisadi bir sorun diye kabul etmemişlerdir. Merkantilist okul enflasyonu tahmin edilmeyen ve üzerinde durulmayan bir durum değil, iktisadi gelişme adına dikkat edilmesi zorunlu olan bir gelişme olarak ifade etmektedir. Merkantilist ekonomistler arasında yer alan Jean Bodin enflasyon olgusunu miktar kuramı ile açıklayıp kolonicilik veya ülke dışındaki ticaret aracılığıyla ülke içine gelen para hacminin enflasyon yaratacağını ifade etmiştir. Merkantilist iktisatçılardan Sir William Petty gibi ekonomistler fiyatlarda yükselişlerin yaşanacağını fark etmişler ancak faiz oranlarında yaşanan düşüşün sadece para miktarındaki artışa bağlı olduğunu kabul ettikleri için ülke ekonomisinin refaha kavuşacağını düşündüklerinden enflasyonun göze alınabileceğini savunmuşlardır (Kütükçü,2020: 16-17).

Fizyokrasi Yaklaşımı:

Merkantilist teori önemini yitirmeye başlayınca, Fizyokrasi yaklaşımı doğmuştur. Tabiatın hâkimiyeti manasına gelen Fizyokrasi, serbest ticarete tabii düzen düşüncesiyle varmaktadır. Ekonomiye herhangi bir müdahale yapılmadığında ekonominin kendiliğinden dengeye ulaşacağını ifade etmektedir. Denge sağlandığında insanların iktisadi etkinliklerine ve ekonominin gidişatına karışılmamalıdır (Kombak,2019:19). Bu yaklaşım, zenginliğin kaynağının reel ürünlerdeki artış olduğunu savunmaktadır. 18. yüzyılda bu ekole göre ekonomik büyümenin parasal artışla değil, reel ürün artışıyla sağlanabileceği kabul edilmiştir. Fizyokratlar, tarıma destek vererek, tarımın net gelir meydana getiren ve reel çıktı sağlayan tek alan olduğunu ileri sürmüşlerdir. Enflasyon doğal düzen içinde gerçekleşmeyecek bir olgu olarak kabul edilmiş ve bu doğal düzende doğal fiyatın meydana geleceğini, para yükselişinin yalnızca doğal fiyat üzerinde bozulma yaratacağını, piyasa fiyatının doğal fiyattan uzaklaşacağını ve bundan

ötürü meydana gelen enflasyonist durumun fiziki ürün artışını sağlanamayacağını savunmuşlardır. Bu ekole göre enflasyon parasal bir olgudur. Bu okul enflasyonu para arzı artışının meydana getirdiği bir çarpıklık olarak kabul etmiş ve piyasa fiyatının doğal fiyattan uzaklaşması gibi sonuçlar oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir (Kütükçü, 2020:17).

Klasik Yaklaşım:

Klasik Okul, fiyatlar genel düzeyi ile para arzının yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Klasik okulun savunucularından David Ricardo, yaptığı çalışmasında İngiltere'deki enflasyonun ana kaynağının İngiltere Merkez Bankası tarafından para arzının gereğinden fazla arttırılması olarak ifade etmiştir. Klasik yaklaşım, enflasyonu Klasik Miktar Teorisi ile açıklamaktadır. Klasik miktar teorisi, fiyatlar genel düzeyi ile para miktarı arasındaki bağlantıyı ileri sürmektedir (Deveci, 2023:22).

Klasik ekole göre enflasyonun ortaya çıkış sebebi, para arzındaki artıştır. Para arzında meydana gelen bir artış, fiyatlar genel düzeyinin artmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu düşüncesindedirler. Klasik iktisatçılar, fiyatlar genel seviyesindeki devamlı artışları paranın miktar teorisine bağlarlar. Klasik miktar teorisini savunan klasik yaklaşıma göre, paranın miktarı, paranın kıymetini belirlemektedir. Para miktarında bir artış olduğu sürece enflasyonda da bir artış yaşanacaktır (Can,2019:21).

Klasik ekol savunucuları enflasyonla ilgili fikirlerini paranın miktar yaklaşımı ile açıklamışlardır. Paranın miktar teorisi iki şekilde ele alınmaktadır. Birincisi Irving Fisher tarafından geliştirilen miktar kuramı diğeri ise A. Marshall ile A. Pigou tarafından geliştirilen Cambridge denklemi yaklaşımıdır (Başbuğa,2023:20).

Fisher Yaklaşımı:

Irving Fisher tarafından ortaya atılan Fisher denklemi, şu şekilde ifade edilir. Bu ilişki aşağıdaki denklem 1'deki gibidir.

$$M.V = P.Q (1)$$

Bu denklemde;

M = Dolaşımdaki Para miktarı

V = Paranın Dolanım Hızı

P = Fiyatlar Genel Seviyesi

T = Bir yılda gerçekleşen işlemlerin toplam sayısını(ticarete konu olan toplam ürün miktarını) temsil etmektedir (Akardeniz,2018:60).

Irving Fisher, bir ekonomide toplumun tüketim düzeyi ve alışkanlıklarının kısa süre içerisinde değişmesinin kolay olmayacağından ötürü paranın el değiştirme hızının sabit olduğunu varsaymaktadır. Toplam ürün miktarının (T) artırılması teknolojik ilerlemeler veya ekonomik büyüme ile sağlanabildiğinden, kısa vadede değişmez. Bu sebeple paranın dolanım hızının ve işlem hacminin değişmediği, sabit kaldığı kabul edilmektedir. Böylelikle Fisher denklemde eşitliğin sol tarafında oluşabilecek bir değişiklik, eşitliğin sağ tarafında da aynı oranda değişikliğe yol açacaktır (Başbuğa,2023: 20).

Fisher denklemine göre, para miktarında ortaya çıkan artış veya azalışlar, fiyatlar genel seviyesini aynı yönde ve aynı oranda etkileyecektir (Akardeniz,2018:60).

Cambridge Denklemi: Miktar Teorisi

Cambridge Denklemi, Cambridge Üniversitesi'nde çalışmalar yapan Marshall ve Pigou tarafından ortaya atılmıştır. Bu teoride paranın değeri, para arzı ile değil, para talebi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Fisher teorisinde kişiler parayı sadece harcama yapmak için talep ederken, Marshall ve Pigou tarafından ileri sürülen teoride kişiler sadece işlem maksadı ile para talep etmemektedirler. Para talebinin işlem ve ihtiyat amaçlı gerçekleştiği fakat spekülasyon amaçlı para talebinin olmadığı varsayımları geçerlidir. Marshall ve Pigou bireylerin servetlerinin bir kısmını para şeklinde tutacaklarını düşünerek Cambridge

denklemini geliştirmiş ve bu denklemi (2) biçimindedir. Cambridge eşitliğinde;

$$M = k.P.T \quad (2)$$

Denklem ikide

- *M*: Para miktarı
- *P*: Fiyatlar Genel Düzeyi
- *T*: Gerçek milli geliri
- *k*: Paranın dolanım hızını temsil etmektedir.

Bu denklemde *k* sabit kabul edilmektedir (Özbek,2022:15-16).

Cambridge teorisine göre, paranın hızının söz konusu ülkenin kurumsal unsurları çerçevesinde şekillendiğinden dolayı bunun bir anda değişmeyeceği öngörülmekte ve paranın dolaşım hızının değişmediği belirtilmektedir. Bu yüzden dolaşım hızının sabit olması iki eşitliği birbiriyle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla paranın elde bulundurulmak istenilen bölümü olan *k*, paranın dolaşım hızı olan *V*'nin tersinin olduğu varsayılmaktadır (Acar, 2024:7)

Keynesci Yaklaşım

John Maynard Keynes, klasik ekol tarafından savunulan miktar teorisine karşı çıkmıştır. Keynes, klasik miktar teorisinin önerdiği para arzı ile fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişkiyi kabul etmemiştir. Keynes, fiyatlar genel seviyesinin, para arzındaki değişikliklerden başka faktörlerden de etkilendiğini savunmuştur. Klasik iktisat teorisinin tersine, Keynesyen iktisadi görüş, ekonominin tam istihdamda olmadığını ve uygulanacak maliye politikaları ile birlikte ekonominin durgunluktan çıkılabileceğini ifade etmiştir (Arslan, 2019:28).

Keynesyen teoriye göre, enflasyonun ana sebebi tüketimin toplam üretimden fazla olmasıdır. Enflasyon olgusu, aşırı talep olduğunda ortaya çıkmaktadır. Talepte ortaya çıkan bu fazlalık ise üretim azlığından dolayı meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle enflasyon toplam arz ve ile toplam talep arasında ortaya çıkan denge dışı durumdan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Keynesyen teoride enflasyon, talep enflasyonu olarak tanımlanmaktadır. Keynes'e göre talepte ortaya çıkan artışın yanı sıra arzda meydana gelen artış da enflasyonun ortaya çıkmasına yol açaabilir. Bu teoriye göre enflasyonun ortaya

çıkmasına sebebiyet veren etkenler yalnızca para arzındaki artış değildir, aynı zamanda talepteki artış da enflasyona yol açabilir. Enflasyon problemini çözmek için maliye ve para politikalarının beraber uygulanmasıyla başarıya ulaşılabilecektir (Ilıca, 2021:39).

Parasalıcı (Monetarist) Teori

Monetarist teorinin öncüsü Milton Friedman'dır. Friedman, Keynesyen maliye politikalarına karşı çıkmış ve enflasyonun ana nedeninin para arzındaki aşırı artış olduğunu ifade etmiştir. Friedman' a göre enflasyon, işsizlik ve bütçe açıkları gibi ekonomik sorunların kaynağının uygulanan para politikaları olduğunu belirtmiştir (Düldül, 2021:24).

M. Friedman, enflasyon ile para miktarı arasındaki bağlantıyı Modern Miktar Yaklaşımı aracılığıyla ileri sürmüştür. Friedman tarafından öne sürülen bu teori, geleneksel teori ile ortak noktalara sahip olmakla beraber; paranın dolanım hızının değiştiği, eksik istihdam ile ekonominin dengeye ulaşabileceği, paranın yalnızca işlem maksatlı talep görmediği ve para hacmindeki gelişmelerin reel değişkenleri de etkileyeceği gibi farklılıkları kapsamaktadır (Balat, 2010:23).

Monetaristler, klasik iktisatçılar tarafından savunulan paranın miktar yaklaşımını yeniden yorumlamışlardır. Monetaristler, paranın miktarındaki değişikliklerin, fiyatlar genel seviyesi üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu ileri sürmektedir. Fiyat istikrarının gerçekleşmesi için en doğru çözüm yolunun para arzındaki artış hızının önceden belirlenmesidir. (Özbek, 2022:20). Ancak Monetaristler klasik miktar teorisini bazı yönlerden eleştirmekte ve bu teorinin enflasyonu açıklamak için yeterli olmadığını öne sürmektedir (Kaya, 2024:14). Monetaristlere göre, klasik miktar teorisindeki $M.V = P.T$ eşitliğindeki paranın dolaşım hızı (V) sabit değildir, yani değişkendir ve faiz ve beklenen enflasyon gibi değişkenlerin istikrarlı bir fonksiyonudur. Klasik iktisatçılar tarafından savunulan paranın miktar teorisinde, para miktarında meydana gelen artışlar, fiyatlar genel seviyesini aynı yönde ve aynı oranda artırırken, Monetarist ekonomistlere göre para miktarı artışları fiyatların genel seviyesini aynı yönlü ancak daha yüksek düzeyde etkilemektedir. Ortaya çıkan bu farklı durumun ana nedeni ise paranın dolanım hızının kısa dönemde değişken olduğu varsayımdır

(Özbek, 2022:20).

Yeni Klasik İktisadi Yaklaşım

Bir ekonomide tam rekabet koşullarının geçerli olduğu, fiyatların ve ücretlerin esnek olduğunu, rasyonel beklentiler teorisinin geçerli olduğunu ileri süren ekole Yeni Klasik Ekol adı verilmektedir. 1970'lerden bu yana J. F. Muth, R. Lucas, T. Sargent ve N. Wallace gibi ekonomistler, Yeni Klasik Okulun önemli temsilcileri arasında yer almaktadır (Özbek,2022:22). Bu ekol rasyonel beklentiler teorisinden yola çıkarak meydana gelmiştir. Kişiler, rasyonel beklentilere sahip olduklarından, bu beklentileri geçmiş ve şimdiki bilgi birikimi ve deneyimlerden faydalanarak oluştururlar. Dolayısıyla izlenen politikalar konusunda etkin davranır ve politikaların neticeleri değişebilmektedir. Kişiler rasyonel hareket ettikleri için yanlış içerisine giremeyecekleri düşünülmektedir (Acar, 2024:11).

Rasyonel beklentiler teorisi, enflasyon sorununu açıklamak için ortaya atılmış bir teoridir. 1970'li yıllarda stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte Keynesyen görüşün çözüm yolu üretmemesi yeni makroekonomi yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Rasyonel beklentiler teorisi de bu şekilde meydana gelmiştir. Bu teori, karar birimlerinin eksik bilgi sahibi olmadıklarını ve yanlış içerisine girmeyeceklerini, yanlış içerisine girseler bile bu hataların tekrar edilmeyeceğini ve rasyonel davranacaklarını ileri sürmektedir (Özbek, 2022:22).

Rasyonel beklentiler teorisini ileri süren ekonomistler, enflasyonun önüne geçebilmek için bazı öneriler ileri sürmüşlerdir. Bu önerilerden bazıları şunlardır:

- Vergi oranlarını artırmak,
- Devlet harcamalarını daraltmak,
- Para arzını kısmak,
- Faiz oranlarını artırmaktır (Özbek, 2022:22).

Yeni klasik teori netice itibariyle ekonomideki problemlerin kişilerin fiyat genel seviyesiyle ilgili tahminlerindeki yanlışlardan doğduğunu fakat bu hataların tesadüfi olduklarını ileri sürmektedirler. Tesadüfi yanlışlar en baştan öngörülemediği için fiyat istikrarını sağlamak için etkin politikaların izlenmesi şart değildir. Dolayısıyla uzun vadede kişilerin rasyonel davranışları karşısında

etkisiz kalacaktır. Merkezi otorite etkin politikalar yerine devamlı ve istikrarlı politikalar yürütmelidir. Müdahaleci politika kişilerin yanlgı içerisinde girmelerine yol açacaktır (Acar, 2024:12).

Yapısalcı Yaklaşım

Yapısalcı teorinin en önemli temsilcisi A. O. Hirschman'dır. Monetarist yaklaşımının Latin Amerika ülkelerindeki enflasyon problemini çözmedeki başarısızlığına bir tepki olarak doğan yapısalcı teori 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Yapısalcı yaklaşım, maliyet itişli enflasyon teorisini savunmaktadır. Yapısalcılara göre enflasyonun nedenleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekte; genel olarak iktisadi bozukluklardan ve katılıklardan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Yapısalcılar, enflasyonun temel nedenini şu yapısal bozukluklardan kaynaklandığını fikrindeler: (Özbek, 2022:21).

- Tarıma dayalı ekonomik yapının varlığı
- Yeni üretim teknolojilerin kıtlığı
- Nüfus artış hızının yüksekliği
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik

Bu yaklaşıma göre enflasyon, uzun vadede iktisadi bozuklukların onarılması ve sanayileşmenin hızlandırılmasıyla, kısa vadede ise para ve maliye politikaları aracılığıyla önlenir (Özbek, 2022:21).

Yapısalcı ekole göre enflasyon yalnızca parasal gelişmeler değil, ekonomik yapı ve kaynak dağılımını bozan bir takım sorunlardan da kaynaklanmaktadır. Tarımsal üretimin yetersiz olması, alt yapı sorunlarının mevcudiyeti, ihracatın ithalatı karşılayamaması, vergi sistemindeki bozukluklar ve sanayinin dışa bağımlılığı gibi birtakım yapısal sorunlar örnek olarak verilmektedir. Yapısalcı ekolü savunan iktisatçılar bu yapısal problemlerin çözümüyle enflasyonun kontrol altına alınabileceğini belirtmişlerdir (Başbuğa, 2023:23).

Yeni Keynesyenci Yaklaşım

Yeni Keynesyen teori 1970'lerin sonlarından bu yana aktif hale gelmeye

başlamıştır. Yeni Keynesyen kavramı ilk kez 1984 yılında Parkin tarafından kullanılmıştır. Keynesyen teorisinin önemini yitirmeye başladığı senelerde bu teori çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Stanley Fischer, J. E. Stiglitz, D. Romer, N. G. Mankiw ve Olivier Blanchard gibi ekonomistler Yeni Keynesyen teorisinin önemli savunucularındandır (Acar, 2024:13).

Rasyonel beklentiler teorisini benimseyen Yeni Keynesyen iktisatçılar, Yeni Klasik İktisadi ekolden farklı olarak paranın sabit olmadığını, parasal değişkenlerin reel değişkenlere etki edeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu iktisatçılar, makroekonomik dengesizliklerin mikro uzantılarını araştırmakta ve bu özellikleriyle Keynesyen iktisatçılardan ayrılmaktadırlar. Enflasyonun uzun vadede parasal bir olgu olduğunu ileri süren Yeni Keynesyenciler, kısa vadede ücret ve fiyat sertliklerini açıklayan faktörleri ele almışlardır. Parasal ücretlerin sendikal yapıların varlığı ile birlikte uzun dönemli anlaşmalar ile ortaya çıktığını, ekonomide meydana gelen talep şoklarıyla beraber fiyatların bir anda artmayıp kademeli bir şekilde artacağını ifade etmektedirler. Bundan ötürü farklı zamanlarda yapılan ücret sözleşmelerinin enflasyon olgusunun ortaya çıkaracağını savunmuşlardır (Özbek, 2022:24).

1.1.4.Enflasyonun Ölçülmesi

Enflasyon oranı Türkiye’de, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), tarafından ölçülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu yaptığı ölçümleri aylık ve yıllık olarak açıklamaktadır. Belli bir ürün sepetinin o yılki fiyatları ve aynı ürün sepetinin temel yıldaki fiyatlarına oranının 100 ile çarpılmasıyla ile fiyat endeksi hesaplanmaktadır (Başbuğa, 2023: 10).

$$Fiyat Endeksi = \frac{\text{Ürün Sepetinin Cari yıl Fiyatı}}{\text{Ürün Sepetinin Baz Yıl Fiyatı}} \times 100 \quad (3)$$

Fiyatlar genel düzeyindeki değişiklikleri ölçmek amacıyla GSMH deflatörü, üretici fiyat endeksi ve tüketici fiyat endeksi kullanılmaktadır (Başbuğa,2023:10).

Enflasyon ölçümü yapılırken birden fazla fiyat endeksi kullanılabilir fakat hangi endeksin daha doğru neticeler vereceği ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. Burada önemli olan konu en doğru neticeyi veren fiyat endeksinin

kullanılmasıdır (Başbuğa, 2023: 10)

Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)

Tüketici fiyat endeksi, bir ekonomide hane halkı tarafından en çok tercih edilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen değişimi hesaplanmaktadır. Tüketici Fiyat Endeksi, ülke içerisinde gerçekleştirilen bütün harcamaları içermektedir. Belirlenecek olan mal ve hizmetlerin hane halkının tüketim harcamalarının içerisinde önemli bir yer tutması, mal ve hizmetin belirlenebilir olması, fiyatının saptanabilir ve takip edilebilir olması gerekmektedir. Hane halkı tarafından üretilen mal ve hizmetlerin tüketimi ve nispi kiralar tüketici fiyat endeksi içerisinde bulunmamaktadır (Yağcı, 2024:5-6).

Tüketici fiyat endeksi, tüketim mallarının fiyatlarını temel alan bir endekstir. Her ay düzenli olarak güncellenen fiyatları kapsamaktadır. Endeks, en çok kullanılan gıda, içki, tütün, kira, konut satışları, giyim ve ayakkabı gibi en çok tercih edilen ürünleri kapsamaktadır (Berk, 2023:12).

$$\text{Tüketici Fiyat Endeksi} = \frac{\text{Tüketici Fiyat Ağırlıklı Ort.}}{\text{Başlangıç Yılı Fiyat Ağırlıklı Ort.}} \times 100 \quad (4)$$

Denklem dörtte Tüketici fiyat endeksinin (TÜFE) hesaplaması yer almaktadır (Berk, 2023:12).

Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE)

Üretici Fiyat Endeksi, yurt içerisinde belirli bir dönemde üretimi gerçekleştirilen ve satışa sunulan ürünlerin, üretici fiyatlarında ortaya çıkan değişimleri mukayese ederek bu değişimleri ölçen endeksi ifade etmektedir (Başbuğa,2023:13). Üretim mallarının fiyatlarına temel alınarak elde edilen bir endekstir. Tarım sektörü ve imalat sanayi hammaddeleri bu endeksin büyük bölümünü kapsamaktadır. Endekste baz alınan fiyatlar fabrika çıkış fiyatlarıdır (Berk, 2023:13).

$$\text{ÜFE} = \frac{\text{Üretici Fiyat Ağırlıklı Ort.}}{\text{Başlangıç Yılı Fiyat Ağırlıklı Ort.}} \times 100 \quad (5)$$

Denklem beşte Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) yer almaktadır (Berk, 2023:13).

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) Deflatörü

Bir ülke içerisinde üretilen bütün mal ile hizmet fiyatlarındaki değişimleri ölçen bir fiyat endeksidir. Bu sebeple en geniş kapsamlı fiyat endeksi olarak kabul edilir. GSMH Deflatörü, belirli bir zaman içerisinde bir ülkede üretilen bütün mal ile hizmetleri hesaplamaktadır. Dolayısıyla GSMH deflatörü, fiyat düzeyindeki değişiklikleri daha iyi açıklar. Dolayısıyla GSMH zımni deflatörü kullanılarak elde edilen enflasyon oranı daha güvenilir kabul edilmektedir (Berk,2023:13).

$$GSMH\ Deflatörü = \frac{Nominal\ GSMH}{Reel\ GSMH} \times 100 \quad (6)$$

Denklem altında GSMH Deflatörünün hesaplanması yer almaktadır (Başbuğa,2023: 14).

GSMH Deflatörü kamu malları, tüketim ve yatırım mallarını içermektedir. Bundan dolayı gayri safi milli hâsıla deflatörü; üretici fiyat endeksi ve tüketici fiyat endeksine göre daha kapsamlı bir endekstir (Yağcı,2024:8).

TÜFE ve GSYİH Deflatör Karşılaştırılması

Fiyatlarda ortaya çıkan değişimleri ölçmek için en çok kullanılmakta olan bu 2 endeks türü bazı durumlarda birbirlerinden ayrılmaktadır. GSYİH deflatörü, tüketici fiyat endeksine kıyasla daha çok hizmet ve mal grubunu kapsamaktadır. Dolayısıyla GSYİH deflatörünün, nominal GSYİH ve reel GSYİH aracılığı ile hesaplanması ve ülke içinde üretilen bütün mal ve hizmetleri kapsamasıdır. TÜFE ise, ortalama olarak bir hanenin tercih edebileceği mal ve hizmet sepetini içermektedir. Bir başka farklılık ise GSYİH deflatörü ülke içinde üretilen mal ve hizmetleri dikkate alırken, TÜFE'nin, ithal malları da içermesidir (Deveci,2023:7). Ayrıca GSYİH deflatöründe bulunan mal ve hizmetlerin üretim miktarları yıllara göre değiştiği için tüketim ağırlıkları da değişmektedir. TÜFE' de ise mal ve hizmetlerin ağırlıkları ciddi bir düzeyde değişmemektedir (Tıkıl, 2021:30).

1.1.5.Enflasyonun Sebepleri

Bir ülkede ortaya çıkan bir enflasyon olgusunun siyasi, yapısal veya toplumsal gibi birden çok sebepleri meydana gelebilmektedir. Enflasyon olgusunu engellemek amacıyla, enflasyonu ortaya çıkaran etmenler doğru bir şekilde saptanmalıdır. Enflasyonu ortaya çıkaran etmenlerden ilki maliyettir. Bu enflasyon türü bir ülkede değişik nedenlerden dolayı maliyetlerin artması ile bu durumun fiyatlara yansımaları şeklinde meydana gelmektedir (Künç,2011:17-18).

Enflasyonun ikinci faktörünü meydana getiren talep fazlasıdır. Talep fazlası parasal genişlemelerden kaynaklanmaktadır. Talep fazlasının sebebi parasal genişlemelerdir. Parasal genişlemelerin sebebi de özel ve kamu kesimi açığı ile cari işlemler açığı ve dış açıktır (Künç,2011:18).

Enflasyonun üçüncü faktörü ise enflasyon beklentisidir. Enflasyon beklentisine sebep olan etmenler, ekonomide meydana gelen şoklar, ekonomideki dengesizlik, güvensizlik ve belirsizlik durumudur. Enflasyon beklentisinin devam etmesi bugün ve geleceğe güvenmemek anlamındadır. Enflasyon olgusunun çözümü için, maliyet etmenleri azaltılmalı ve gelecekteki bekleyişler de en aza indirilmelidir (Künç,2011:19).

Başka bir ifadeyle enflasyonun sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz (Öksüzler,2019:14) :

- Artan kamu harcamalarının bütçe açığını meydana getirmesi,
- Artan ücretler karşısında verimliliğin aynı oranda artmaması,
- Tarım ürünlerindeki üretimin iklim koşullarından veya bir başka sebepten dolayı talebi karşılayamaması,
- Devletin tarım ürünlerini çok yüksek fiyatlardan satın alması
- Toplam arzın, toplam talebi aşması,
- Bilinçsizce uygulanan devalüasyon politikaları,
- Kamu idarelerinde artan zararlar,
- Tasarrufların yatırımlardan az olması,
- Yanlış uygulanan ekonomi politikalar,
- İthal mal ve hizmet fiyatlarında ortaya çıkan artışlar,
- Kamu idarelerinde israfın artması (Öksüzler, 2019:14).

Enflasyon sorununu çözmek için ilk şart; sebebinin doğru olarak tespit

edilerek, o nedene yönelik uygun iktisat politikalarının uygulanması gerekmektedir (Künç,2011:19).

1.1.6.Enflasyonun Maliyetleri

Enflasyonun maliyetleri, enflasyonun beklenen maliyetleri ve enflasyonun beklenmeyen maliyetleri olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Beklenen Enflasyonun Maliyetleri

Beklenen enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan olası yükselişlerin tahmini olarak ifade edilir. Faiz hadleri ve nakit akışı üzerinde beklenen enflasyonun önemli bir etkisi bulunmaktadır. Beklenen enflasyonda ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar karşısında birtakım önlemler alınabilir ancak bununla birlikte beklenen enflasyonun da bazı maliyetleri ortaya çıkacaktır. Bu maliyetler şu şekildedir (Pazarcı,2019:14):

Menü Maliyeti (Liste Maliyeti)

Etiket maliyetleri ya da liste maliyeti olarak da ifade edilen bu maliyet, enflasyon sebebiyle fiyat listelerinin değişmesi sonucu ortaya çıkan maliyet çeşididir (Pazarcı,2019:13). Her ülkenin bütün mal ve hizmetlerinin bir bedeli mevcuttur. Hiperenflasyonun yaşandığı bir süreçte fiyatlar sürekli olarak değiştiği için market reyonlarında bulunan ürünlerin etiket fiyatları ve firma mönülerinde yer alan fiyatların devamlı olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Bu güncellenme sonucu ortaya çıkan bu maliyet, liste maliyeti olarak ifade edilmektedir (Öktem, 2023:38).

Diğer bir ifadeyle enflasyonun olduğu dönemlerde malların fiyatlarının devamlı artması durumunda meydana gelir. Üreticilerin ve satıcıların malların fiyatlarını devamlı olarak hesaplamak ve değiştirmek mecburiyetinde kalmalarından dolayı meydana gelen ek maliyetlerdir. Enflasyonun tam olarak tahmin edildiği bir durumda bile, menü maliyetlerinden kaçmak mümkün değildir. Bu maliyetler, enflasyon oranının yüksek olduğu dönemlerde, düşük olduğu dönemlere göre daha fazladır(Canan,2023:18). Günümüzde teknolojinin sunduğu

imkânlar gelişmesiyle ürünlerin üzerine yapıştırılan etiketler yerlerini barkod sistemine bırakmıştır (Geren, 2024:21).

Ayakkabı-Deri Maliyeti:

İktisadi ajanların enflasyonun yaşandığı bir ekonomide paralarını elde bulundurmanın fırsat maliyetinden kaçınmak amacıyla döviz bürosu ve bankaları ziyaret etmek mecburiyetinde olduklarından dolayı bu durum zaman ve üretim kaybına neden olacaktır. Bu durum ayakkabı kösele maliyeti olarak ifade edilmektedir (Pazarcı, 2019:14)

Enflasyonun ortaya çıktığı bir ekonomide kişiler fonlarının atıl olan bölümünü, geçici olarak vadeli hesaplarda ve yatırım fonlarında bekleterek enflasyonun fonlarda sebep olduğu erozyonu gidermeye çabalarlar. Bu şekilde hareket eden bireyler, ihtiyaç duydukları sürece fon hesaplarından nakit para kullanmak üzere pek çok defa bankaya gitmek durumundadırlar. Bu süreçte yaşanan işgücü ve zaman israfına ayakkabı eskitme maliyeti adı verilmektedir. Ayakkabı maliyeti kavramı, Yeni Klasik ekonomistler tarafından ileri sürülmüştür (Atbaşı,2019:63).

Likiditeye olan tercihin düştüğü bir durumda bankaya daha sık gitmek (haftada bir defalığına 200 TL çekmek yerine haftada iki defa 100 TL çekecektir) ayakkabının daha hızlı bir şekilde yıpranmasına yol açacağından dolayı bu durum iktisat biliminde enflasyonun “ayakkabı eskitme maliyeti” olarak tanımlanmaktadır (Telçeken,2018:25).

Başka bir deyişe göre, bireylerin, enflasyon sebebiyle paranın kıymetini kaybedeceği endişesiyle paralarını faiz veya döviz olarak yatırmak için sürekli olarak banka ve döviz ofislerine gitmeleri sebebiyle bu ismi almıştır. Ancak son zamanlarda kredi kartı ile alışveriş yapma imkânı, kredi kartı kullanımını arttırmış ve sürekli olarak bankalara gidip gelme durumunu azaltmıştır. Faiz geliri için, genel olarak yatırım fonları kullanılır duruma gelmiş ve kredi kartlarının borçları da vadesi geldiğinde, yatırım fonlarını bozdurarak ödemeyi tercih eden kişi sayısı artmıştır. Bu durumun yanı sıra bankamatik sayısının artması ve internetten online işlem yapabilme imkânlarının artması insanları bu maliyetten belirli bir ölçüye kadar korumuştur (Geren, 2024:20).

Enflasyon Vergisi:

Enflasyonun yaşandığı bir ekonomide paranın alım değerinde ortaya çıkan azalma enflasyon vergisi diye isimlendirilmektedir (Pazarcı, 2019:14). Kamu kamu harcamalarının merkez bankasının kaynakları kullanılarak finanse edilmesi sonucu fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkan artışlar karşısında kişilerin satın alma gücünde düşüş yaşanmaktadır. Bu yüzden kamu harcamalarının finansmanının yükü toplumun sırtına binmektedir. Özetle devlet, toplumdaki vergi almış gibi olur. Bu durum enflasyon vergisi olarak tanımlanmaktadır (Telçeken,2018:25).

Tanzi-Olivera Etkisi:

Enflasyon az gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde vergi mükellefleri için olumlu neticeleri olurken, devlet için de olumsuz sonuçları vardır. Enflasyonist süreçlerde devlet tarafından tahsil edilen verginin reel değeri düşer. Başka bir deyişle, enflasyon, verginin reel değerini aşındırarak devletin reel olarak daha az vergi toplamasına sebep olur. Enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki negatif etkisini ilk kez ortaya koyan Julio Olivera'dır. J. Olivera tarafından 1967'de yayınlanan "Para, Fiyatlar ve Mali Gecikmeler: Enflasyon Dinamikleri Üzerine Bir Not" isimli çalışmasında enflasyon süreçlerinde devletin aldığı vergi gelirlerinin reel olarak düşeceği fikrini savunmuştur. Başta pek dikkate alınmayan bu fikir 1977 ve 1982 yıllarında Vito Tanzi'nin eserlerinde yeniden gündeme gelmiştir. V. Tanzi Arjantin üzerine yaptığı çalışmada devletin topladığı vergilerdeki gecikmeleri incelemiş ve bu gecikmelerin enflasyon ile beraber vergi tahsilatı sonucunda elde edilen gelirleri azalttığı sonucuna varmıştır. Bu durum Olivera'nın fikrini desteklemektedir. Enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki olumsuz etkisi artık iktisat dünyasında Olivera-Tanzi etkisi olarak yer almıştır (Çatalok,2019:69).

Bir başka ifadeye göre, enflasyonun olduğu dönemlerde vergi gelirlerinin hesaplanması ve tahsil edilmesine kadar yaşanan sürede tahsil edilen verginin gerçek değerinde ortaya çıkan kayba Tanzi-Olivera etkisi adı verilir (Pazarcı,2019:14) .

Beklenmeyen Enflasyonun Maliyetleri

Beklenmeyen ya da sürpriz enflasyon ise beklenen ve gerçekleşen enflasyon oranının birbirlerinden farklı olma durumu olarak ifade edilir (Pazarcı,2019:14) . Servet ile gelirin bir kesimden diğer bir kesime adil olmayan bir şekilde dağılımı sürpriz enflasyonun en ciddi sakıncasıdır (Atbaşı,2019:64).

İktisadi birimlerin beklenmeyen bir durumda tedbir alabilmeleri söz konusu olmadığından öngörü hatası ile karşılaşmaktadırlar. Beklenmeyen enflasyonla ortaya çıkan olumsuz etkiler şu şekilde açıklanabilir (Pazarcı,2019:14):

Gelir Dağılımının Bozulması

Geliri enflasyona bağlı olan, geliri enflasyon ile aynı oranda artan bireyler üzerinde enflasyon önemli bir etki meydana getirmezken, geliri enflasyondan bağımsız olan, geliri enflasyon ile aynı oranda artmayan kişiler üzerinde enflasyonun ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Fiyatlar genel düzeyinde artışın meydana geldiği bir durumda, ücretlerde herhangi bir artış yaşanmadığında ücret ile çalışan kesimin durumu fakirleşmektedir. Enflasyondaki artışla beraber geliri değişken olmayan yani geliri sabit kalan kesim, zarara uğrarken; geliri enflasyon artışı karşısında sabit kalmayan kesim etkilenmediğinden dolayı fiyatlar genel düzeyindeki artışın gelir dağılımında bozulmaya yol açtığı ifade edilebilir (İllica,2021:44).

Başka bir ifadeyle enflasyonist bir durumun yaşandığı bir ortamda fiyatlarda meydana gelen devamlı artışlar aynı ürün ve hizmetlerin daha fazla parayla alınmasına veya aynı parayla daha düşük sayıda ürün ve hizmet satın alınmasına neden olmaktadır. Geliri sabit olan kişilerin gelirlerindeki artış, enflasyon karşısında erirken, geliri sabit olmayan serbest meslek mensupları, istihdam edenler ve sermayedarlar enflasyon karşısında fayda sağlayarak gelirlerini arttırmırlar. Bu durumla beraber düşük gelirlilerden yüksek gelirlilere doğru bir gelir akışı meydana gelir ve bu gelir akışı da yüksek gelirlinin daha fazla gelir elde etmesine neden olup, orta sınıfı, alt gelir kesimine doğru itmektedir. Özetle gelir dağılımında enflasyon bu şekilde etki etmektedir (Öktem,2023:36-37).

Tasarruf ve Yatırım Kararları Üzerine Etkisi

Elde edilen tasarruflardan faiz kazancı elde etmek amacıyla nominal faiz haddinin enflasyon haddinden daha fazla seyretmesi gerekmektedir. Bir ekonomide enflasyon sürecinin yaşanması durumunda düşük gelirli sınıf, nominal faiz oranının, enflasyon oranından daha düşük olacağına inandıkları için, tasarruflarını vadeli araçlara yatırmak yerine harcama yolunu tercih ederek, tüketimlerini artırır. Bu gelişme talep artışı yaratarak enflasyon sürecini daha da tetikler. Bununla birlikte düşük gelirli kesimin tasarruftan uzaklaşmasına ve yatırımları etkileyen kaynakların ortadan kalkmasına sebep olur. Yüksek gelirli kesim ise enflasyonun yaşandığı süreçte daha da zenginleştiğinden dolayı tasarruflarında artış meydana gelir. Fakat enflasyonist ortamdan dolayı reel faiz oranlarının çok düşük olmasından kaynaklı bu tasarruflar, vadeli mevduat, bono, hisse senedi ve tahvil gibi mali araçlar yerine döviz, arsa, ev ve araba gibi araçlara yönelir. Bu gelişmeler ile birlikte enflasyonun yaşandığı bir ekonomide tasarruflar düşeceğinden dolayı yatırımlar da düşme meydana gelir. Bu durum ise üretimi düşürerek enflasyonu daha da artırmaktadır (Telçeken,2018:28).

İktisadi birimler belirsizliğin hakim olduğu bir ekonomide, geleceğe dönük daha doğru ve sağlıklı bir biçimde karar alamayacaklarından dolayı beklenmeyen enflasyon durumu, yatırım planlarının ötelenmesine ve sekteye uğramasına yol açmaktadır (Pazarcı,2019:14)

Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

Enflasyonist bir ortamın olduğu bir ekonomide döviz kurlarının ihtiyaç duyduğu yenilikler yaşama geçirilmediğinde ithal malların fiyatlarında düşüş, ihraç malların fiyatlarında ise artış yaşanacaktır. Bu durumda ise ithalat oranında artış, ihracat oranında ise azalış meydana gelecektir ve ödemeler dengesinde bozulmalar ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla ithalat azaltıcı politikalar uygulanır veya milli para biriminin yabancı para birimi karşısında kıymeti düşürülür. İthalatın azaltılmasıyla yurt içerisinde üretilen fakat hammaddesi ithal edilen malların üretiminde büyük sorunlar oluşmaktadır. Bu durumla beraber enflasyon etkisinde daha fazla artış meydana gelecektir. Devalüasyon yoluna başvurulması yani yerli paramı döviz karşısında değerinin düşürülmesi ile ithal ürün ve malların

fiyatlarında daha fazla artış yaşanmasına ve enflasyonun artmasına yol açacaktır (Geren, 2024:19).

Başka bir ifadeye göre, enflasyon sürecinin yaşandığı bir ekonomide ulusal malların değeri, yabancı malların değerine kıyasla daha pahalılaşmaktadır ve durum ihracatı azaltıp, ithalatı artırmaktadır. Bu durumun neticesinde, dış ticaret açığı ortaya çıkmaktadır. Dış ticaret açığının oluşması da ödemeler bilançosunda dengesizliğe yol açmaktadır (Canan, 2023:19).

1.2. Faiz Kavramı

Faiz sözcüğünün kökenine baktığımızda Arapça kökenli bir sözcüktür ve 'artık' manasında kullanılmaktadır. (Telçeken,2018:3). Faiz, iktisat biliminde iki temel manada kullanılmaktadır. İlk manası, faiz, bir borç sözleşmesinde yapılan satış neticesinde elde edilen gelir iken, Diğer manası ise üretim faktörlerinden biri olan sermayenin fiyatıdır. Bu iki tanım iktisadi açıdan birbirine benzemekte ve ekonomistler tarafından faiz olarak kabul edilmektedir. Paranın kirası olarak isimlendirilen faiz, tasarruf sahiplerinin parayı kullanma hakkından feragat ederek bu parayı bir başkasının kullanması için ödünç vermesi olarak ifade edilmektedir (Gürbüz, 2023:20).

Faiz kavramı, geçmiş zamandan bugüne dek birden fazla kullanım alanı bulmuştur. Bu kavram kullanım alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Bir başka tanımda ise ödünç alınan paranın bedeline verilen isimdir. Diğer bir ifadeyle sermaye tarafından sağlanan getiri diye de tanımlanabilir. Merkez bankası, ekonomideki dengelere etki eden birincil faktörlerden bir tanesi olarak kabul edilen faiz hadlerini dengede tutmak maksadıyla genişletici ya da sıkı para politikaları izleyerek ekonominin dengesini sağlar (Pazarcı, 2019:31) .

Faizin en genel tanımına bakacak olursak paranın fiyatı olarak isimlendirilir. Faiz oranlarındaki değişimler günlük hayatı ve ekonomiyi etkilediği için faiz bir ekonomide yakından takip edilen bir değişkendir Faiz oranları bir ekonomide, tüketim ve yatırım kararlarını etkileyen önemli bir belirleyicidir (İllica, 2021:31).

Arapça kökenli olan ve paranın fiyatı ya da kar manasına gelen faiz kavramı, ekonomide önemli bir yere sahip olan değişkenlerden biridir. Faiz

oranları bireylerin veya firmaların alacakları kararlarda oldukça etkili olan bir değişkendir. Kişiler veya firmalar bir karar alacakları zaman ilk olarak faiz oranlarını dikkate alırlar. Faizin dört temel unsuru bulunmaktadır (Yüce, 2021:5)

- Faiz retim faktörlerinden biri olan sermayenin karşılığı olan bir değişkendir.
- Faiz, bir maliyet unsuru olmakla birlikte akım değişkendir.
- Faiz makro dengeyi gerçekleştiren mühim bir faktördür
- Faiz alınan karlara etki eden önemli bir kavramdır.

Faiz oranları, tasarruf düzeyine de etki etmektedir. Faiz oranları ve tasarrufları beraber analiz edersek, tasarruflar ve faiz hadleri arasında doğru yönde bir korelasyon bulunmaktadır. Faiz oranları, tasarrufların yanı sıra yatırımları da etkilemektedir. Yüksek faiz oranları, uzun vadede yatırımlarda düşmeye yol açmaktadır (Yüce, 2021:5).

1.2.1. Faiz Türleri

Faizin çeşitlerini inceleyecek olursak; bileşik ve basit faiz, reel ve nominal faiz, net ve brüt faiz, mevduat ve kredi faizi ile değişken ve sabit faizdir.

Basit Faiz ve Bileşik Faiz

Başlangıçta belirlenen anaparaya herhangi bir ilave yapılmadan uygulanan faiz türü, basit faiz olarak adlandırılmaktadır (elik,2023:7). Başka bir ifadeye göre, belli bir dönem için anapara üzerinden faizin hesaplanmasına basit faiz adı verilmektedir. Her vade için bir kez hesaplanmakta ve anaparaya ilave edilmektedir. Genel olarak kısa dönemler için hesaplanmakta ve 1 yıla kadar olan finansal işlemlerde tercih edilmektedir. İkinci defa elde edilen getiriye faiz uygulanmamaktadır. Bileşik faiz ise; genellikle 1 yıldan uzun vadeli işlemlerde tercih edilen bileşik faiz, anaparaya faizin ilave edilerek faizin yeniden hesaplanmasıdır. Faizin kazanca eklenmesini ifade eder (Yüce,2021:6).

Nominal Faiz ve Reel Faiz

Nominal faiz, piyasada uygulanan faiz haddi olarak ifade edilmektedir. Bankalar tarafından açıklanan faiz oranları da nominal faiz oranlarıdır. Nominal

faiz oranı, enflasyonu da içerir ve bu sebeple enflasyonu dikkate almadan bir değer ölçüsü olarak net bir biçimde ifade etmek mümkün olmayacaktır (Yüce,2021:9). Başka bir tanıma göre, nominal faiz oranı, tasarruf sahiplerinin sahip oldukları mevduatlarını ödünç vermeleri sonucu elde ettikleri geliri ifade etmektedir (Pazarcı,2019:31) .

Reel faiz ise enflasyonun etkilerinden arındırılmış faiz oranı olarak tanımlanır. Her iki faiz haddi arasındaki en önemli fark reel faiz oranının negatif olma ihtimalinin bulunmasıdır. Nominal faiz oranı her zaman pozitifdir fakat enflasyonun nominal faizden fazla olması halinde reel faiz negatif çıkacaktır (Yüce,2021:9).

Reel faiz oranı Fisher eşitliği aracılığıyla ifade edilebilir:

$$R = N - E \quad (7)$$

- R : Gerçek faiz
- N : Nominal faiz
- E : Beklenen enflasyonu ifade etmektedir.

Denklemden ifade edildiği gibi, nominal faiz oranı ile beklenen enflasyon oranı arasındaki farkın sonucunda reel faiz oranına ulaşılır (Ilıca,2021:34-35).

Brüt Faiz ve Net Faiz

Sermayenin belirli bir süre için ödünç verilmesinden doğan komisyon, stopaj, işlem masrafları ve damga vergisi gibi giderlerle beraber ödenen ya da alınan faize brüt faiz denir (Ilıca,2021:35). Başka bir ifadeyle brüt faiz, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında karşılaştırılan faiz oranı üzerinden hesaplanan faiz türü olarak ifade edilmektedir (Yüce,2021:7).

Brüt faizden komisyon, damga vergisi, işlem bedelleri ve stopaj gibi giderlerin çıkarılması ile elde edilen faize net faiz denir. Net faiz bir formülle gösterilirse:

$$Net Faiz = Brüt Faiz - Kesintiler \quad (8)$$

Denklemin 8'de Net Faiz hesaplaması yer almaktadır (Ilıca,2021:35).

Diğer bir tanımlamaya göre net faiz, brüt faizden vergi ve komisyon gibi maliyetlerin çıkarılması ile hesaplanan faiz türüne net faiz adı verilmektedir (Yüce,2021:7).

Mevduat Faizi ve Kredi Faizi

Bireylerin banka nezdinde açtıkları mevduat hesaplarına işlenen faize mevduat faizi denir (Ilıca,2021:36). Mevduat faizi vade süresine göre değişkenlik gösterdiği gibi mevduatın büyüklüğüne göre de farklılık göstermektedir. Vade bitiminde faiz getirisi üzerinden stopaj kesintileri yapıldıktan sonra anapara ile beraber ilgili hesaplara aktarılır (Yüce,2021:7).

Bankaların bireylere kullandırdıkları krediler için uyguladıkları faize ise kredi faizi adı verilir (Ilıca,2021:36). Bireysel krediler, ticari krediler ve Kobi kredileri olmak üzere her biri vadesine ve kullanım amacına göre farklılık göstermekle birlikte hane halkının yatırım, tasarruf ve harcama kararlarını etkileyen, düşük oranlı olmasından kaynaklı harcama eğiliminin arttıran ve piyasanın canlanmasına katkı sağlayan bir faiz çeşididir (Yüce,2021:7).

Sabit Faiz ve Değişken Faiz

Sabit faiz, faiz haddinin vadenin sonuna kadar hiçbir şekilde değiştirilmediği ve faiz haddinin aynı kaldığı faiz çeşidi diye isimlendirilir (Küçük,2021:25). Faiz oranının vade sonuna kadar sabit kalmayıp değiştirildiği faiz çeşidi ise değişken faiz olarak ifade edilmektedir (Ilıca,2021:35).

1.2.2.Faiz Oranını Açıklamaya Yönelik Teoriler

Ekonominin çalışma alanı içerisinde yer alan faiz oranı, birçok iktisadi aktiviteyi etkilediği için son derece önem arz eden bir değişkendir. Dolayısıyla literatürde faiz oranı kavramını izah etmeye dönük birçok teori bulunmaktadır. Bu çerçevede faiz oranını izah eden kuramlar:

- Klasik Faiz Teorisi,
- Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi,
- Monetarist Yaklaşım,
- Keynesyen Faiz Teorisi,
- Neo-Keynesyen Hick-Hansen'in Faiz Oranları Teorisi
- James Tobin'in Portföy Teorisi

Olmak üzere altı ana başlıkta incelenmektedir.

Klasik Faiz Teorisi

Klasik ekolün temeli, Adam Smith tarafından kaleme alınan Milletlerin

Zenginliği isimli çalışmadır. Faiz ile ilgili görüşler, Adam Smith'in fikirlerine dayanmaktadır (Alili,2019:11). Klasik ekonomistler faizi, tüketimden vazgeçmenin bedeli olarak görmektedirler. Tasarruflar ile faiz arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kişiler faiz oranları yükseldikçe tasarruf miktarlarını yükseltirler buna karşın kişiler faiz oranları düştükçe tasarruf miktarlarını düşürmektedirler. Yatırımlarla faiz arasında ise negatif yönde bir bağlantı bulunmaktadır. Kişiler faiz oranları düştükçe yatırımlarını yükseltirken faiz oranları yükseldikçe yatırım yapmaktan vazgeçerek yatırımlarını düşürmektedirler. Yatırım ve tasarruflar faiz karşısında çok duyarlıdır başka bir deyişle faiz esnekliği yüksektir. Klasik iktisat yaklaşımına göre faiz, yatırımlar ile tasarrufların eşit olduğu noktada meydana gelmektedir (Acar, 2024:14).

Faiz, klasik ekonomistler tarafından tasarruf edilen paranın yatırımla ekonomiye yeniden kazandırılmasına aracılık eden bir değişken diye adlandırmıştır. Faiz oranı piyasadaki sermayenin arzla talebinden meydana gelir. Tasarruf sahibinin parasını bir başkasına borç olarak verip, karşılık olarak da belirli bir tutarda para alması faiz haddi diye ifade edilir(Alili,2019:11).

Ödünç Verilebilir Fonlar Kuramı

Bu yaklaşım Wicksell tarafından geliştirilen bir teoridir (Alili,2019:12). İsveçli bir iktisatçı olarak kabul edilen Knut Wicksell önemli çalışmalarıyla ekonomi alanında katkılar sağlayan bir isim olarak anılmaktadır. Wicksell için faiz teorisi oldukça önemli olan bir odak noktası haline gelmiştir (Kaya, 2024:57). Bu kuram, klasiklerin ileri sürdüğu faiz kuramının geliştirilmiş bir versiyonu olarak değerlendirilmektedir. Ödünç Verilebilir Fonlar Kuramı göre faiz oranı iki şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- Piyasa faiz haddi
- Doğal faiz haddi

Klasikler tarafından önerilen faiz haddi, doğal faiz haddidir. Diğer bir deyişle, bu faiz haddi, kendiliğinden piyasada oluşur ve piyasanın arzla talebine bağlı olarak farklılık gösterir. Ancak Wicksell'in öne sürdüğu piyasa faiz oranı da bankalarca kredilere yansıtılan faiz oranıdır. Piyasa faiz haddinin doğal faiz haddinden daha aşağı seviyede seyretmesi, sermayedarları yatırım yapmaya teşvik

eder ve yatırım yapanların karını yükseltmektedir. Bu yaklaşım, faiz haddini fon talebi ve fon arzı kapsamında analiz etmektedir. Bu teoride faiz haddi, piyasada meydana gelen fon talebi ve fon arzı tarafından belirlenmektedir (Alili,2019:12).

Monetarist Yaklaşım

Monetarist teorisinin temsilcisi Milton Friedman, para miktarında meydana gelen artışın gelir ve fiyat üzerindeki etkisinin faiz oranını etkilediğini ifade etmiştir. Para miktarında ortaya çıkan yükselme halkın kazancını yükseltecek ve kişiler tahvili daha çok edeceklerinden dolayı faiz hadleri yükselecektir. Uzun vadede paranın miktarındaki yükselme fiyatlar genel düzeyini yükseltir ve bu durumun sonucunda da tahvil fiyatları inecektir. Tahvil fiyatlarındaki bu gerileme, faiz hadlerini yükseltmektedir. Dolayısıyla para miktarında gerçekleşen bir yükselme faiz haddini yükseltmektedir. (Alili,2019:16.)

Friedman'a göre faiz; halkın değişen gelirlerine karşı harcama hareketlerini istikrara kavuşturan kaynakların dönemsel fiyatıdır. Faiz 1960'lı yıllarda dünya çapında bir problem haline gelmiş ve Friedman, enflasyonla faiz ilişkisini Klasik ve Keynesyen yaklaşımlarıyla beraber analiz etmiştir. Friedman'a göre para arzında ortaya çıkan yükselişler nominal faiz hadlerini düşürmekte ve bu durum da yatırım ile tüketim harcamalarını yükselterek nispi fiyatları artırmaktadır. Bu gelişmeler halkın işlem güdüsüyle hareket ederek daha fazla para talep etmesine sebep olduğundan nominal faiz oranları artmaktadır (Özkaş,2024:10).

Keynesyen Faiz Kuramı

Keynesyen iktisatçılar, klasik okul tarafından öne sürülen faiz anlayışına bütünüyle karşı gelerek, parasal bir faiz haddi kuramı yaratmaya çabalamışlardır. Klasikler faiz oluşumunda paranın herhangi bir etkisinin bulunmadığı tezini benimserken Keynesyen ekonomistler bu tezi benimsemeyip faizi parasal bir şekilde izah etmişlerdir. Klasikler ekonomistlerin faizin belirlenmesinde tasarruf ve yatırım unsurlarından etkilendikleri fikrini reddeden Keynes, faiz oranı yaklaşımı içerisinde parasal unsurları da dikkate almıştır (Yıldırım,2020:11).

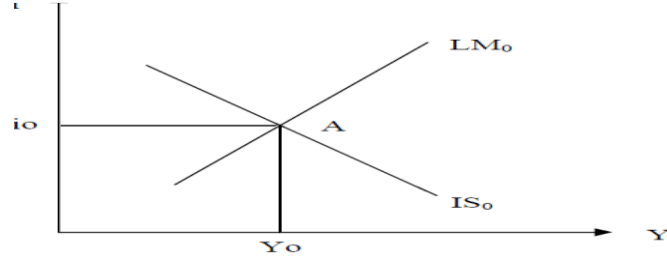
Keynes, ekonominin dengede olmadığını ve denge noktasına gelmek için

devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ileri sürer. Keynes'e göre faiz para arzıyla para talebi tarafından belirlenir. Keynes likidite tercihini kişilerin ellerinde para tutma isteği olarak ifade eder. Keynes faiz haddi ile ilgili fikrini likidite tercihiyle ilişkilendirmiştir. Keynes'e göre faiz likiditeden vazgeçmenin bir ödülüdür. Likiditeden vazgeçme durumu ise faiz haddine bağlıdır. Kişilerin parayı ellerinde tutma isteği yükselirse faiz hadleri artar, buna karşın para tutma isteği azalırsa da faiz oranları düşmektedir (Öktem,2023:42-43).

Keynes'in faiz haddi ile ilgili görüşlerine göre faiz hadlerinin yükselmesiyle para talebi düşmekte buna karşın faiz hadlerinin düşmesiyle de para talebi yükselmektedir. Bunun dışında ellerinde daha çok nakit para bulundurmamak istemeleri halinde bireyler var olan para, talebi karşılayamaz bir hal almaktadır. Likidite ihtiyacının düşmesinin sonucunda da arz fazlası ortaya çıkmaktadır. Yani faiz oranı, kişilerin ellerinde tutmak istedikleri para hacmi ile mevcut para hacmini dengeleyen fiyatı açıklamaktadır (Yıldırım,2020:11-12).

Neo-Keynesyen Hick-Hansen'in Faiz Oranları Teorisi

Bu yaklaşım keynesyen ve klasik faiz yaklaşımlarının etkileşimi ile ortaya çıkmış bir faiz teorisidir. Klasik iktisatçılar faizin tespit edilmesinde paranın önemli bir rol oynamadığını ve faizin reel anlamda tespit edildiğini savunmuşlardır. Öte yandan Keynesgil faiz kuramında ise Klasik ekonomistlerin yanılığa düştüğünü ve parasal etkenlerin faiz oranlarının belirlenmesinde daha önemli bir işleve sahip olduğu ifade edilmiştir. Hicks-Hansen faiz oranı teorisinde ise faiz oranının hem reel sektör hem de parasal sektör etkili olmaktadır. (Alili,2019:14). Bu teoriye bakıldığında denge faiz haddi para ve mal piyasası tarafından saptanmaktadır. Bu çalışma ilerleyen süreçlerde Alvin Hansen tarafından geliştirilmiş ve "IS-LM Analizi" olarak isimlendirilmiştir (Atbaşı,2019:33).

Şekil 3: IS-LM Yaklaşımı (Atbaşı,2019:33)

Bu yaklaşıma göre IS eğrisi bir ekonomide yatırım ve tasarruf eşitliğini sağlayan tüm faiz oranları ve milli gelir bileşenlerini temsil ederken, LM eğrisi para arzını para talebine eşitleyen bütün faiz oranları ve milli gelir bileşimlerini göstermektedir. LM eğrisi para piyasası dengesini gösterirken, IS eğrisi ise mal piyasası dengesini ifade etmektedir. Bir ülkede izlenecek olan bir para politikası LM eğrisine etki ederken, uygulanacak olan bir maliye politikası ise IS eğrisini etkilemektedir. Uygulanacak olan genişletici maliye ve para politikalar piyasayı paralel olarak sağa kaydırırken, daraltıcı para ve maliye politikaları ise piyasayı paralel olarak sola kaydıracaktır. Örneğin uygulanacak olan genişletici bir maliye politikası IS eğrisini sağa kaydıracaktır. Bunun sonucunda hem faiz oranları hem de milli gelir düzeyi artacaktır (Atbaşı,2019:34).

James Tobin'in Portföy Teorisi:

James Tobin tarafından ileri sürülen bu yaklaşım, Keynes'in spekülasyon amaçlı para talebi üzerine yaptığı çalışmasının bir uzantısıdır. Tobin'in bu çalışmasının ana düşüncesi, kişilerin hem parayı hem de tahvilleri bir arada tutabilme durumudur. Fakat portföylerinde ne tutacaklarına karar verirken sadece varlıkların beklenen getirisini değil aynı zamanda varlıkların risk durumlarını da göz önünde tutarlar. Bu yaklaşıma göre kişiler her türlü riskten kaçınarak rasyonel bir tavır izlemelidir. James Tobin, varlıkların faiz gelirleriyle para talebinin doğrudan bir bağlantısı olmadığını fakat para talebiyle varlıkların faiz gelirleri arasındaki bağlantının zıt yönde olduğunu açıklamaktadır. Faizlerin yüksek olduğu bir durumda varlıklardan beklenen getiri artacak ve kişiler ellerinde daha az para bulunduracaklardır. Tobin'in bu yaklaşımdaki hedefi, bireylerin hem tahvil hem de para tutarak portföylerini çeşitlendirmelerini sağlamak ve risk durumunu minimum seviyesine düşürmektir. Bu teoriye göre dengeye ulaşılan nokta, alternatif yatırım araçlarının getirilerinin eşitlendiği noktadır

(Atbaşı,2019:34).

Tobin faiz teorisini belirsizliklerle ifade etmektedir. Belirsizlik, faiz kazancı yerine elde nakit bulundurmak istenilmesinin sebebi şeklinde belirtilmektedir. Bundan ötürü kişiler portföylerini tahvil ve para olarak oluşturabilirler. Tobin'in yaklaşımı farklı risk ve kazanç ilişkisi yatırım ve varlık araçlarıyla azami seviyede kazanç elde etmek için ortaya atılmış bir teoridir. Portföy seçiminde en önemli faktör risktir. Riskin olmadığı durumlarda en yüksek kazanç olan yatırım aracıyla portföy sağlanacaktır. Fakat kişiler riski göze almak istemedikleri takdirde portföylerini farklı varlıklarla çeşitlendireceklerdir. Yatırım yapan kişiler yalnızca faiz haddini değil portföyündeki varlıkların kaybını ve kazancını da göz önünde bulundurmalıdır (Acar, 2024:21-22).

1.2.3. Faiz Oranını Etkileyen Faktörler

Bir ülkede faiz hadlerini etkileyen çok sayıda faktör mevcuttur. Faiz hadlerini etkileyen etkenler arasında enflasyon, para stoku, kamu iç borçlanması, uluslararası sermaye akımları, döviz kurları ve güven yer almaktadır (Alili,2019:6).

Para Arzı

Klasik, Neo-Klasik ve Keynesyen iktisatçılar, para miktarındaki bir değişimin faizde yaratacağı etkisine ilişkin fikirlerini ileri sürmüşlerdir. Neo-Klasiklerle Klasikler para miktarındaki gelişmelerin faizi yalnızca sadece kısa vadede etkilediğini savunmuşlardır (Alili,2019:6-7). Keynesgil yaklaşım ise faiz haddi ve para arzı arasında zıt yönde bir bağlantı olduğunu ileri sürmüştür. Diğer bir ifadeyle, para arzının arttığı bir durumda faiz oranı düşer, buna karşın para arzının azaldığı bir durumda ise faiz oranı artar. Faiz hadlerinin inebileceği en alt düzeyde para arzındaki meydana gelen yükseliş faizi değiştirmeyecektir zira böyle bir ortamda ekonomide likidite tuzağı yaşanacaktır (Özkaş,2024:12).

Enflasyon

Makroekonomik göstergeler arasında yer alan enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki, ekonomik istikrarın sağlanması bakımından büyük bir öneme

sahiptir. Bu iki gösterge arasındaki ilişkiyi ileri süren Irwing Fisher reel faiz ve nominal faiz arasında ayırım yapmış ve nominal faizin enflasyon etkisinden çıkararak reel faizi hesaplamıştır. Bu teoride enflasyondaki artış ile nominal faizdeki artışın aynı yönlü olduğunu ancak reel faizin sabit kaldığı fikrini benimsemiştir. Fisher, faiz oranlarının ve enflasyonun bir süre için kontrol altında tutulduğunu savunmuştur (Yüce,2021:24).

Fiyatlar genel düzeyi ve faiz haddi ilişkisini analiz eden Fisher için fiyatlar genel düzeyi yükselirken nominal faiz haddi de yükselmektedir ancak gerçek faiz haddi sabit kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle. enflasyon oranı sadece nominal faiz oranını etkilemektedir. Bu durum Fisher etkisi şeklinde açıklanmaktadır (Alili,2019:7).

Kamu İç Borçlanması

Hükümet kamusal faaliyetleri yerine getirebilmek amacıyla borçlanmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla devlet harcamalarında bir artış meydana gelmektedir. Devlet borcu arttığında faizin yükselmesinin nedeni, yatırım yapanların yükselen devlet borçlarını bir tehdit şeklinde algılaması ve hükümetin yatırım yapanlara güven aşlamak amacıyla reel faizi yükseltmesidir. Kamu iç borçlanması, firmalar ve kişilerden sağlanan borçlar ile ödünç verilebilir fon talebini yükseltmekte ve bu durum da faizin artmasına sebebiyet vermektedir (Alili, 2019:8).

Kamu iç borçlanması, ekonomik değişkenler üzerinde oldukça etkilidir. Kamu açıklarının finansmanını sağlamak için kamunun iç borçlanmaya başvurarak yüksek seviyelerde borçlanması faiz oranlarını etkilemektedir. Tasarrufun yeterli olmadığı bir ekonomide kamu iç borçlanmasına başvurulur. Borç bulmanın bir çözümü olan hazine bonosu ve devlet tahvillerinin hedefi faiz oranlarını artırarak satış hacmini yükseltmektir. Kamu açıkları ve borçlardaki yükselişle beraber faiz oranlarında da artış meydana gelecektir (Yüce, 2021:24).

Uluslararası Sermaye Akımları

Günümüzde uluslararası sermaye akımları hem kalkınmış ekonomiler hem de kalkınmakta olan ekonomiler için her geçen gün daha önemli bir hale gelmiştir

(Güvenbaş Dursun, 2021:16). 1970’li yıllardan bu yana devam eden küresel çaptaki mali serbestleşme çabaları kalkınmış ekonomilerden kalkınmakta olan ekonomilere doğru gerçekleşen sermaye hareketlerinde ciddi yükselişlere sebep olmuştur. Küresel sermaye hareketlerinin kalkınmakta olan ekonomilere doğru kaymasının başka bir sebebi de dünya faiz hadleri ile öteki getiri hadlerinde meydana gelen değişimler ve bu değişimlere yönelik öngörülerdir. Kalkınmakta olan ekonomiler sermaye sıkıntısından kurtulmak amacıyla faiz hadlerini yükseltip tasarruf fazlası olan kalkınmış ülkelerin tasarruflarını kendilerine çekeceklerdir. Bu durum kalkınmakta olan ekonomilerde faiz oranları, dünya faiz oranı düzeyine düşene dek sürecektir (Özkaş,2024:14).

Döviz Kurları

Globalleşmenin hız kazanması ve liberal politikalara ekonomiye hâkim olmasıyla beraber faiz oranını etkileyen faktörler de çoğalmaktadır. Döviz kuru bu faktörlerin en önemlilerinden biridir. Zira dünya genelinde ticaretin yaygınlaşmasıyla beraber dövize olan talebin yükselmesi faiz haddi açısından baskıyı yükselttiği şeklinde değerlendirilmektedir (Güvenbaş Dursun, 2021:15).

Döviz kurları, dışa açık ve gelişmekte olan ekonomiler için finansal göstergeler üzerinde etkisi olan bir değişken türüdür. Döviz kurlarında ortaya çıkan herhangi bir değişiklik, harcama-yatırım, ithalat - ihracat kararları, üretim düzeyleri ve ücretler gibi değişkenleri etkiler. Döviz kurları, ithalat ve ihracat üzerinden faiz oranlarını etkilemektedir. Döviz kurlarında bir yükselme meydana geldiğinde, milli parada değer kaybı yaşanması sebebiyle ihracatta artış gerçekleşmektedir. Bu artış, milli gelirden artışa, milli gelirin artmasıyla beraber paraya olan talep artmakta, para talebinin artmasıyla da faiz oranlarında yükselme meydana gelmektedir (Yüce,2021:24).

Güven

Güven faktörü; kişi, toplum ve devlet ilişkileri açısından sağlam bir temel oluşturmaktadır. Maliyetlerinin azaltılmasını, sermaye ve kaliteli işgücünün verimli bir şekilde kullanımını temin ederek iktisadi kalkınmanın altyapısını şekillendirmektedir. Güven unsurunun yarattığı iktisadi etki, belirsizliklerin

giderilmesi, işletme ölçeklerinin geliştirilmesi, endüstriyel alandaki esneklik ve dış etkenlere yönelik sosyal direncin sağlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Demirgil & Türkay 2017:912). Gelişmiş ülkelerde merkez bankaları, kısa ve uzun dönemli projeksiyonlar hakkında önceden bilgilendirerek, uygulayacakları para ve maliye politikalarını oluşabilecek birkaç büyük senaryo üzerinden açıklayarak, hatta faiz oranlarını değiştirme kararı alacakları tarihi önceden duyurarak, piyasaları birkaç farklı senaryoya göre değişim planlarına hazırlamakta ve piyasa şoklarının riskini en aza indirmektedir. Bu sayede tüketiciler harcama, tasarruf, yatırım ve tüketim kararlarını daha az riskle verebilirken, şirketler de yatırım, üretim, ithalat ve ihracat kararlarını daha net bir şekilde alabiliyor. Merkez bankalarının çizdiği projeksiyonlara yakınsayan bir tablo güven ortamını kuvvetlendirecektir. Fakat fiili durumun söylemlerden önemli ölçüde farklılaşması, güven ortamını zedeleyecek ve makroekonomik göstergelerde bozulmaya sebep olacaktır. Güvensizlik ile beraber ekonomik faaliyetlerin maliyeti artacak ve bu durumda faiz oranları da artacaktır (Yüce, 2021:25).

1.3. Döviz Kuru Kavramı

Her piyasadaki gibi döviz piyasalarında da arzla talep dengesinin sağlanması makroekonomi bakımından ciddi bir durum teşkil etmektedir. Bu bakımdan bir ekonomide döviz kuru sistemleri ve uygulanacak kur politikaları ekonomik istikrar ve ekonomik büyüme ile yakından ilgilidir. Döviz kurları hem iç dengenin hem de dış dengenin sağlanması açısından önemli bir durumu temsil etmektedir. Bir ekonomide dalgalı döviz kuru ya da sabit döviz kurunun mu uygulanması gerektiği önem arz etmektedir. Uygulanacak bu politikalar, her ülke ekonomisi için dış ödemeler bakımından önem teşkil etmektedir. Döviz kuru, bir ekonominin, ekonomik büyümeyi sağlaması için en önemli emarelerinden biri olmakla birlikte, döviz kurunun istikrarı uluslararası ticaret bakımından da önemli bir güce sahiptir. Bu sebeple döviz kuru kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir (Tolgay Büyükkantarıcı, 2019:4).

Her ülke ticari faaliyetlerinden doğan ödemelerini milli para yerine başka bir para birimiyle yapmak zorundadır. Bu dış ticaret faaliyetlerinin yürütülebilmesi için dövize ihtiyaç duyulmaktadır. Döviz; yabancı bir ülkeye ait

parayı temsil etmektedir ve bir mal şeklinde alınıp ve satıldığından dolayı bir değeri bulunmaktadır. Döviz kuru milli bir paranın bir başka milli para türünden değerini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle döviz kuru, bir ülkenin parasının başka bir ülkenin parası karşısındaki kıymeti ile ifade edilmektedir(Özdemir,2010:3).

Döviz piyasaları milli para birimlerinin yabancı para birimlerine çevrilmesi için kullanılmaktadır. Döviz piyasalarında; döviz arz edenler ile döviz talep edenlerin bir araya gelmesi sonucu döviz fiyatı meydana gelir. Ortaya çıkan döviz fiyatına döviz kuru adı verilmektedir (Özdemir,2010:6). Döviz kuru, bir ülkeye ait yerli para biriminin yabancı bir ülke para birimi türünden değeri olarak tanımlanır. Başka bir tanıma göre, dış ödemelerde kullanılabilir her çeşit araç döviz kavramının kapsamına girmektedir. Bu araçlar içerisinde çek, poliçe, hazine bonusu ve tahviller de gösterilebilir (Ilıca,2021:24).

1.3.1.Döviz

Lisanımıza Fransızcadaki devise kelimesinden gelen döviz sözcüğü, en temel tanımıyla dış ödemelerde başvurulmuş tüm ödeme araçlarını kapsamaktadır. Bir ülkenin kendi para birimi dışındaki tüm para birimleri o ülke için döviz ifade etmektedir (Yetiz,2015:5).

Her ülke birbirinden mal veya hizmet satın almakta veya birbirlerine mal veya hizmet satmaktadırlar. Yapılan bu alışveriş esnasında ödeme için alışverişte kullanılacak paranın taraflar arasında kabul görülen bir para birimi olması gerekmektedir. Dolayısıyla mal veya hizmet alışverişi sırasında yapılacak ödemeler, küresel piyasada kabul görmüş para veya para yerine geçen araçlar ile gerçekleştirilmektedir. Küresel ödemeler için kullanılan bu araç döviz diye isimlendirilmektedir (Yıldırım,2020:27).

1.3.2. Döviz Kuru Çeşitleri

Döviz kur çeşitlerini analiz edecek olursak; döviz alış kuru ve döviz satış kuru, çapraz kur ve düz kur ile nominal döviz kuru ve reel döviz kuru şeklinde incelenmektedir.

Döviz Alış Kuru -Döviz Satış Kuru

Döviz alış kuru; bankalara veya döviz ticareti yapan diğer kuruluşlara yabancı para satarak, satın alınacak olan milli para tutarını hesaplamak için kullanılan döviz kuru çeşididir. Döviz satış kuru ise; bankalardan veya döviz ticareti yapan diğer kuruluşlardan yabancı para satın almak için, ödenecek milli paranın hesaplanmasında kullanılan döviz kuru türü olarak ifade edilmektedir. Döviz satış kuru ise, bir başka ülkenin para birimine göre alış kurunu ifade eder. (Tolgay, Büyükkantarıcı, 2019:12). Kur marjı, döviz satış kuru ve döviz alış kuru arasında ortaya çıkan farkı ifade etmektedir. Bu durumda döviz satış kuru, döviz alış kurundan daha yüksektir. (Erdem, 2022:16).

Düz Kur-Çapraz Kur

Her bir ülkenin para biriminin diğer ülkelerin para birimlere karşı bir döviz kuru bulunmaktadır. Döviz kurunun iki farklı ülkenin para birimleri arasında doğrudan uygulanmasına düz kur adı verilmektedir. İki yabancı para biriminin birbirleri cinsinden değişim oranını ifade eden kur ise çapraz kur olarak ifade edilmektedir. Çapraz kur, ülke para birimleri arasındaki kurun başka bir ülke para birimi üzerinden, başka bir ifadeyle üçüncü bir ülke para birimi türünden diğer iki ülke arasındaki döviz kurudur (Yıldırım,2020:27-28).

Yurtiçi piyasalarda ulusal para birimini kapsamayan döviz kurları çapraz kur şeklinde ifade edilirken, küresel piyasalarda Amerika dolarını kapsamayan döviz kurları ise çapraz kur olarak adlandırılmaktadır. Bütün para birimlerinin ABD doları karşısındaki değerinin bilindiği bir durumda, herhangi iki para birimi arasındaki değişim oranı belirlenebilir. Bu durum çapraz kur olarak da isimlendirilmektedir (Ilıca,2021:25).

Nominal Döviz Kuru-Reel Döviz Kuru

Bir ekonomide enflasyonist durumdan dolayı ortaya çıkan farklılıklar sebebiyle, döviz kurları ülkelerin para birimlerinin gerçek değerlerini yansıtmayabilir. Bundan ötürü reel döviz kuruyla nominal döviz kuru biçiminde adlandırmalar kullanılmaktadır (Su,2015:6).

Döviz piyasasında belirlenen döviz kuruna, nominal döviz kuru adı verilmektedir (Dündar,2010: 5). Diğer bir ifadeyle yerli para biriminin yabancı para türünden karşılığı ya da yabancı bir ülkenin parasının yerli para türünden

değeri nominal kur olarak tanımlanır. Her ülkenin kendi para birimi olmasına rağmen, bireyler ülkeler arası ilişkiler veya seyahatler için paralarını diğer uluslararası para birimlerine çevirmek zorundadırlar. Bu çevirme durumu nominal döviz kuru olarak ifade edilmektedir (Yüce,2021:27).

Günlük hayatta kullandığımız 1 Dolar = 5 TL ya da 1 Euro = 7 TL gibi kıyaslamalar nominal döviz kuru olarak ifade edilmektedir. Yani nominal döviz kuru, yabancı para biriminin yerli para birimi cinsinden değeri olarak tanımlanır (Erdem,2022:16).

Nominal döviz kuru, enflasyondan arındırılmaksızın hesaplandığı için gerçekçi neticeler vermeyecektir. Nominal döviz kurunun değeri, piyasada her gün kullanılan, resmi kurumlarca saptanan ve uygulanan para politikalarına göre değişir. Hükümetler nominal döviz kurunun değerini bu şekilde değiştirebilirler (Suludere,2023:5).

Ülke dışında üretilen ürünlerin ülke içerisinde üretilen ürünler karşısındaki görelî fiyatını ifade eden ve küresel rekabeti değerlendirmek maksadıyla faydalanılan göstergeye de reel kur adı verilir (Dündar, 2010: 5).

Reel döviz kuru, bir ekonomide nominal döviz kuruna yurt içi ve yurt dışı enflasyon oranları arasındaki farkın da eklenmesi ile ortaya çıkan döviz kurudur (Erdem, 2022:17). Başka bir ifadeyle bir ülkenin mal ve hizmetlerinin başka bir ülkenin mal ve hizmetleri ile değiştirilebildiği oranı ifade eden döviz kuruna reel döviz kuru adı verilir. Reel döviz kurları, nominal döviz kurlarının enflasyondan arındırılmış hali olarak tanımlanır (Yüce, 2021:28).

1.3.3. Döviz Kuru Sistemleri

Kur sistemi kavramı, yabancı para fiyatlarının belirlenmesi için kullanılan sistemdir. Döviz kuru sistemi, döviz kurunun kim tarafından belirlendiği, döviz kurlarında hükümet iradesi veya özgür bir kararla değişip değişmeyeceğini ya da ne kadar değişebileceğini düzenleyen ilkeler şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir,2010:22)

Döviz kuru sistemleri;

- Sabit Döviz Kuru Sistemi,
- Esnek Döviz Kuru Sistemi

Biçiminde iki ana gruba ayrılmaktadır. Bütün ülkeler, tercihlerine ve ekonomik yapılarına göre gerekli döviz kuru sistemini kullanmaktadır.

Sabit Kur Sistemi:

Sabit kur sistemi, bir ekonomide kullanılan para biriminin başka bir ülkenin para birimine sabitlemesi olarak ifade edilmektedir. Sabit kur sisteminde döviz arzı ve döviz talebi şartları göz ardı edilir ve merkezi otorite tarafından belirlen döviz kurundan sapılmaz. Sabit kur sisteminde resmi otorite döviz kurunu sabitler ve önceden belirlenmiş alt ve üst limitler dâhilinde döviz kurunun değişmesine izin verir. Bu rejimde Merkez Bankası, döviz kurunun belirlenen aralığın dışına çıkmasını önlemek amacıyla döviz alım ve satım işlemleri aracılığıyla piyasaya müdahale eder. Bu müdahaleler için gerekli miktarda altın ve döviz stokunun bulunması gerekir. Ancak bazen yapılan bu müdahaleler yeterli olmamakta ve döviz kurunun tekrardan düzenlenmesi gerekmektedir (Özdemir, 2014:4).

Sabit kur sisteminde, merkez bankalarının para birimi için ilan ettiği merkezi bir değeri korumak için hareket ettikleri bir döviz kuru sistemidir. Bu kur sisteminde, döviz kurları, hükümet ve merkez bankası gibi parasal otoriteler tarafından önceden belirlenir. Sabit döviz kuru sistemi bütünüyle her ülkenin hükümetlerince, döviz arz ve talep koşullarındaki durumlar göz önünde bulundurulmaksızın belirlenir (Dündar, 2010: 23).

Dalgalı (Esnek) Kur Sistemi:

1973 yılında Bretton Woods Sistemi'nin çökmesiyle beraber dünya ticaretinin önemli bir bölümünü elinde tutan ülkeler dalgalı döviz kuru sistemini tercih etmişlerdir (Dündar, 2010: 20). Esnek kur sisteminde döviz kuru piyasada ortaya çıkan arz ve talebe göre belirlenir ve döviz arz ve döviz talebinin kesiştiği noktada meydana gelir. Dalgalı kur sisteminde Merkez Bankası'nın döviz kuruyla alakalı bir amacı bulunmamakta ve döviz alıp satma ya da döviz kurlarının tekrardan düzenlenmesi şeklindeki müdahalelerde bulunmamakta ve piyasada kurların kendi kendine belirlenmesi konusunda etkisi bulunmamaktadır. Esnek kur sisteminde, döviz kurları rekabetçi piyasa şartlarında bir mal gibi piyasa

içerisinde serbest bırakılır (Özdemir, 2014:9).

Esnek Kur Sistemi, yerli paranın değerinin döviz piyasasındaki döviz arzla talebince belirlenmesi ilkesine dayanır. Bu sistemde para otoritelerinin döviz fiyatını belirlemeye yönelik bir müdahalesi bulunmamaktadır. Bu kur sisteminde döviz kuru piyasada serbestçe değişebilmekte ve yerli paranın kıymeti döviz arzla talebine göre belirlenmektedir. Merkez bankaları döviz seviyesini değiştirmek veya belirlemek için döviz piyasasına müdahale etmezler (Güney, 2015:16-17).

Türkiye’de Döviz Kuru Politikaları

Türkiye ekonomisine bakıldığında 1980’li yıllara kadar sabit döviz kuru sistemi uygulanmıştır. Bu sistemde Türk lirasının değeri Merkez Bankası tarafından belirleniyor ve bu değerinde sabit tutuluyordu (Ilıca, 2021:32). 1980 senesi ise Türkiye ekonomisi ile ilgili yürütülen araştırmalarda ayrı bir yer tutmaktadır. Bu tarihten sonra serbest piyasa ekonomisine geçişte alınan kararların izlenmesiyle beraber liberal politikalar uygulanmış ve bu çerçevede özellikle döviz kuru politikaları olmak üzere pek çok iktisadi politikaya ilişkin amaç ve uygulamalarda önemli değişiklikler kaydedilmiştir. Türkiye’de benimsenen döviz kuru politikaları, ekonomide izlenen yapısal dönüşüme istinaden pek çok araştırmada 1980 senesi temel kabul edilerek analiz edilmektedir. 1980 senesinden önce korumacı ekonomi politikalarının uzantıları döviz kuru uygulamalarında da karşımıza çıkmaktadır. Küresel konjonktüre uygun bir şekilde yürütülen bu politikalar, 1980 yılı sonrasındaki süreçte daha liberal politikalara bırakmıştır (Su, 2015:42). Ayrıca 1980’li yıllarda kurun piyasadaki döviz arz ve talebine göre belirlendiği fakat Merkez Bankası’nın devamlı olarak müdahale ettiği dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir. Dalgalı döviz kuru sistemi Türkiye’de 2000’li yıllara kadar uygulanmaya devam etmiştir. Türkiye’de kur sistemindeki bir başka değişiklik ise 2001 krizinden önce yapılmış ve bant içinde dalgalı rejim uygulanmıştır. Fakat bu sistem kalıcılık göstermemiş ve 2001 krizinin gerçekleşmesi ile beraber çökmüştür. 2001 krizinden sonra Türkiye ekonomisinde dalgalı kur rejimine yeniden geçilmiştir. Dalgalı müdahaleli kur sistemi, günümüzde Türkiye ekonomisi için uygulanmakta olan döviz kuru sistemidir. Kurlarda meydana gelen aşırı bir oynaklık durumunda, merkez bankası

döviz alıp satarak döviz kurlarına müdahale etmektedir (İlca, 2021:32).

1.3.4.Döviz Kurlarının Değişimini Açıklamaya Yönelik Teoriler

Ekonomi literatüründe döviz kurlarını açıklamaya dönük pek çok kuram vardır. Bu kuramlar geleneksel kuramlar ve modern kuramlardır. Sabit döviz kuru sistemine dayanan geleneksel teoriler 1970'li yıllara kadar döviz kurlarında meydana gelen değişimleri uzun dönemli çıkarımlar yaparak analiz ederken, 1960'lı yıllarda sabit döviz kuru sistemi yavaş yavaş terk edilmiş ve döviz kurlarındaki değişimleri açıklamak için modern teoriler öne sürülmüştür (Su, 2015:21).

Geleneksel Teoriler:

Döviz kuru oluşumunu açıklayan iki geleneksel teoriden söz edilebilir. Bunlar:

- Dış Ticaret Akımları Yaklaşımı
- Satın Alma Gücü Paritesi Yaklaşımı

Olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

Dış Ticaret Akımları Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre, bir ülkenin para biriminin başka bir ülkenin parası karşısındaki değeri, o ülkenin yapmış olduğu ihracatı ve ithalatı tarafından belirlenir. Bu teoriye göre döviz kurları ilgili ülkenin mal ithalatıyla ihracat miktarına göre belirlenir. Diğer bir ifadeye göre, döviz kurları dış ticaret açığı veya fazlasına göre şekillenir. İhracatın ithalattan fazla olduğu bir durumda dış ticaret fazlası meydana gelir, döviz arzı artar ve ulusal para birimi diğer yabancı para birimlerine göre değerlendirilir. Öte yandan, İthalatın ihracattan büyük olduğu bir ekonomide ise dış ticaret açığı ortaya çıkar, döviz talebi artar ve yerli para birimi diğer yabancı para birimleri karşısında değer kaybeder (Pabuşçu,2020: 9).

Böyle bir durumda ithalat ve ihracatı etkileyen tüm unsurlar paranın değerine de etki etmektedir. Bu unsurlar: reel gelirdeki değişimler, mal fiyatları, tüketici tercihlerindeki değişimler, faktör stokunda meydana gelen değişimler ve teknolojiye ortaya çıkan değişimler örnek olarak gösterilmektedir. Bu teoriye göre, dış ticaret açığı meydana geldiğinde milli paranın değerinde düşme yaşanması gerekirken, ulusal paranın değerinde düşme olmaz; tam tersine milli

para değeri kazanır. Bu çelişki, bu teörinin eksikliğini ortaya koymaktadır (Yüce, 2021:38).

Satın Alma Gücü Paritesi (Sgp) Yaklaşımı:

Bu yaklaşım, Birinci Dünya Savaşı sonrasında istikrarsızlık yaşayan, finansal sistemin noksanlıklarının düzeltilmesi ve yeniden işlerlik sağlanması için yapılan iktisadi tartışmaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Güney, 2015:30). İlk kez Gustav Cassel tarafından öne sürülen bu teori, bilinen en eski döviz kuru teorisidir. Bu yaklaşıma göre bir ülkenin parasının değerini belirleyen temel faktör, o ülkenin satın alabileceği mal ve hizmetlere göre değerlendiren bir teoridir. Diğer bir ifadeye göre, bu teori her iki ülkenin fiyatlar genel seviyesinin ortak bir para birimi ile ölçülmesiyle eşit olacağını ileri sürer. Dolayısıyla bir paranın değeri, o ülkede satın alınabilecek mal ve hizmetlere göre değerlendirilir (Yüce,2021:38).

Başka ifadeye göre, bu teori, bir ekonomideki fiyatların başka bir ekonomideki fiyatlarına oranı biçiminde tanımlanır. Bu yaklaşım, döviz kurundaki değişimin yurtiçi satın alma gücüne bağlı olduğu ve bir miktar paranın her ülkede aynı sepette bulunan malları satın alabileceği fikrine dayanmaktadır (Su,2015:22).

Bu yaklaşım, döviz piyasalarında Tek Fiyat Yasası'nın uygulanması biçiminde ifade edilmektedir. Özetleyecek olursak bir milli paranın dünyanın her tarafında aynı değere sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu durum, Tek Fiyat Yasası olarak isimlendirilmektedir. Tek Fiyat Kanunu'nun meydana gelmesinin sebebi arbitraj kavramıdır. Arbitraj, ticari faaliyetlerde söz konusu olan bir malın bir ülkede daha ucuza satın alınıp bir başka ülkede daha yüksek fiyata satılması durumunda ortaya çıkan farktır. Tek Fiyat Yasası arbitrajın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Eşsiz,2022:26).

1918 yılında ortaya çıkan bu yaklaşım günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Bu yaklaşımın ortaya çıktığı zamanlarda dünya ekonomileri Birinci Dünya Harbi sonrasında altın standardının nasıl belirleneceğini tartışıyordu. Cassel, her ülkenin yerli parasını hangi oranda altına dönüştüreceğini Satın Alma Gücü Paritesi ile açıklamıştır. Cassel'e göre her ülke yerel parasının altın karşılığını enflasyon oranlarına göre belirlemelidir (Özbek,2022:51).

Bu teori, herhangi fiyatların döviz kurları üzerinde karşılıklı ilişki olmaksızın tek taraflı etkisi olduğunu ve hiçbir gücün döviz kurunu açıklamada enflasyon kadar etkili olmadığını ifade etmektedir. Böylece iki para birimi arasındaki döviz kuru, bu ülkelerdeki nispi enflasyon oranlarına göre belirlenir (Pabuşçu,2020: 10).

Modern Teoriler:

Döviz kuru oluşumunu açıklayan dört teoriden söz edilebilir. Bunlar:

- Parasalcı Teori
- Portfolyo Dengesi Teorisi
- Faiz Oranı Paritesi Yaklaşımı
- Etkin Piyasalar Yaklaşımı

Şeklinde ayrılmaktadır.

Parasalcı Teori

Parasalcı Teori 1970 yılında Chicago Üniversitesi'nde çalışmakta olan Robert Mundell, Harry Johnson ve Jacob Frenkel tarafından öne sürülmüştür. Bu teorinin ana hedefi, dış denge sistemin nasıl işlediğini belirlemektir. Bu teori, döviz kurlarının oluşumunu açıklarken, 'bir malın fiyatı o malın arz ve talebine bağlıdır' ilkesinin yerli para birimleri için de geçerli olacağını öne sürmüştür. Buna göre döviz kurlarını belirleyen milli paranın arz ve talebidir. Arz edilen para hacmi talep edilen para hacmini aştığı durumda milli paranın değer kaybettiğini, arz edilen para miktarı, talep edilen para miktarından az olması durumunda ise milli paranın değer kazandığını ifade etmiştir (Eşsiz,2022:28-29).

Dış dengeyi sağlayacak olan döviz kuru, para arz ve talebine göre belirlenir. Para teorisinde döviz kuru değişimleri para arz ve talebindeki değişimlerle açıklanır. Bu değişimler parasal sektördeki dengesizliklerden dolayı meydana gelir. Arz edilen para, talep edilen paradan fazla ise yerli paranın değeri azalır ve döviz kurunun değeri yükselir. Arz edilen para talep edilen paradan düşükse, yerli paranın değeri artar ve döviz kurunun değeri azalır (Pabuşçu,2020: 11).

Portfolyo Dengesi Yaklaşımı

Parasalcı teorinin, cari işlemler dengesini ve işlemlerde riskin yükselme olasılığını göz önünde bulundurmadığı gerekçesiyle eleştirilmesi, portföy tercihi teorisi isminde bir teorinin doğmasına yol açmıştır (Su, 2015:31). Bu teoriye göre döviz kuru, menkul kıymetlerin arz ve talebine göre belirlenir. Diğer bir ifadeye göre, yurtiçi ve yurtdışı faiz oranları menkul kıymetlerin arz ve talebini etkileyerek döviz kurunun değişmesine yol açmaktadır. Menkul kıymetler hem yabancı hem de yerli hisse senetlerini ve tahvilleri içerir. Portföy tercihi döviz kurunu etkilemektedir. Devletin tahvil satışında bulunduğunu varsaydığımızda, satışların bedeli TL olarak alındığında para arzı daralır. Bu durum tahvil fiyatını düşürür ve yurtiçi faiz oranını artırarak, yabancıların ulusal tahvil almasını kazançlı kılar ve ulusal tahvillere olan talep artar. Bu durumda döviz talebi düştüğü için döviz kuru düşer. Aynı zamanda artan yurtiçi faiz oranı sermaye girişini sağlayacağından döviz kurunda azaltıcı etki meydana getirir. Böylelikle yatırımı yabancı varlıklara yönlendirir. Yabancı mallara olan talebin artması döviz kurunun yükselmesine yol açar. Bu durumda riskler ve beklentiler döviz kurunu değiştirir (Pabuşçu,2020:12).

Faiz Oranı Paritesi Yaklaşımı

Döviz kuru yaklaşımları içerisinde değerlendirilen ve çok sayıda döviz kuru yaklaşımının ana kabulleri içerisinde yer alan bu teorinin dayanağı; ülkelerin faiz hadleri farkıyla döviz kurları ilişkisine dayanmaktadır. Döviz kuru öngörü çalışmalarında giderek yaygınlaşan ve dünya çapında mali pazarlarını bütünleşme düzeyiyle doğrudan bağlantısı olan bu teori; ülke içi ile ülke dışı faiz hadleri, vadeli döviz piyasalarıyla spot döviz ilişkilerini araştırmaktadır. Ülkeler arasındaki faiz makaslarının devreye girmesiyle serbest piyasada kar amacıyla yola çıkan yatırımcıların yaptıkları arbitraj süreci, vadeli teslim döviz kurlarıyla spot döviz kurları ilişkilerine etki etmektedir (Güney,2015:42).

Bu teori satın alma gücü paritesi teorisinin ardından üzerinde en fazla tartışılan faiz oranı teorisidir. Her ülkenin makroekonomik yapıları gözetilerek bu teoride sermaye akımları çerçevesinde döviz kuru istikrarı için ülkeler arasındaki faiz haddi farklılıklarının spot kurla forward arasındaki farka göre eşitlenmesi fikrine dayanmaktadır. Satın alma gücü paritesindeki tek fiyat yasası bu teoride de

uygulanmaktadır. Tek fiyat yasası, bu teoride farklı piyasalardaki fiyat farkını engelleyerek tüm piyasalar için aynı malın aynı fiyata sahip olmasını sağlayan emtialar, fonlar ve menkul değerlere uygulanmasıdır. Girişimciler açısından Ülkeler arasındaki bu faiz haddi farklılıkları kâr olanağı oluşturarak arbitraj meydana getirmektedir. Arbitraj yapan kişiler düşük faizli ülkeden satın aldığı kıymeti yüksek faizli ülkeye satarak aradaki fark kadar kâr kazanmaktadır. Bu prosedürden sonra düşük faize sahip ülkenin fiyatları artarken yüksek faize sahip ülkenin fiyatları ise azalmaktadır ve her iki piyasa için fiyatlar dengesi sağlanana kadar bu işlem sürmektedir. Faiz arbitrajı diye ifade edilen bu durum banka mevduat hesapları, hazine bonoları gibi kısa vadeli para piyasalarında uygulanmaktadır. Bu enstrümanlara yatırım yapılarak faiz getirisi kazanmak hedeflenmektedir (Tolgay, Büyükkantarıcı,2019:58).

Etkin Piyasalar Yaklaşımı

Bu teori, E. Fama ve B. Mandelbrot tarafından ileri sürülmüştür. Döviz kurunun tespit edilmesinde geleneksel teorilerin en önemli dezavantajı çalışmaya sermaye hareketliliğinin eklenmemesidir (Eşşiz,2022:33). Söz konusu dönemde mali sektörün önemsiz büyüklükte olması bu durumun ana sebebidir. Oysa döviz dalgalanmasının çoğu cari faaliyetlerden ziyade mali faaliyetlerden doğmaktadır. Döviz kurlarının izahında bu teori, uluslararası sermaye piyasalarının entegrasyonuna uygun olarak döviz piyasalarının etkinliğini kabul etmektedir. Yatırımcıların rasyonel davrandığını ve piyasada işlem gören fiyatların beklenti ve bilgiyi kapsadığını kabul etmektedir. Bu teori döviz piyasalarının etkinliğini iki hipoteze dayandırmaktadır. Bu hipotezler:

Mükemmel arbitraj geçerli olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, mali varlıklar arasında tam ikame durumu söz konusu olmalıdır. Arbitraj yapan kişiler, işlem yaptıkları farklı mali varlıkların risklerine dair ilgisizdirler. Bu nedenle, farklı para birimleri bazında mali varlıkların beklenen getirileri birbirine eşittir.

Yatırımcıların rasyonel davrandığı ve ekonomideki tüm enformasyonu kullandığı varsayılmaktadır.

Genel olarak yapılan deneye dayalı çalışmalar etkinlik hipotezini reddetmektedir. Bu durum farklı milli para birimleri ile ifade edilen varlıkların farklı risk primlerine haiz olması sebebiyle tam ikame geçerliliğinin bulunmadığı

biçiminde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, yeni bilgi yaklaşımı ile rasyonel beklentiler teorilerinin dayanağıdır (Özbek,2022:52).

1.3.5. Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler

Döviz kurunu etkileyen faktörlere bakıldığında enflasyon, bir ekonomideki politik ve ekonomik istikrarın varlığı, döviz kuruyla ilgili beklentiler ve faiz oranları gibi faktörler etkilidir.

Enflasyon

Döviz kuru ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Literatürde, döviz kurunun enflasyonu izlediği ve milli paranın değerinin düşmesi durumunda, ülke dışından getirilen malların fiyatlarının ve ülke üretimindeki girdilerin fiyatlarında yükseliş olmasıyla maliyet enflasyonun; ülke içinde üretilen malların, ithal edilen mallara göre daha ucuz olması durumunda ise talep enflasyonun meydana geleceği yönünde fikirler ileri sürülmektedir. Enflasyon oranında ortaya çıkan artış nedeniyle ithal mallara olan talepte artış gerçekleşecek bununla birlikte dövize olan talep yükselecek ve bu durumda döviz kurlarında artışlara yol açacaktır. Merkez Bankası para politikası araçlarını kullanırken çok dikkatli hareket etmelidir. Uygulanan bu politikalar neticesinde, enflasyonun artması ve devamlı değişmesi, döviz kurunda oynaklığa neden olmakla birlikte, iktisadi istikrarı bozmaktadır (Özdemir, 2014:13-15).

Başka bir ifadeyle enflasyonun yaşandığı bir ekonomide mal ve hizmetlerin fiyatları artmaktadır. İthalatın yapıldığı ekonomide enflasyon daha düşük ise ulusal mal ve hizmetlerin fiyatları ithalatın yapıldığı ekonomiye kıyasla yükselir. Dolayısıyla ithalat tercih edilmektedir. Bu da döviz talebinin artmasına neden olmaktadır (Polat, 2015:5-6).

Döviz kurları, enflasyon gibi temel makroekonomik göstergelerdeki değişikliklerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Yüksek enflasyon, güven unsuruna zarar veren durumlardandır. Güven unsurunun düştüğü bir atmosferde milli para birimi değerini yitirmektedir. Uluslararası alanda döviz kurlarındaki artış haddiyle fiyatlar genel seviyesi arasında anlamlı bir bağ bulunduğu düşüncesi öne sürülmektedir (Yüce, 2021:41).

Ülkedeki Ekonomik ve Politik İstikrarın Varlığı

Bir ekonomide güven, kararlılık, istikrar ve belirlilik durumu mevcutsa döviz talebi normal seyrini sürdürür. Ancak bir ülkede bu şartların sağlanamadığı durumlarda ise talep edilen miktarın artması durumunda döviz kuru yükselmektedir (Polat, 2015:5-6). Başka bir deyişe göre, işsizlik oranı, para arzı, büyüme ve ödemeler dengesi gibi ekonomik sebeplerin yanı sıra hükümet ve merkez bankası tarafından uygulanan politikalar da döviz kurunu etkilemektedir. Yatırımcılar güven ve istikrar içerisinde aldıkları riski açıkça görebildikleri için bu koşulları taşıyan ekonomilerin para birimlerine olan talep daha yüksek olacak ve o ülkenin para birimi daha kıymetli olacaktır. Bu tür tutumlar kişilerin gelecekle ilgili beklentilerine göre hareket ettiklerinde ya da geçmiş olaylara tepki olarak hareket ettiklerinde de görülebilir (Yüce, 2021:41).

Döviz Kuru ile İlgili Beklentiler:

Döviz kurunda ortaya çıkan değişikliklerin önemli bir bölümü piyasadaki tahminlerden ileri gelmektedir. Yatırımcılar, elde edeceği getiriler çerçevesinde piyasadan gelecek haberlere göre, haberlerin doğruluk derecesi kesin olmasa bile, beklentilerini değiştirirler. İleriye dönük beklentilerin döviz kurlarını değiştireceğini bilen yatırımcılar bu haberler ekseninde kararlarını değiştirecektir (Özdemir, 2014:13-14). Döviz kuruyla alakalı pozitif bir beklentinin olması kısa süreli sermaye hareketlerine sebebiyet vermektedir. Bu durumda dövize olan talebi artırmaktadır. Döviz kuru ile ilgili olumsuz bir beklentinin var olması ise dövize olan talebi azaltmaktadır (Polat, 2015:6).

Faiz Oranları:

İktisadi aktörlere göre, bir ülkenin reel faiz oranları ne kadar yüksekse, o ülkenin para birimine olan talep de o kadar yükselecektir. Bu durumda ülke parası değer kazanacağı için döviz kurunda artış olacaktır. Bu artışları önlemek için Merkez Bankası faiz oranlarını artırarak döviz kurunu düşürmeyi hedeflemektedir (Suludere,2023:8).

ABD piyasalarındaki faiz oranları, Türkiye piyasalarındaki faiz oranlarından yüksek olduğu bir durumda; yüksek faiz oranından faydalanmak isteyen yatırımcılar, ABD piyasalarına yöneleceklerdir. Böylece ABD dolarına olan talebin artmasıyla birlikte ABD doları Türk parası karşısında daha değerli

hale gelecektir. Buna karşılık Türkiye'deki faiz oranlarının ABD'deki faiz oranlarından daha yüksek olması durumunda ise yüksek faiz oranından yararlanmak isteyen yatırımcılar, Türkiye piyasalarına yönelmek isteyeceklerdir. Bu durumda Türk lirasına olan talep artacak, Türk parası ABD doları karşısında daha değerli hale gelmiş olacaktır (Akardeniz,2018:42).

1.4. Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Arasındaki İlişkiler

Bir ekonomide ekonomik büyümenin ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, makroekonomik göstergelerde istikrarın sağlanması, ekonomide iç ve dış istikrarın kurulması maksadıyla mal ve hizmet piyasalarıyla mali piyasaların birbirleriyle uyum halinde olmaları zorunludur. İktisadi dengenin gerçekleşmesi amacıyla döviz kuru, faiz haddiyle enflasyonun birbiriyle uyumlu olması gerekir(Özbek, 2022:59).

Döviz Kuru ve Faiz Oranı İlişkisi:

Faiz oranları ve döviz kuru ilişkisinin olup olmadığı yıllardır tartışılmıştır. Faiz hadleri, döviz kurunda ortaya çıkan oynaklıkları kontrol etmek maksadıyla kullanılan en temel araçlardandır. Kimi iktisatçılara göre faiz hadlerindeki bir yükseliş ülkede sermaye akışının yükselmesine, yerli para biriminin değerinin artmasına ve döviz fiyatının azalmasına sebep olacaktır. Fakat bazı iktisatçılara göre de faiz oranlarındaki artış ülkede ulusal paraya olan talepte düşmesine ve enflasyon oranının artmasına yol açarak milli para biriminin değersizleşmesine ve döviz fiyatının artmasına yol açacaktır. Diğer bir düşünceye bakıldığında da, faizlerin yükselmesi firma ve bankaların borç külfetini yükseltecek, ödeme güçlerini düşürecek bu da piyasadaki görünümün olumsuzlaşmasına yol açarak ulusal para biriminin değersizleşmesine ve döviz fiyatının yükselmesine sebep olacaktır. Dolayısıyla ekonomi dünyasında bu konuyla alakalı müşterek bir fikir bulunmamaktadır. Hatta kimi iktisatçılar döviz kuru ve faiz haddi arasında herhangi bir bağlantının bulunmadığını ileri sürmektedir (Alili, 2019:43).

Bir başka ifadeyle döviz kuru ve faiz oranı bir ekonominin mali ve reel yapısına etki eden en önemli makroekonomik göstergeler arasında bulunmaktadır. Çünkü faiz oranları üretici ve tüketicilerin aldıkları kararlara yakından etki ederken, döviz kuru ise bir ülke ekonomisinin, dış âlemi ile olan ekonomik

ilişkilerine etki etmektedir. Bu nedenle faiz oranı ve döviz kuru arasında önem arz eden bir bağlantı bulunmaktadır. (Yıldırım, 2020:42).

Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi

Türkiye ekonomisinde ciddi bir problem haline gelen yüksek enflasyon, ülkenin bütün kesimlerine etki etmektedir. Toplumun elde etmiş olduğu kazançları enflasyon karşısında erimektedir. Bu durum toplumun hayat standartlarını düşürmektedir. İktisat politikalarının ana amacı, hayat standartlarını artırarak toplumun refahını gerçekleştirmektir. Bu hedefe ulaşmak için enflasyon belirli bir seviyede olmalıdır. Türkiye ekonomisinde kronik duruma gelen yüksek enflasyon sorununun çözümü için faiz oranları ve enflasyon oranları arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir (Demiroğlu, 2023:7).

Genel olarak enflasyon gelişmemiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin en ciddi problemleri arasında bulunmaktadır. Bir ekonomi ortaya çıkan istikrarsızlığı çözmek için politikacılar birtakım göstergeleri kullanırlar. Faiz haddi ve enflasyonda bu göstergeler arasındadır. Enflasyon ve faiz oranı arasında bulunan bağlantı, ekonomistlerin senelerdir üzerinde durduğu hususlardan biridir. Bu konu çerçevesinde faiz haddi ve enflasyon arasındaki ilişki izah edilmektedir (Yıldırım, 2020:62)

Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalara baktığımızda bu görüşlerden biri Keynes'e ait görüştür. Keynes enflasyonu, talep fazlası ile ilişkilendirmiştir. Para piyasasında ortaya çıkan yükselişler faiz hadleri aracılığıyla birlikte enflasyon yaratmaktadır. Para piyasasındaki arz ve talep dengesine göre biçim alan faiz hadlerinde meydana gelen gelişmeler ilk olarak yatırımları daha sonrada toplam talebe etki etmektedir. Bundan dolayı enflasyonun devam etmesi para piyasasında meydana gelen yükselişler bağlıdır. Bunun yanında Keynes, ekonomi tam istihdam seviyesine doğru yaklaşırken enflasyon beklentileri sebebiyle nominal faiz oranlarının artabileceğini ifade etmektedir. Bu durum reel faiz oranlarını da etkilemektedir (Yıldırım, 2020:65).

Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi

Döviz kuru, bir ekonomide yerli para biriminin yabancı para birimleri karşısındaki kıymeti olarak tanımlanırken, enflasyon ise bir ekonomide fiyatlar genel seviyesindeki devamlı artış olarak isimlendirilmektedir. Kalkınmakta olan

ekonomilerde enflasyon ve döviz kuru ilişkisi ciddi bir önem arz etmektedir. Kalkınmakta olan ülkelerde döviz kurlarında ortaya çıkan gelişmeler fiyatlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Döviz kuru, milli para karşısında değerlendirildiğinde fiyatlar genel düzeyinde de yükselme eğilimi meydana gelmektedir. Buna karşın döviz kuru, ulusal para karşısında değersizleştiğinde ise fiyatlar genel düzeyinde azalma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin üretimleri genellikle ithalata bağımlı olduğundan dolayı, döviz kurlarında ortaya çıkan bir gelişme ithal mallarının fiyatlarını ve üretim maliyetlerini etkilemektedir. Bundan ötürü gelişmekte olan ülkelerde döviz kısıtlılığı sorunuyla karşılaşmadan milli üretimin gerçekleştirilebilmesi ve uluslararası rekabetin sağlanabilmesi amacıyla ülke içinde enflasyonu dikkate alan döviz kuru politikaları uygulanmalıdır (Kolak,2023:36).

Bir ekonomide meydana gelen istikrarsızlığı ortadan kaldırılmak için enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek oldukça önemlidir. Bir ekonomide döviz kurunda yaşanan gelişmeler fiyatlara ciddi bir şekilde etki etmektedir. Yabancı para biriminin değeri milli para birimi karşısında yükseldiğinde enflasyon da artar. Buna karşın, yabancı paranın fiyatında düşme yaşandığında ise fiyatlar genel seviyesi de düşer. Gelişmekte olan bir ülkenin yaptığı üretim ithalata bağımlı olarak gerçekleştiğinden dolayı, döviz kurlarında ortaya çıkan bir gelişme üretim maliyetlerini ve ithal malların fiyatlarını etkiler. Bu sebeple üretimde istikrarın sağlanması ve küresel rekabetin gerçekleşmesi için enflasyon odaklı döviz kuru politikaları uygulanmalıdır (Yıldırım, 2020:73-74).

Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisinin Teorik Temelleri

Döviz kuru ve enflasyon ilişkisine yönelik başlıca yaklaşımlar;

- Klasik Yaklaşım
- Keynesyen Yaklaşım
- Parasalcı Yaklaşımdır (Yıldırım,2020:73-75).

Klasik Teoriye göre, döviz kurlarında istikrarın sağlanması yerli para biriminin kıymetinin muhafaza edilmesi demektir. Kurlarında yaşanan bir yükselme, döviz talebini düşürür ve döviz hacmini yükseltir. Ülke ekonomisinin ihracatı bu sayede artar. İhracattaki yükseliş ile birlikte ülke içerisine altın akışı sağlanır. Ülkeye giren altın akışı da para stokunu artırır. Klasik iktisatçıların

savunduğu tam istihdam varsayımında para miktarındaki yükselme fiyatların genel düzeyini artırır. Fiyatların genel düzeyindeki yükselme ihracatı azaltır ve dövize olan talebi artırır. Böylelikle döviz kuru düzeyi tekrardan başlangıç düzeyine geri döner (Yıldırım,2020:73-75).

Keynesgil açıdan da denge eksik istihdamda sağlanmaktadır. Bir ekonominin üretimi ve istihdamı toplam talebe göre değişir. Toplam talepte ortaya çıkan bir yükselme, istihdam noktasına ulaşana kadar istihdam ve üretim noktasında yükselişe yol açmaktadır. O halde istihdam ve üretimin toplam talebe dayandığı sonucuna varılır. Eksik istihdam noktasında döviz kurunun yükselmesi ve milli para biriminin değersizleşmesi sebebiyle ithalat düzeyinin düşmesi ve ihracat düzeyinin artması toplam talebin yükselmesine sebep olur. Fiyat ile ücretlerin katı olmasından ve toplam arzın sonsuz esnekliğe sahip olması neticesinde toplam talepteki değişimler enflasyona üzerinde herhangi bir etki meydana getirmemektedir (Yıldırım,2020:73-75).

Parasalıcı Ekol, enflasyon ve parasal genişleme arasındaki ilişkiyi belirleyen etkenlerin odağında beklentilerin bulunduğunu ifade etmektedir. Politikacılar enflasyonu aşağı çekmek maksadıyla piyasadaki para arzını kısımladıklarıdır. Bu süreçte piyasanın aktörleri geçmiş tecrübelerinden yola çıkarak fiyatlara dair beklentilerini şekillendirmektedirler (Yıldırım,2020:76).

Ekonomi politikası aktörleri, enflasyonu düşürmek için para miktarını kısıtlıklarında, piyasadaki aktörler kararlarında destekleyici beklentilerini yansıtacaklar ve daha önceki tecrübeler çerçevesinde karar vereceklerdir. Ekonomi, kısılan parasal düzene uzun ve sorunlu bir sürecin ardından uyum sağlamaktadır. Döviz kurundaki yükseliş artış sebebiyle yerli para biriminin değer kaybetmesi, uzun vadede reel göstergeler üzerinde etki yaratmamakta; fakat ülke içindeki fiyatları yükseltmektedir. Döviz kurunun artması, üretimde kullanılan ithalat ürünlerinin maliyetini yükseltir ve fiyatlar genel düzeyini de artırır. Dolayısıyla ekonomide maliyetlerin artmasından kaynaklı ülke içindeki fiyatların yükselmesi sonucunda, enflasyon meydana gelmektedir (Özbek,2022:85).

1.5. Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Politikaları

Türkiye ekonomisi için 1980 senesi bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Bu tarihten önce sabit kur sistemi, ithal ikameci ve korumacı politikalar terk edilip, 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte esnek kur sistemi ve dış ticarete serbestleşmeye yönelik politikalara geçilmiş, enflasyon hızını düşürmek için sıkı para politikaları uygulanmıştır. 1990’ların ilk beş yılında, kamu finansman açıklarının yükselmesi ve bu açıkların giderilmesi dış açıkla sonuçlanmıştır. Bu ekonomik dengesizliklerin yanı sıra yanlış politika seçimleri de enflasyona yol açmıştır. 1993 yılında hükümetin faiz oranlarını düşürmek istemesi ile birlikte döviz kurları yükselmiştir. Merkez Bankası döviz kuru gelişmelerini kontrol etmeye çalışırken rezervlerin yarısını kaybetmiş ve faizler yüksek seviyelere çıkmıştır. Bu ekonomik gelişmelerin neticesinde 5 Nisan 1994 kararları alınmıştır (Yavuzer,2019:36-38).

1993 yılında Körfez Savaşı’nın patlak vermesi, terörle yapılan mücadele, maaşların hızlı bir şekilde artması faizler arttırmış ve faiz oranlarına bağlı olarak ülke ekonomisindeki açıklar ve kamu açıkları kontrol altına alınamayacak bir hal almıştır. Bu nedenle faiz oranları düşürülmeye çalışılmış, bu durum enflasyonu arttırmış, Türk Lirasına olan güveni azaltmış ve Türk Lirasının değerini düşürmüştür (Eceryıldız,2016:19).

5 Nisan 1994’ten önce ekonomideki genel durum şu şekildedir: Sermaye akımlarındaki yükseliş ulusal paranın aşırı kıymetlenmesine sebep olmuştur. Faiz oranları çok fazla artmış ve bu durum iç talebi yükseltmiştir. Bilhassa doksanlı yıllarda enflasyon artmış ve gelir bölüşümü kötüleşmiştir. Kötüleşen bu dengenin neticeleri 1994 krizini meydana getirmiştir (Yavuzer,2019:37-38).

IMF ile Türkiye’nin 9 Aralık 1999 kararlarında ortaya koydukları ana amaç enflasyonu düşürmektir. Türkiye’de uygulamaya konulan 9 Aralık 1999 kararları incelendiğinde fiyatlar genel seviyesini indireceği tahmin edilmiş ancak herhangi bir önlem alınmamıştır. Bu durum Kasım 2000 krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Kasım 2000 krizi bankalarda yaşanan likidite sorunlarından doğmuştur. Bankalar bilançolarındaki açık pozisyonları kapatmak için acil olarak likidite temin etmeye çalışmışlardır. Bu durumun bir sonucu olarak faiz oranları artmıştır. Ancak, Kasım 2000 yılında yaşanan krizi bertaraf etmek maksadıyla

girişilen uğraşlar kalıcı olmayan çözümlerle uygulamaya konulmuş ve krizin izleri silinemeyerek 2001 Şubat krizine yol açmıştır (Eceryıldız,2016:29).

2001 yılına gelindiğinde serbest döviz kuru sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, döviz kurlarının değeri piyasadaki arz ve talep dengesine göre oluşacaktır. Kuruna müdahale etmeyecek olan Merkez Bankası, müdahale araçlarını yalnızca kurdaki aşırı dalgalanmaları önlemek amacıyla kullanacaktır. 2002 yılında krizden çıkmak için önemli adımlar atıldığı söylenebilir. Ülkede izlenen daraltıcı mali ve parasal uygulamalar sayesinde istikrarsızlık giderilmiş ve ülkede güven duygusu hâkim olmuştur. 2002-2007 yılları arasında, dış ticarete pozitif gelişmelerle beraber yüksek büyüme oranları gerçekleşmiştir (Yavuzer,2019:39).

2015 yılında TCMB, politika faizini yüzde 7.5 seviyesine düşürmüştür. Yüzde 5 olarak belirlenen enflasyon hedefi 8.2 oranında gerçekleşmiştir. Türk para biriminde ciddi bir değer kaybı yaşamıştır. Ayrıca FED 'in yaptığı faiz artışına da kayıtsız kalınmıştır. Dolayısıyla Türk Lirası, Dolar ve Euro gibi para birimleri karşısında önemli oranda değer kaybetmiştir (Yavuzer,2019:40-41).

2018 yılında Türkiye ekonomisinde baş gösteren döviz kuru krizinin yansımaları sonrasında ortaya çıkan Covid Salgını ve Ukrayna- Rusya savaşıyla beraber şiddetlenerek günümüze dek süre gelmiştir. Bu süreçte enflasyonla mücadele politikasını erteleyerek büyümeyi ön plana çıkaran para politikası da ekonomideki kırılganlığın ve iktisadi dengelerdeki kötüleşmenin yükselmesine yol açmıştır. 2018 yılının ilk aylarında dört Türk Lirasının aşağısında bulunan Dolar kuru, salgın süreciyle birlikte altı Türk Lirası'nı geçmiştir Ardından da hızlıca yükselerek Ukrayna ve Rusya arasındaki savaşın baş gösterdiği Şubat 2022 tarihiyle birlikte on dört Türk Lirasına dayanmıştır. Bu gelişmelerle beraber Türk Lirası daha da değersizleşmiş ve dolar kuru savaşın altıncı ayında on sekiz Türk Lirasını geçmiştir. Eylül 2021 tarihiyle beraber Merkez Bankası politika faizini indirmiş ve açık piyasa işlemleri aracılığıyla döviz kurundaki oynaklıkları dengelemiştir. Çok geçmeden Aralık 2021 yılında Türk Lirası'nda süre gelen değersizleşmeyi önlemek için maliyeti çok yüksek olan Kur Korumalı Mevduat uygulamasını devreye sokmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu dönemde kurdaki yükselişin enflasyona etkisi çok şiddetli gerçekleşmiş ve ilerleyen aylarda üretici

ile tüketici fiyatlarında aylık olarak yüzde onu aşan yükselişler ortaya çıkmıştır (Ceylan, 2024:2).

1.5.1. Türkiye’de Enflasyon Süreçleri

1923- 1940 Arası Dönemde Enflasyon

Cumhuriyetinin kurulmasıyla yeniden yapılandırılan ülkede, 1923-1929 yılları arasında istikrarlı ve sağlam bir para politikası sürdürülmüş, genişletici bir maliye politikası benimsenmemiş olup daraltıcı bir para politikası izlenmiştir. Diğer taraftan açık finansman ve borçlanma fikri benimsenmemiş olup elde edilen gelirlerle harcama yapma kararı verilmiştir. Yine bu dönemde yapılan denk bütçe politikasına ciddi önem verilmiştir (Yaldız,2018:61). 1914-1920 yılları arasında çok yüksek bir enflasyonist bir ortam oluşmuşken, bu dönemde uygulanan sıkı para politikası neticesinde enflasyonist bir durum hiç yaşanmamış, 1929 yılında Büyük Krizin ortaya çıkmasıyla birlikte deflasyonist bir durum meydana gelmiştir (Geren,2024:22).

1929 yılında ortaya çıkan ekonomik krizle beraber Batı dünyasında uygulanan ekonomi politikaları Türkiye ekonomisini de etki etmiştir. Bu ekonomik bunalımın etkisiyle 1930 ve 1931 yıllarında sıkı para politikasına dayanan devletçi politikalar uygulanmıştır. 1929 yılında dünya ekonomilerinde görülen kriz sebebiyle ulusal para biriminin yabancı para birimleri karşısında değersizleşmesi ile beraber para arzını kontrol etmek ve Türk parasının yabancı para birimleri karşısındaki değerini korumak için bir Merkez Bankası kurulması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 11 Haziran 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur (Yaldız,2018:61).

1923-1938 yılları arasında ülkemiz enflasyon problemi ile karşılaşmamıştır. Milli para kıymetini korumuş olup, denk bütçe politikası ile başarı sağlanmış ve İkinci Dünya Savaşı’na kadar ülkemizde fiyatlar genel seviyesinde bir düşüş meydana gelmiştir (Geren,2024:22)

1940 – 1960 Arası Dönemde Enflasyon

Fiyat istikrarının korunduğu 1920 ve 1930’lu senelerin ardından, 2. Cihan Harbi’nin patlak vermesiyle birlikte bu fiyat istikrarı evresi ortadan kalkmış olup enflasyonda süratli bir artış süreci yaşanmıştır. 2. Cihan Harbi’ne Türkiye taraf

olmamasına rağmen savaşa hazırlıklı olmak amacıyla yapılan hazırlık giderleri, ekonominin her alanında etkisini göstermiştir. Bu dönemde mal kıtlığı ve para hacminde genişleme yaşanması sonucunda tüketici fiyatları artmıştır (İçöz Peker, 2019:20).

İkinci Dünya Savaşı sebebiyle artan savunma giderlerinin yanı sıra azalan üretim ve yetersiz vergi gelirleri sebebiyle Merkez Bankası para miktarını arttırmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durumun neticesinde ise Türkiye ekonomisinde enflasyon oranında hızlı bir artış ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı bitimine yakın enflasyon oranları düşmüştür. Enflasyondaki bu düşüşlerin sebebine baktığımızda 1944 yılında hükümetin almış olduğu birtakım kararların etkisi olmuştur. Hükümetin 1944 yılında almış olduğu kararlar şu şekilde sıralanabilir (Geren,2024:22-23) :

- En temel gıda maddeleri içerisinde bulunan ekmeğin satışında belirli miktar ve fiyatların aşılmasının engellenmesi
- Tüketim harcamalarının büyük bir kısmını kapsayan askeri harcamalarını minimum seviyeye çekmek.
- Yaşam pahalılığından en çok etkilenen kesimleri desteklemek.
- Fiyat tespit sürecinde, haksız fiyat artışlarına engel olmak (Geren,2024:23).

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki sürece geldiğimizde, fiyat yükselişleri iki farklı devirde incelenebilir. Nitekim 1950'li yılların yarısına dek dikkate değer bir fiyat yükselişi görülmezken, 1954 ve 1955 senelerinden sonra fiyatlarda önemli yükselişler yaşanmıştır. Bu süreçte, fiyat gelişmelerini şekillendiren etkenler esas olarak dönemin ekonomi politikalarının neticeleridir. Bu süreçte, hayata geçirilen iktisat politikalarının ana öğeleri aşağıdaki gibidir: (İçöz Peker, 2019:22).

- Kredi imkânlarının çoğalması ve bu hususta teşvik edici politikaların izlenmesi,
- Altyapı harcamalarının hayata geçirilmesi,
- Tarımda makineleşme ve bu doğrultuda özendirici politikaların yürütülmesi,

- İthalatın kısıtlanması ve milli endüstrinin desteklenmesi,
- Altyapı harcamalarının hayata geçirilmesi,
- Yabancı yardım temini ve bunun kalkınmada kullanılması.

İlk etapta bu önlemler hızlı ve ani bir şekilde pozitif sonuçlar meydana getirmiştir. Ancak sonraki süreçlerde, uygulanan politikaların parasal genişleme yaratması ile birlikte Türk lirasının iç ve dış piyasalarda değerinin düşmesine yol açarak, 1958 yılında devalüasyon gerçekleştirilmek zorunda kalınmıştır (İçöz Peker, 2019:22).

1960 – 1980 Arası Dönemde Enflasyon

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de yaşanan darbeden sonra planlı ekonomi dönemine geçilmiştir. 5 Ekim 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş olup, 1. Beş Yıllık kalkınma planı hazırlanmış ve bu kalkınma planı 1963 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde ithal ikameye dayanan ve kamu sektörünün öne çıktığı bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. 1963-1967 yıllarını kapsayan bu kalkınma planı sürecinde siyasi istikrar sağlanamamış olsa da ekonomik istikrar gerçekleşmiştir. Bu süreçte büyümede artış yaşanırken, enflasyon oranı yüzde 5,3 olarak kaydedilmiştir. 1960’lı yıllar, Türkiye ekonomisinde fiyatlar genel düzeyinin etkisinin düşük kaydedildiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu yıllarda enflasyon seviyesinin düşürüldüğü politikalar başarılı bir şekilde uygulanmıştır. 70’li yıllarda Türkiye ekonomisinde enflasyon ve işsizliğin bir arada yaşandığı stagflasyon olgusu ortaya çıkmıştır. Türkiye tarihinde stagflasyon krizi, ilk defa 1973 yılında meydana gelmiştir. 1973 senesinde Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği üye ülkelerin petrol üretimini düşürmüş ve bu durum tüm dünyayı etkilemiştir (Geren,2024:27). 1973 senesinde petrol ihraç eden ekonomilerin kısa zaman içerisinde, petrol fiyatlarını dört misline yükseltmesi, üretiminde petrolü hammadde olarak kullanan ekonomileri sıkıntıya sürüklemiştir. Söz konusu durum, ülkelerin dış ödemelerinde ve ekonominin tamamında problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Endüstrileşmiş ekonomilerin döviz kaynaklarında düşme yaşanmış, iç fiyatlar artmış ve bu durumun neticesinde fiyatlar genel düzeyi yükselmiştir (Culhalar,2024:87).

Bu süreçte Türkiye ekonomisinde para ve maliye politikalar verimli bir

biçimde uygulanmamış, petrol krizinin ortaya çıkmasıyla beraber üretim düzeyinde büyük düşüşler yaşanmıştır. Bu durumla birlikte devamlı bir biçimde artan bir enflasyon problemi meydana gelmiştir. İthal girdi fiyatlarındaki artış, petrol fiyatlarındaki yükseliş, Kıbrıs Barış Operasyonu'ndan dolayı ortaya çıkan maliyet artışları, dış desteklerdeki azalma gibi faktörler enflasyonu ortaya çıkaran sebepler arasında gösterilebilir. 1974 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen artış ve bu fiyat artışları petrol ithal eden Türkiye için dış ticaret açığını 3 katına kadar çıkarmıştır. Bu gelişmelerle beraber Türkiye ekonomisinde ödemeler dengesi açığı artmış ve döviz azlığı nedeniyle üretim düzeyinde düşmüştür (Geren,2024:27).

1980-2000 Arası Dönemde Enflasyon

24 Ocak 1980 tarihinde para arzını kısıarak enflasyonu düşürmek, bütçe açığını azaltmak, dış ticareti serbestleştirilerek ve üretim faktörlerinin verimliliğini artırmak için bir dizi kararlar alınmıştır. Her ne kadar 24 Ocak 1980 yılına alınan kararlar ilk yıllarda enflasyonu düşürmede pozitif etkileri olmuş olsa da sonraki senelerde enflasyonu artıran bir etkisi olmuştur. Fiyatlar genel seviyesindeki artış, toplumun satın alma gücünü olumsuz etkilemiştir. Zorunlu tüketim mallarının fiyatları artış yaşanırken, ücretlerde ise azalış yaşanmıştır. 1980'li yıllarda fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkan artışların temel sebebi para arzında yapılan artışlardır. Bu süreçte Türkiye ekonomisinde paranın artış hızı, mal ve hizmet üretimindeki artış hızından daha fazla olmuştur. 1980'li yıllarda Türkiye'de kamu kesimi finansman ihtiyacını karşılamak için iç ve dış borç yoluna başvurulmuştur. Para arzında yaşanan artış, fiyatlar genel seviyesinde artış yaşanmasına yol açmıştır. 1980'li ve 1990'lı senelerde ortaya çıkan bütçe açıklarının da fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu süreçte bütçe açıklarını kapatmak için merkez bankasından alınan kısa süreli avanslar kullanılmıştır. 1990'lı yıllarda merkez bankası avansları daha çok bütçe açıklarını kapatmak için kullanmıştır. Enflasyon kontrol altına alınamayınca hükümet, bütçe açıklarını para basarak kapatma yönteminin, borçlanmadan daha fazla enflasyonist bir etkiye sahip olduğunu tecrübe etmişlerdir (Geren, 2024:29-31). 1990'lı yıllarda sık sık ekonomik krizler ortaya çıkmıştır. Körfez Krizi, Türkiye'de dış faktörlerden meydana gelen ilk krizdir. Birleşmiş Milletlerin Irak'a müdahalede

bulunmasıyla krizin doruk seviyesine gelinmiş ve finansal kesimde likidite krizi yaşanmıştır. Savaşın neticesinde Kuzey Irak'ta meydana gelen siyasi iktidar boşluğu, Türkiye'de terörün artmasına yol açmıştır. Terör ile beraber ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal dengeleri bozulmalar meydana gelmiş, yapılan savunma harcamaları bütçe dengelerini sarsarak enflasyon baskının etkisini artırmıştır. 1991 senesinde enflasyon düzeyi yüzde 65,9 seviyesine kadar artmıştır. 1993 senesinde, Cumhuriyet döneminin en büyük ihracat ve ithalat açığı yaşanmış ve artan cari açıkla birlikte ülkede belirsizlik meydana gelmiştir. Bu süreçte tarım sektöründeki düşüşün yanında, hizmet ve sanayi kesimlerindeki hızlı büyümeyle beraber, iktisadi büyüme artmıştır ve fiyatlar genel düzeyinde düşüş ortaya çıkmıştır (Culhalar,2024:87-88).

Türkiye ekonomisinde 1994 yılında, 1994 ekonomik krizi ortaya çıkmıştır. 1994 ekonomik krizin ortaya çıkmasında 1980'li yıllarda uygulanan neoliberal politikalar ve kamu borç stokunda yaşanan artışlar sebep olmuştur. Bu dönemde neoliberal politikalar Batı ekonomilerinde başarılı olsa da Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için, yapısal problemlerin dikkate alınmamasından dolayı başarıyla sonuçlanmamıştır. Bu süreçte kamu borçlarının artması, kamu bütçesinin kontrol altına alınmaması, Türk Lirasının aşırı değerli hale gelmesi ve Merkez Bankası'nın karşılık olmaksızın para basması ile Ocak 1994 yılında 1994 krizi meydana gelmiştir. Yatırım yapan kişiler karşılıksız para basma durumunu bildikleri için Türk parası yerine döviz satın almışlardır ve ABD doları, Türk lirası karşısında daha kıymetli hale gelmiştir. Gecelik faiz oranları yükselmiş ve enflasyon oranı 1980 yılından bu yana ilk kez 3 haneli rakamlara yükselmiştir. Dış ticaret açığında hızlı bir şekilde artış yaşanması nedeniyle cari açığa ortaya çıkan yükselme yeni ekonomik kararların alınmasını gerekli kılmıştır. Türkiye'de 5 Nisan 1994 yılında alınan yeni önlemler ile birlikte uzun vadede ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirecek yeni amaçlar benimsenmiştir. 1994 krizden sonra 1995 yılına baktığımızda doğrudan para politikaları yerine çağdaş merkez bankası ilkeleri uygulanmaya başlanmıştır. 1996 ve 1997 senelerinde Merkez Bankası, enflasyonu düşürmekten ziyade, mali piyasalarda istikrarı gerçekleştirmeye yönelik politikalar uygulamıştır. 1998 yılında Merkez Bankası para politikasını yüksek enflasyonu önlemek için kullanmıştır.

(Geren,2024:31-32).

2000 Yıllarında Enflasyon

2000’li yılların başına baktığımızda enflasyonla mücadele etmek ve büyümeyi sağlamak amacıyla birtakım kararlar uygulanmıştır. Bu kararlardan bir tanesi 2000 yılı enflasyonla mücadele programıdır. Bu program kapsamında maliye politikasında daralma sosyal güvenlik sisteminde düzenlemeler, tarımda gelir desteği sağlanması, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun hayata geçirilmesi ve döviz kurunun önceden açıklanması gibi birçok düzenleme yapılmıştır. Uygulanmaya konulan bu politikalar ile beraber enflasyon ve büyümede pozitif gelişmeler yaşansa da amaçlanan politikalardan uzak kalınmıştır. Meydana gelen bu olumsuz gelişmeler programa olan güveni zedelemiş ve yoğun bir döviz talebi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan olumsuz gelişmeler ile birlikte faiz oranları döviz kurları ve enflasyonda artış meydana gelmiştir. Uygulanan enflasyon ile mücadele programının hedeflerine ulaşamaması ile 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur (Deveci,2023;13).

1999 yılında Türkiye ekonomisinde dış şokların etkisi ile birlikte yüksek reel faiz, artan dış borç, yüksek enflasyon ve ekonomide daralma problemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmeler neticesinde Kasım 2000 ve Şubat 2001’de güven kaybı sebebiyle finansal krizler ortaya çıkmıştır. Merkez Bankası, 2002 senesinde örtük enflasyon hedeflemesini uygulamaya başlamış ve 2002-2005 yılları arasında bu rejimi uygulamaya devam etmiştir. Türkiye ekonomisinde örtük enflasyon hedeflemesi ile beraber enflasyon oranları 2002 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. Ta ki 2006 yılına kadar, gerekli ortam tamamlandığında, açık enflasyon hedeflemesi rejimi 2006 senesinde uygulanmıştır. 2006 senesine bakıldığında küresel likidite şartlarının gelişmiş ülke ekonomileri lehine değişmesiyle beraber Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerden sermaye çıkışları yaşanmıştır. Bu gelişmelerin yanında kuraklık probleminin ortaya çıkmasının neticesinde gıda fiyatlarında artış yaşanmış ve enflasyon 2006 senesinde bir önceki seneye göre artmıştır (Geren,2024:32). 2007 senesinde gerçekleşen enflasyon düzeyi ile hedeflenen enflasyon düzeyi arasında önemli farklar ortaya çıkmıştır. Gerçekleşen enflasyon yüzde 8,4 düzeyinde ortaya

çıkarken beklenen enflasyon yüzde 4 düzeyinde yaşanmıştır (Culhalar,2024:93). 2008 yılında meydana gelen ekonomik kriz Türkiye ekonomisi üzerinde de negatif bir etki yaratmıştır. İktisadi büyümedeki küçülme ve iç talepteki düşüşün enflasyonu düşürücü etkisi nedeniyle enflasyon düşük bir düzeyde kalmıştır. Türkiye kalkınmış ya da kalınmakta olan ekonomilere kıyasla, bu krizden en az etkilenen ekonomilerden biri olmuştur. Bu gelişmelerin sebepleri içerisinde, önceki senelerde ortaya çıkan bankacılık krizleri neticesinde alınan tedbirler sayılmaktadır. 2009 senesinde yaşanan ekonomik daralmanın ardından tekrar yüksek bir iktisadi büyüme düzeyine ulaşılmış ve krizin etkileri bir miktar önlenmeye çalışılmıştır. 2010 senesi itibariyle ekonomi toparlanmış, Türkiye dünya çapında hızlı kalkınan ekonomiler arasına girmiş ve enflasyonda yaşanan dalgalanmalara karşı beklentilerin aşağısında seyretmiştir (Culhalar,2024:96).

2011 senesinde fiyatlar genel düzeyi yüzde 6,4 seviyesinde meydana gelmiştir (Culhalar,2024:96). 2011 senesinde ortaya çıkan enflasyonun sebepleri olarak; Türk parasının döviz karşısındaki kıymetinin düşmesi, mal fiyatlarındaki artış ve işlenmemiş gıda fiyatlarındaki artış gösterilebilir. 2012 senesine geldiğinde enflasyon oranlarında öne çıkan nedenlerin arasında; sene sonuna doğru işlenmemiş gıda fiyatlarındaki düşüş, 2012 senesi boyunca tarım ürünleri dışındaki uluslararası emtia fiyatlarındaki pozitif seyir, döviz kurlarında yaşanan istikrarlı seyir ve iç talepte meydana gelen yavaşlama olduğu söylenebilir. Enflasyonda ortaya çıkan değişimler açısından 2012 senesi 2011 yılına göre daha rahat bir sene olduğu ifade edilebilir. 2013 yılına baktığımızda ise fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan artışın nedenlerinden birisi de para arzında yapılan artışlardır. Parasal genişleme neticesinde enflasyonda artış meydana gelmiştir. 2013 senesinde enflasyonda ortaya çıkan artışın bir başka nedeni de düşük faiz oranları sebebiyle tüketime olan talebin artmasıdır. Bu sebeplerin dışında 2013 yılında enflasyondaki artışın sebepleri arasında devlet harcamalarında ortaya çıkan artış, döviz kurlarında yaşanan artış, emtia fiyatlarının artması ve dolaylı vergilerde yaşanan artışlar gösterilebilir(Geren,2024:35). 2014 yılında yapılan seçimler ve sene sonunda petrol fiyatlarındaki değişimler, fiyatlar genel düzeyini negatif yönde etkilemiş ve 2014 yılında enflasyon düzeyi yüzde 8,8 düzeyinde gerçekleşmiştir (Culhalar,2024:99-100). Türkiye ekonomisinde 2014 yılında

ortaya çıkan enflasyon etkisinin sebepleri incelendiğinde; döviz kurlarında orta çıkan artışlar ve hammadde fiyatlarının yüksek olmasından dolayı maliyet artışlarına yol açmasıdır. 2017 yılındaki enflasyon etkisinin temel sebebi ise döviz kurlarında ortaya çıkan artışlardır. 2018 yılında ise fiyatlar genel seviyesinde yaşanan artışın sebebine baktığımızda Nisan ayında yapılan erken seçim kararının yanı sıra Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginlik yaşanması sebebiyle döviz kurlarında ortaya çıkan artışlardır (Geren,2024:37).

2019 senesinde Çin’de baş gösteren, ardından dünya geneline dağılan virüs ve pandemi süreci diye adlandırılan süreç her ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. 2019 senesinde Türkiye ekonomisinde enflasyon yüzde 15,1 düzeyinde meydana gelmiş ve ekonomide küçülme yaşanmıştır. 2020 yılında enflasyon seviyesi yüzde 12,2 düzeyine inmiştir. Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye ekonomisinde 2019 ve 2020 yıllarında enflasyonun yükselmesinde ve büyümede düşme yaşanmasında salgın etkili olmuştur. Bu dönemde, ülke ekonomisinde yalnızca enflasyonu negatif yönde etkilenmemiş olup, aynı zamanda makroekonomik değişkenleri ciddi manada bozulmalar meydana gelmiştir. İşsizlik ve cari açık yükselmiş, azalmış ve ekonomide kırılma düzeyi yükselmiştir (Culhalar,2024:99). 2020 yılında ortaya çıkan salgının etkilerini düşürmek için düşük faiz politikası ile talebi hareketlendirmek amacıyla faiz oranı yüzde 8 düzeylerine indirilmiştir. Ancak fiyatlar genel seviyesinde yaşanan yükselme sebebiyle politika faizi aşamalı olarak 2021 yılının ilk çeyreğinde yüzde 19 düzeyine ve enflasyon da yüzde 16,19 düzeyine çıkmıştır (Deveci,2023:19

2. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomi dünyasında enflasyon, döviz kuru ve faiz oranı ilişkine dair çok sayıda araştırma mevcuttur. Bir ekonomide makroekonomik göstergeler arasında yer alan bu değişkenlerin birbiriyle olan ilişki; döviz kuru ve enflasyon ilişkisi, faiz oranı ve enflasyon ilişkisi, döviz kuru ve faiz oranı ilişkisi ile enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru ilişkisi biçiminde incelenmektedir. Bu kısımda konu ile ilgili literatür çalışması;

- Enflasyon-döviz kuru arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalar,
- Enflasyon-faiz oranı arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalar,
- Faiz oranı-döviz kuru arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalar,
- Enflasyon-döviz kuru– faiz arasındaki ilişkileri konu alan çalışmalar şeklinde incelenecektir.

2.1.Enflasyon-Döviz Kuru Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar

Aghayev (2011) Azerbaycan'da döviz kuru ve fiyatlar genel seviyesi ilişkisini 1995-2010 yılları arasındaki verilerle araştırmıştır. Eşbütünleşme testlerine göre bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki saptanamamıştır. Hsiao yöntemi ve geleneksel Granger nedensellik analizleri de, petrol ihracatı nedeniyle önemli oranda döviz gelirleri elde edilmesi döviz kuru ile fiyatlar genel seviyesi arasında bir nedensellik bağının kurulamadığını ortaya koymuştur.

Türk (2016) Türkiye için döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi Vektör Otoregresif (VAR) modeli aracılığıyla incelemiştir. Bu çalışmada T.C. Merkez Bankasına ait 1987-2013 dönemini kapsayan tüketici fiyat endeksi (TÜFE), toptan eşya fiyat endeksi (TEFE) ve nominal döviz kuru veri seti kullanılmıştır. Analize göre döviz kurunun enflasyona olan etkisinin anlamlı olduğu, enflasyonun döviz kuruna olan etkisinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Syzydkova (2016) BRIC üyeleri adına döviz kuru ve enflasyon ilişkisini 2000-2017 döneminde veriler ile analiz etmiştir. Granger nedensellik analizi yapılmadan önce, durağanlık testi ve eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Neticelerine göre, Çin dışında tüm BRIC üyeleri için enflasyon ile nominal döviz kurları arasında uzun vadeli bir korelasyonun bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Fakat BRIC ülkelerinde döviz kuru ile enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisi bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Monfared ve Akin (2017) İran ekonomisi için fiyatlar genel seviyesi ve döviz kuru ilişkisini, 1976-2011 yılları arasında Hendry Modelleme yöntemi ve Vektör Otoregresyon (VAR) modeli ile araştırmışlardır. Hendry modeline göre fiyatlar genel seviyesi ile döviz kuru arasında bir bağlantı olduğu; döviz kurunda ortaya çıkan bir yükselişin enflasyonu artırdığı ortaya koyulmuştur. VAR modeline para arzı eklenerek para arzı ve döviz kurunun enflasyona olan etkileri incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, döviz kuru ve para arzı enflasyonu olumlu bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Benk ve Kösekahyaoglu (2018) Türkiye ekonomisi için 2005-2018 yılları arasındaki aylık veriler aracılığıyla döviz kurundan, enflasyona geçiş etkisini araştırmışlardır. Bu çalışmada Granger nedensellik testleri ile VAR Analizi kullanılmıştır. Yapılan testlere bakıldığında; TÜFE ile döviz kuru arasında doğru yönlü bir nedensellik bağlantısı bulunurken, döviz kurundan, ÜFE'ye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi ortaya koyulmuştur.

Kızıldere (2019) Döviz kuru ile enflasyon bağlantısını 2003-2018 dönemi için araştırmıştır. Çalışmada Granger analizi ile Philips Perron birim kök analizi kullanılmıştır. Analizlere bakıldığında göstergeler arasında tek taraflı bir ilişkinin olduğu kaydedilmiştir. Reel döviz kurundan TÜFE'ye yönelik bir bağlantı bulunurken, TÜFE'den reel döviz kuruna yönelik bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Şit ve Alancıoğlu (2019) Türkiye'de 2008-2018 yılları arasında petrol fiyatları ve döviz kurları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Bu çalışmada eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanılmış ve Engle Granger Eşbütünleşme, Philipps – Oualiris Eşbütünleşme testleri de uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre petrol fiyatları ile döviz kurları arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu ve petrol fiyatlarından döviz kuruna doğru nedensellik yönünün olduğu tespit edilmiştir.

Aka (2020) Türkiye'de 1988-2019 yılları arasındaki verilerle döviz kurları ile petrol fiyatları arasındaki ilişkiyi Granger testiyle araştırmıştır. Sonuçlara göre, petrol fiyatları ve döviz kuru arasında iki taraflı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Allor (2020) 1970-2017 yılları arasındaki verilerle, Gana ekonomisinde para politikası ve enflasyonun, döviz kurları üzerindeki etkisini kısa ve uzun dönem dinamiklerini araştırmıştır. Çalışmada Otoregresif Dağıtılmış Gecikme ve Bounds eşbütünleşme analiziyle Toda ve Yamamoto (1995) Artırılmış Granger testi kullanılmıştır. Sonuçlar, fiyatlar genel seviyesi ve döviz kuru ilişkisinde iki taraflı bir bağlantı olduğunu, döviz kuru ve para politikası ilişkisinde ise tek taraflı bir bağlantının olduğunu saptamıştır.

Erdogan (2020) 2005-2018 döneminde Türkiye’de Dolar ve Euro döviz kurları ile enflasyon arasındaki ilişki Vektör Otoregresyon metodu vasıtasıyla araştırmıştır. Analizde ayrıca Etki-Tepki Fonksiyonu, Varyans Ayırıştırması ile Granger testleri de kullanmıştır. Sonuçlara bakıldığında, döviz kurları kısa ve uzun vadede enflasyonu olumlu bir şekilde etkilemektedir. Fiyatlar genel seviyesi de döviz kurlarını kısa vadede olumlu bir şekilde etkilerken, uzun dönemde bu etkinin olumsuz ve sifıra yaklaştığı tespit edilmiştir.

Sağdıç ve Duman (2019) Fiyatlar genel düzeyi ile döviz kuru ilişkisini Türkiye ekonomisi için zaman serileri analizi ile 2003-2017 döneminin verileri ile yapmışlardır. VAR analizi ile etki-tepki fonksiyonları, varyans ayırıştırması ve Granger testi analizi yapılmıştır. Granger analizine göre, reel efektif döviz kurundan fiyatlar genel seviyesine doğru tek taraflı nedensellik ilişkisinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Karakış (2019) Türkiye’de 2000-2018 yılları arasında fiyatlar genel seviyesi ve nominal döviz kuru korelasyonunu analiz etmiştir. Fiyatlar genel seviyesi ve nominal döviz kuruna ait zaman serileri Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök analiziyle durağanlaştırmıştır. Fiyatlar genel seviyesi ve nominal döviz kuru serileri ilişkisi Granger Testi ile incelenmiştir. Neticelere göre nominal döviz kurundan fiyatlar genel seviyesine doğru bir ilişkisi bulunurken, fiyatlar genel seviyesinden nominal döviz kuruna doğru bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Tandoğan (2020) Türkiye’de 2006-2019 yılları arasında enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki, Engle ve Granger 1987 Eşbütünleşme ve Granger ve Yoon 2002 Saklı Eşbütünleşme yaklaşımları ile analiz etmiştir. Engle ve Granger Eşbütünleşme 1987 testine göre enflasyon ve döviz kuru arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunmadığını, Granger ve Yoon 2002 Saklı Eşbütünleşme analizine

göre de; döviz kuru ile enflasyon serilerinin olumlu bileşenleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu ortaya koyulmuştur. Döviz kurunda yaşanan olumlu şokların, fiyatlar genel seviyesini olumlu bir biçimde etkilediği saptanmıştır.

Deka ve Dube (2021) Bu çalışmaları ile 1990-2019 döneminde Meksika ekonomisi için döviz kuru, fiyatlar genel seviyesi ve yenilenebilir enerji kullanımı ilişkisi ARDL sınır testi ile araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, uzun dönemde döviz kuru ile fiyatlar genel seviyesi enflasyon arasında iki taraflı bir ilişki bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Özbek ve Naimoglu (2022) Türkiye ekonomisi için tüketici fiyat endeksi ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi 2006-2021 dönemine ait verilerle araştırmıştır. ADF ile Phillips-Perron durağanlık testleri ve Fourier ADF durağanlık testi kullanılmıştır. Engle ve Granger (1987) testi ve Granger ve Yoon (2002) testleri yapılmıştır. Engle ve Granger (1987) eşbütünleşme testine göre eşbütünleşme ilişkisi bulunmazken; Granger ve Yoon (2002)' ye göre de TÜFE ile döviz kuru bağlantısında saklı eşbütünleşme bağlantısının olduğu tespit edilmiştir. TÜFE'de ortaya çıkan %1'lik bir yükseliş döviz kurunda yüzde 2.24'lük bir yükselişe neden olurken; döviz kurunda ortaya çıkan %1'lik bir yükseliş ise TÜFE' de yüzde 0.44'lük bir yükselişi ortaya çıkarmaktadır.

Celkan (2023) Türkiye'deki döviz kuru gelişmelerinin enflasyona olan etkilerini çalışmıştır. Çalışma, 2013-2021 dönemini kapsayan aylık veriler ile yapılmıştır. 2013-2021 döneminde Türkiye'de en çok ithalatın yapıldığı 10 ülke verisi dikkate alınmıştır. Gagnon ve Ihrig (2004) çalışması ile regresyon analizleri kullanılmıştır. Regresyon için kullanılan modelde kur ile tüketici fiyat endeksi oynamalarının ulusal piyasaya etkilerini incelemiştir. Analize göre, döviz kuru geçişkenliğinin genel tüketici fiyatları üzerinde etkisinin olduğu kaydedilmiştir.

Altumur (2023) Bu çalışmasında Türkiye'de döviz kuru, enflasyon ve petrol fiyatları arasındaki uzun vade ilişkisini 1995-2023 yılları arasındaki veriler ile araştırmıştır. Nedensellik ilişkisini araştırmak için Hatemi-J (2008) ve Maki (2012) testleri kullanılmıştır. Testlere göre enflasyon ile petrol fiyatları ve döviz kuru arasında uzun vadeli bir ilişkisinin olduğu ortaya koyulmuştur.

2.2.Enflasyon-Faiz Oranı Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar

Asgharpur, Kohnehshahri ve Karami (2007) Gelişmekte olan ülkeler için fiyatlar genel seviyesi ile faiz oranları bağlantısını çalışmışlardır. Bu çalışma, panel veri yöntemi ile yeni nedensellik yaklaşımı kullanılarak seçilmiş 40 İslam ülkesi için bir panelde fiyatlar genel seviyesi ile faiz oranı bağlantısını 2002 - 2005 yılları arasında incelemektedir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre kırk İslam ekonomisinde faiz oranından fiyatlar genel seviyesine oranına doğru tek taraflı bir ilişkisinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Mercan (2013). Türkiye’de fiyatlar genel seviyesi ve nominal faiz oranı arasındaki uzun vadeli ilişkiyi açıklayan Fisher Hipotezini, 1992-2013 yılları arasındaki verilerle ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırmıştır. Sonuçlara göre, Fisher hipotezi doğrultusunda enflasyon oranının nominal faiz oranını üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkisi olduğu ve fiyatlar genel seviyesi ile nominal faiz oranı korelasyonunun aynı olmadığı sonucuna varılmıştır.

Ayub, Rehman, Iqbal, Zaman ve Atif (2014). Bu çalışmada Pakistan ekonomisi için nominal faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi ilişkisini araştırmışlardır. Bu araştırmada 1973-2010 dönemi verileri kullanılmıştır. Bu çalışma, ADF ve PP birim kök testi kullanılarak incelenmiştir. Johansen ve EngleGranger (Artık Tabanlı) eşbütünleşme testi teknikleri ile fiyatlar genel seviyesi ve nominal faiz oranı arasında uzun vadeli bir bağlantının bulunduğu saptanmıştır.

Al-Hhosban ve Jaradat (2014) Fiyatlar genel seviyesi ile faiz oranı ilişkisini analiz etmişlerdir. Araştırmada; çoklu regresyon, korelasyon, birim kök testleri ve eşbütünleşme testleri kullanılarak Ürdün ekonomisinde 1990-2012 döneminde fiyatlar genel seviyesi ile faiz oranı korelasyonu analiz edilmiştir. Bu araştırmanın neticelerine bakıldığında, Ürdün ekonomisi için faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi arasında iki taraflı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Mucuk, Gerçeker ve Edirneligil (2016) Türkiye ekonomisi için faiz oranları ve petrol fiyatları korelasyonunu 1980 ve 2014 yılları arasında VAR testi ile araştırmışlardır. Bulgulara göre bu göstergeler arasında uzun vadede herhangi

bir bağlantı bulunmamaktadır. Etki-tepki testi de petrol fiyatlarındaki bir yükselmenin, faizlerde bir artışa yol açacağını tespit etmiştir.

Türkey ve Demirgil (2018) Türkiye için faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi ilişkisini 2003-2017 dönemi verileriyle ARDL sınır testi ile yapmıştır. Analize göre enflasyonun faizi olumlu yönlü ve istatistiksel açıdan anlamlı seviyede etkilediği kaydedilmiştir. Enflasyon oranında ortaya çıkan yüzde 1'lik bir yükselme, faiz oranında yüzde 0,55'lik bir yükselmeye sebep olmuştur. Faizlerde meydana gelen bir artışta, enflasyon artışlarının etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Çalışmada, Toda Yamamoto testi kullanılmıştır. Teste bakıldığında fiyatlar genel seviyesinden faize yönelik bir ilişkisinin bulunduğu saptanmıştır.

Uğur (2019) Bu çalışmada, nominal faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi arasında uzun vadeli bir bağlantının olduğunu ifade eden Fisher Hipotezinin geçerliliğini G-7 ülkeleri için 2002- 2017 yılları arasında dinamik panel veri analizi aracılığıyla incelemiştir. Neticelere bakıldığında 2002-2017 döneminde Fisher etkisinin gözlenmediği tespit edilmiştir.

Sinan, B. (2019) Fiyatlar genel seviyesi ile faiz haddi ilişkisini Türkiye ekonomisi için analiz etmiştir. Çalışma, 2006 – 2018 dönemine ait verilerle Johansen eş bütünleşme testi, Granger testi ve VAR modeli ile incelenmiştir. Johansen Eş Bütünleşme testine bakıldığında göstergeler arasında uzun vadeli bir bağlantı bulunurken, Granger testinde de fiyatlar genel seviyesi ile faiz arasında iki taraflı bir bağlantı bulunmuştur. Buradan Türkiye'de Fisher Hipotezinin geçerli olduğu, uzun vadede faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi arasında bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Samırkaş (2019) Türkiye ekonomisi için 2003 ve 2019 yılları arasındaki aylık verilerle faiz oranı ve fiyatlar genel seviyesi arasındaki ilişkiyi Vektör Otoregresif modeline dayalı, Toda-Yamamoto (1995) testi ile araştırmıştır. Analiz neticelerine göre fiyatlar genel seviyesi ve faiz oranı arasında tek taraflı bir ilişkinin bulunduğu ve yönünün fiyatlar genel seviyesinden faize doğru olduğu saptanmıştır.

Baktemur (2020) Bu çalışmada 1999-2017 yıllarını kapsayan veriler aracılığıyla G7 ülkeleri (Almanya, ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, İtalya,

Japonya) ve kalkınmakta olan ülkeler (Güney Afrika, Rusya, Güney Kore, Türkiye, Singapur, Çin, Hindistan) için faiz oranı ile fiyatlar genel düzeyi bağlantısını panel veri yaklaşımı yardımıyla analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kalkınmakta olan ekonomiler ve G7 ekonomilerinde faiz oranları ve fiyatlar genel seviyesi arasında iki taraflı bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır.

Atgür (2021) Enflasyon ile faiz arasındaki ilişkiyi, 2004-2020 yılları arasında araştırmıştır. Johansen eşbütünleşme testi ile sıradan en küçük kareler, tam modifiye edilmiş sıradan en küçük kareler, dinamik sıradan en küçük kareler, kanonik eşbütünleşme regresyonu tahmin teknikleri ve Hata Düzeltme Modeli Granger testi yapılmıştır. Neticelere göre, 2004-2020 yılları arasında enflasyon ile faiz oranları arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğunu ve Gibson Paradoksunun Türkiye’de geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Serel ve Akşehirli (2023) Fisher Hipotezinin 2015-2022 yılları arasında Türkiye ekonomisinde geçerliliğini analiz etmişlerdir. Çalışmada ve Granger nedensellik testleri ile Johansen eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Sonuçlara göre, Fisher Hipotezi Türkiye ekonomisinde kısa ve uzun vadede geçerli olduğu ve yönünün beklenen enflasyon oranından nominal faize doğru olduğu tespit edilmiştir.

Mammadov (2024) Gibson paradoksunun Türkiye’deki geçerliliğini ve 1978-2022 yılları arasında enflasyon oranı ile mevduat faiz haddi ilişkisini incelemiştir. Araştırmada ARDL eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Analizlere göre kısa dönemde enflasyondaki yüzde 1’lik artış faiz oranını % 0,31 seviyesinde artırırken, uzun dönemde enflasyondaki yüzde 1’lik artış faiz oranını % 0,83 seviyesinde artırmaktadır. Toda-Yamamoto testine bakıldığında fiyatlar genel seviyesinden mevduat faiz haddine doğru yüzde 1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisinin bulunduğu ortaya koyulmuştur. Bu sonuçlara göre, Gibson paradoksunun Türkiye’de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

2.3.Faiz Oranı-Döviz Kuru Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar

Gül, Ekinci ve Özer (2007) Faiz haddi ve nominal döviz kuru ilişkisini Türkiye’de 1984-2006 yılları arasında, Granger nedensellik testi ile

incelemişlerdir. Granger testinin yanı sıra birim kök ve eşbütünleşme analizi kullanılmıştır. Zaman serisi metotları ile ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında faiz haddi ve nominal döviz kuru arasında bir korelasyonun bulunmadığı ortaya koyulmuş olup, döviz kurundan faize yönelik tek taraflı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Şentürk ve Dücan (2014) Türkiye’de 1997 ve 2013 yıllarını kapsayan döviz kuru ile faiz haddinin borsa getirisine olan etkilerini KPSS, PP ve ADS birim kök testleri, VAR modeli için etki-tepki ve varyans ayrıştırma analizleri ve Granger analizi ile yapmışlardır. Faiz ile döviz kurunun borsa getirisini olumsuz etkilediği ortaya koyulmuştur. Analiz sonuçlarına göre döviz kuru ile faiz haddi arttıkça, borsa endeksinin getirisinin düştüğü kaydedilmiştir. Döviz kurundan borsa getirisine ve faizden de döviz kuruna doğru tek taraflı ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Okur (2017)’ de Faiz haddi ile döviz kuru ilişkisini zaman serileri analizleri vasıtasıyla ekonometrik bakımından analiz etmiştir. 2008-2016 dönemine ait bu araştırmada, reel faiz haddi, reel döviz kuru endeksi ve tüketici fiyatları endeksi göstergeleri kullanılmıştır. Granger analizi ile faiz oranı, döviz kuru ve fiyatlar genel düzeyi arasında bir ilişkinin olduğu kaydedilmiştir. Analizlere göre Türkiye’de parasal aktarımın döviz kuru kanalının enflasyonu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Akardeniz ve Engin (2019) Merkez Bankası tarafından alınan faiz kararları ile döviz kuru oynaklığı arasındaki ilişkinin Garch, Egarch, Figarch ve Bekk-Garch modellemeleri, Türkiye ekonomisi için 2002-2017 dönemi için aylık verilerle yapılmıştır. Bu modellerde; faiz oranlarındaki değişimin, kur oynaklığı üzerindeki etkisinin bütün dönemlerde farklı olduğu, bazı dönemler; oynaklığı olumsuz yönde etkilerken bazı dönemlerde olumlu yönde etkilediği ortaya koyulmuştur. Sonuçlarına göre döviz kurlarındaki değişimin, faiz oranlarındaki değişimin sebebi olduğu tespit edilmiştir.

Bağcı (2019) Politika faiz oranı, ABD doları ve Euro döviz kurları ilişkisini araştırmıştır. 2003–2018 yılları arasındaki veriler ile Türkiye ekonomisi için politika faizi, ABD doları ve Euro kuru ilişkisi incelenmiştir. Değişkenlerin durağan olup olmadığını saptamak için ADF birim kök testi kullanılmıştır.

Göstergeler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak maksadıyla VAR analizi ve Granger testi gerçekleştirilmiştir. Neticelere bakıldığında, döviz kuru ve politika faiz haddi arasında iki taraflı bir ilişkinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Döviz kurunda meydana gelen oynaklığı düşürmek için politika faizinin etkin bir araç olduğu tespit edilmiştir.

Kılıcı (2019) Türkiye ekonomisinde 2010-2018 yılları arasında Geç Likidite Penceresi faiz ile banka kredi hadleri ve döviz kurları ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada, Geç Likidite Penceresi faiz hadleri, nominal kredi hadleri ve reel efektif döviz kuruna dair TCMB aylık veriler ve Fourier SHIN eşbütünleşme testi ile Fourier Granger testi kullanılmıştır. Sonuçlara göre, Geç Likidite Penceresi faiz hadlerinin banka kredi faiz hadlerinde ve döviz kurları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Yüksel, Dinçer ve Kıyak (2019) TCMB'nin uyguladığı faiz oranlarının döviz kuruna olan etkisini Türkiye ekonomisi için araştırmışlardır. Çalışmada değişkenlerin 2011-2018 yılları arasındaki aylık verileri kullanılmıştır. Engle-Granger eşbütünleşme ve Toda Yamamoto testleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre TCMB'nin uyguladığı faiz oranlarının döviz kuru üzerinde etkili olduğu, ancak bu bağlantının nedensel olmadığı tespit edilmiştir.

Çelik ve Künc (2020) Döviz kuru ve faiz haddi ilişkisini Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında araştırmışlardır. Çalışmada ADF birim kök, Granger nedensellik ve ARDL sınır testleri kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında faiz haddinden döviz kuruna doğru bir ilişkinin bulunduğunu ancak tersi durumda nedenselliğin bulunmadığı ortaya koyulmuştur. ARDL sınır testine göre de göstergeler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu saptanmıştır.

2.4.Enflasyon-Döviz Kuru –Faiz Oranı Arasındaki İlişkileri Konu Alan Çalışmalar

Alfa (2019) 1980 – 2018 yılları arasında Nijerya'da faiz oranı, döviz kuru ve enflasyonun özel sektör üzerindeki uzun dönemli ilişkisini araştırmıştır. Bu çalışma, Johansen eşbütünleşme modeli aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu modele göre döviz kurunun özel sektör yatırımları üzerinde pozitif, enflasyon oranı ve faiz haddinin ise özel sektör yatırımlarını olumsuz bir şekilde etkilediği ortaya

koyulmuştur. Dolayısıyla çalışma, bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır.

Ali, Mahmood ve Bashir (2015) Bu çalışmalarında Pakistan ekonomisinde 2000-2009 dönemine ait aylık veriler ile enflasyon, faiz oranı ile para arzının döviz kuru oynaklığına olan etkisini araştırmışlardır. Johansen Eşbütünleşme Testleri ve Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Sonuçlara göre enflasyon ve döviz kuru oynaklığı arasında hem kısa ve uzun dönemli ilişkilerin bulunduğunu saptamıştır. Para arzı ve faiz oranındaki artışın enflasyonu yükselttiği ve bu durumun da döviz kuru oynaklığının arttırdığı sonucuna varılmıştır.

Akgül ve Özdemir (2018) Türkiye ekonomisinde 2003 ve 2016 yılları arasında fiyatlar genel düzeyi-faiz haddi ile fiyatlar genel seviyesi- döviz kuru ilişkisinde Merkez Bankası ve siyasi görüşlerinden hangisinin doğru olduğunun tespitini hedeflemişlerdir. Bu ilişkilerin analizi, durağan fakat doğrusal olmadığı çeşitli testlerle belirlenen göstergeler için Diks-Panchenko doğrusal olmayan nedensellik testleri aracılığıyla yapılmıştır. Analizlere göre iki görüşün de geçerli olduğu dönemler olduğu gibi, yalnızca bir görüşün geçerli olduğu dönemlerin olduğu tespit edilmiştir.

Demirgil (2019) Türkiye’de 2009-2018 yılları arasındaki verilerle enflasyon ile enflasyonu etkileyen faktörlerin uzun vadeli ilişkileri test edilmiştir. Johansen eşbütünleşme sınaması yaklaşımına bakıldığında para arzındaki % birlik bir yükselme enflasyonu % 0,03, petrol fiyatlarındaki % birlik bir yükselme enflasyonu yüzde 0,13 ve döviz kurundaki yüzde birlik bir artış ise enflasyonu yüzde 0,85 oranında yükseltmektedir. Öte yandan faiz oranlarındaki yüzde birlik bir artış enflasyonu yüzde 0.31 seviyesine düşürmektedir. Dolayısıyla sonuçlara bakıldığında Türkiye ekonomisinde fiyatlar genel seviyesine etki eden en önemli göstergenin döviz kuru olduğu saptanmıştır.

Yenisu ve Yenice (2019) Döviz kurundan, faiz haddi ile fiyatlar genel düzeyine geçiş etkisi ve faiz haddi ile fiyatlar genel düzeyi bağlantısını araştırmışlardır. 2003-2018 dönemi için Türkiye’deki fiyatlar genel düzeyi, faiz haddi ve döviz kurunun verileri analizde incelenmiştir. Eşbütünleşme analizi ARDL sınır testi yaklaşımı ile nedensellik analizi ise Toda–Yamamoto testi ile

yapılmıştır. Araştırmaya bakıldığında Türkiye için döviz kurundan fiyatlar genel düzeyine ile faiz oranına doğru tek taraflı bir ilişki bulunduğu ortaya koyulmuştur. Döviz kurundan fiyatlar genel düzeyi ve faiz haddine doğru geçiş etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle faiz haddi ve fiyatlar genel düzeyi arasında eşbütünleşme bağlantısı sonucuna varılmış olup, Türkiye ekonomisinde Fisher etkisinin geçerliliği tespit edilmiştir.

Ömürberk ve Teker (2019) Türkiye ekonomisinde faiz haddi ile döviz kurlarındaki gelişmelerin fiyatlar genel düzeyine olan etkisini tespit etmişlerdir. Bu çalışma, 2003-2017 yıllarını içermektedir. Bu çalışma döviz kurları, mevduat faiz hadleri ile tüketici fiyatları ile yapılmıştır. Zaman serisi aylık verilerle yapılmıştır. Serilere için eşbütünleşme testi yapılmış ve göstergelerin ilişkisi incelenmeye başlanmıştır. Vektör Hata Düzeltme Analizi yapılmıştır. Bu araştırmada döviz kuru, mevduat faiz hadleri ve fiyatlar genel düzeyinin uzun vadeli bir ilişkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Döviz kurları ile fiyatlar genel düzeyinin gecikmeli verilerinin fiyatlar genel düzeyini etkilediği tespit edilmiştir

Uçak ve Şahan (2019) Faiz oranlarında ortaya çıkan gelişmelerin diğer ekonomik göstergeler üzerinde meydana getirdiği etkileri araştırmışlardır. Türkiye ekonomisi için faizdeki gelişmelerin döviz kuru ve fiyatlar genel düzeyine olan etkisini 2006 ve 2017 yılları arasında eş bütünleşme testi, birim kök testi, Granger testi, vektör hata düzeltme yaklaşımı ve VAR modeli ile ortaya koyulmuştur. VAR modeline bakıldığında faizde yaşanan yüzde birlik bir yükseliş döviz kurlarında % 0.32'lik, enflasyonda % 0.49'luk düşme meydana getirdiği sonucuna varılmıştır.

İşcan ve Kaygısız (2019) döviz kuru, faiz haddi ve fiyatlar genel düzeyiyle ilişkisini Türkiye ekonomisi için VAR yaklaşımı ile incelemişlerdir. 2009-2017 döneminde aylık veriler ile yapılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök analizi kullanılmıştır. Göstergeler birbiriyle olan ilişkisinde Granger Analizi kullanılmıştır. Bu testlere bakıldığında döviz kuru, fiyatlar genel düzeyi ve faizin sebebi iken; fiyatlar genel seviyesi ise faizin sebebi olduğu neticesine varılmıştır. Döviz kurunda ortaya çıkan bir şoka faiz ve fiyatlar genel düzeyi olumsuz bir tepki verirken, fiyatlar genel düzeyinde ortaya çıkan bir şoka, faiz olumlu tepki vermiştir. Varyans ayrışım tablosuna bakıldığında faiz haddi ile fiyatlar genel

düzyini etkileyen unsurun döviz kuru olduğu sonucuna varılmıştır.

Altınöz ve Kılavuz (2020) Türkiye ekonomisinde döviz kuru, fiyatlar genel düzeyi ile faiz haddi arasındaki ilişkisini 2006 ve 2018 yılları arasındaki verilerle incelemişlerdir. Bu çalışma ARDL sınır testi modeli ile yapılmıştır. Test neticelerine bakıldığında, fiyatlar genel düzeyi ve faiz haddi ilişkisinde uzun vade için olumlu ve anlamlı bir bağlantı bulunurken, fiyatlar genel düzeyi ve döviz kuru arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Joof ve Jallow (2020) çalışmalarında, Gambiya'da faiz oranı ve enflasyonun döviz kuru üzerindeki etkilerini 2007-2018 dönemi için araştırmışlardır. Bu çalışmada Tamamen Değiştirilmiş Sıradan En Küçük Kare, Dinamik Sıradan En Küçük Kare ile Kanonik Eşbütünleşme Regresyon modeli kullanılmıştır. Bu sonuçlara göre enflasyon ile döviz kuru ilişkisinde olumlu bir bağlantının bulunduğu; fakat faiz haddi ve döviz kuru ilişkisinde ise olumsuz bir bağlantının bulunduğu tespit edilmiştir.

Baylan ve Pazarcı (2020) Türkiye ekonomisi için VAR modeliyle faiz haddi ve fiyatlar genel düzeyi ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmada 2005 ve 2018 yılları arasındaki vadeli mevduat faiz haddi ile tüketici fiyat endeksi verileri yer almaktadır. KPSS Birim Kök Testi vasıtasıyla serilerin birim kök analizleri, hesaplanmıştır. Göstergelerin uzun vadeli ilişkisi Johansen Eşbütünleşme Analizi ile nedensellik ilişkisi de Granger Analizi vasıtasıyla yapılmıştır. Testlere göre serilerin 1. derecede durağan olduğu, eşbütünleşik oldukları ve döviz kurundan fiyatlar genel düzeyine, fiyatlar genel düzeyinden faize doğru bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Amhimmid,Yanto ve Setyadharma (2021) 2005-2019 döneminde Endonezya ve Libya için faiz oranlarındaki değişimin enflasyona olan etkisini, para arzının enflasyona etkisini ve rupi döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisini araştırmışlardır Eviews programları ile ECM (Hata Düzeltme Mekanizması) Modeli kullanılmıştır. Sonuçlara göre Endonezya'da fiyatlar genel seviyesi ve faiz haddi arasında bir ilişki saptanmamıştır. Libya'da, veriler ECM kriterlerini ve eşbütünleşmeyi sağlamadığı için faiz oranı değişkenleri kullanılmamıştır. Endonezya ile Libya için para arzının enflasyon üzerinde bir etkisinin olduğu tespit edilirken, Endonezya ile Libya'da döviz kurunun enflasyon

üzerinde bir etkisinin bulunmadığı saptanmıştır.

Geyik, Demir ve Erdoğan (2022) Döviz kuru, faiz ile fiyatlar genel düzeyi ilişkisini Türkiye ekonomisi ile BRICS üyeleri için incelemiştir. 1996-2021 dönemlerini kapsayan faiz haddi ile tüketici fiyat endeksi verileriyle panel veri testleri aracılığıyla döviz kuru, faiz haddi ve fiyatlar genel düzeyi ilişkisi incelenmiştir. Dolar kuru, ulusal paraları (Rusya milli para birimi dâhil olmamak üzere) karşısında kıymetlendikçe ülkelerin tüketici fiyatları düzeyi artmaktadır. Ülke genelinde faiz oranlarının, tüketici fiyatlar düzeyi etkisinde Güney Afrika, Çin ve Brezilya için olumsuz bir ilişkinin olduğunu, Türkiye ve Rusya için ise olumlu yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Konak ve Peçe (2023) Döviz kuru, fiyatlar genel düzeyi ile faiz haddi ilişkisini Türkiye ekonomisinde 2011 - 2021 dönemi aylık verileriyle analiz yapmışlardır. Birim kök analizleri ile I (1) düzeyinde durağanlıkları ortaya koyulan serilerin, Johansen Eşbütünleşme testi ile uzun dönem eşbütünleşme ilişkileri incelenmiştir. Uzun dönemli eşbütünleşmenin ortaya konulması ile döviz kuru, fiyatlar genel düzeyi ile faiz haddi nedenselliğinin yönü, Vektör Hata Düzeltme Modeli ile saptanmıştır. Analize bakıldığında kısa vadede fiyatlar genel düzeyi ile döviz kuru arasında iki taraflı bir ilişki bulunurken, kısa vadede faiz haddinden fiyatlar genel düzeyine yönelik tek taraflı bir ilişki bulunmuştur. Uzun vade için de fiyatlar genel düzeyinden döviz kuruna yönelik tek taraflı bir ilişki tespit edilmiştir.

Şeker (2023) Türkiye’de ARDL modeli vasıtasıyla 2006 ve 2021 yılları arasındaki veriler ile fiyatlar genel düzeyi, faiz haddi ve döviz kurunun büyüme performansına olan etkilerini kısa ve uzun vadede araştırmıştır. Çalışmaya bakıldığında uzun vadede büyüme ve politika faizi arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişki bulunurken; büyüme, reel kur ve fiyatlar genel düzeyi arasında anlamlı bir bağlantının olmadığı ortaya koyulmuştur. Kısa dönemde de; politika faizi ile fiyatla genel düzeyi arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

3. METODOLOJİ/MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Veriler

Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz ve döviz kuru ilişkisinin incelendiği bu 2004:01 – 2024:06 tarihleri arasında aylık veriler kullanılmıştır. Faiz verisi olarak 1 yıla kadar vadeli Türk Lirası üzerinden bankalarca açılan mevduatlara uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları alınmıştır. Döviz kuru değişkeni Amerikan Doları cinsinde olup gün sonu satış kapanış değerini ifade etmektedir. Enflasyonu temsilen TÜFE (Tüketici Fiyat endeksi) yıllık değişim oranı farkı kullanılmıştır. Tüm değişkenler Merkez Bankası EVDS sisteminden alınmıştır. Veriler ile ilgili tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Çizelge 2: Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

	Gözlem Sayısı	Ortalama	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Jarque-Bera
CPI	246	16.69	85.51	3.98	18.67	457.51 (0.00)*
EX	246	5.53	32.52	1.17	7.07	501.39 (0.00)*
I	246	15.50	56.92	6.48	8.18	1105.85 (0.00)

Notlar: Parantez içindeki değerler JB testi olasılık değerlerini (p) göstermektedir.

*, $p < 0.05$ 'i ifade etmektedir.

Tablodan görüldüğü üzere her bir değişken için eşit sayıda gözlem değeri yer almaktadır. Standart sapmalar ortalamalara bakıldığında kabul edilebilir aralıklardadır. Jarque-Bera test sonuçlarına göre ise hatalar normal dağılmamaktadır.

3.2. Yöntem

Enflasyon, döviz kuru ve faiz oranları arasındaki ilişkinin nedensellik analizi ile incelendiği bu çalışmada Nazlıoğlu, Gormüs ve Soytaş (2016) tarafından önerilen Fourier Toda ve Yamamoto ve Fourier Granger nedensellik testleri kullanılacaktır. Ayrıca vu testlerin tek ve kümülatif frekanslı olanları da kullanılacaktır. Fourier Granger nedensellik yaklaşımı Enders ve Jones (2015) tarafından önerilmiştir. Bu test Granger (1969) nedensellik, Fourier Toda ve Yamamoto nedensellik analizi ise Toda ve Yamamoto (1995) temellidir.

Ekonometrik modellerde kırılmaların belirlenmesi sonuçların tutarlılığı bakımından oldukça önemlidir.

Grafikler ve geliştirilen birçok test yardımı ile keskin geçişli kırılmaların tespit edilmesi her ne kadar kolay olsa da yumuşak geçişli kırılmaların belirlenmesi oldukça güç olmaktadır. Bu nedenle Enders ve Jones (2015) çalışmalarında Granger nedensellik analizine trigonometrik terimlerin eklendiği Fourier nedensellik analizini önermişlerdir (Enders ve Jones, 2015: 20). Aynı mantıktan hareketle Nazlıoğlu, vd. (2016) kademeli ve yumuşak geçişli kırılmaları herhangi bir ön bilgi gerektirmeden yakalayabilen Toda ve Yamamoto (1995) testine Fourier terimleri eklemişlerdir. Her iki modelde de yapılanlar aynı prosedürle yapıldığından yöntem olarak sadece Toda ve Yamamoto (1995) Fourier anlatılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995) testi aşağıda gösterildiği gibi VAR(p+d) modelinin tahminine dayanmaktadır. Modeldeki sabit terim α sabittir. Yapısal kırılmaları tespit etmek amacıyla α zamanın bir fonksiyonu olarak yazıldığında y_t de meydana gelen yapısal kırılma belirlenmiş olur.

$$y_t = a(t) + \beta_1 + y_{t-1} + \dots + \beta_{p+d}y_{t-(p+d)} + \varepsilon_t \quad (9)$$

Dokuz nolu eşitlikte $a(t)$ 'ye hem yumuşak, keskin ve/veya kademeli kırılmaları belirlemek amacıyla eklenen Fourier terimli eşitlik aşağıda gösterildiği gibidir (Nazlıoğlu, vd., 2016:172).

$$a(t) = a_0 + \sum_{k=1}^n \gamma_{1k} \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{k=1}^n \gamma_{2k} \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \quad (10)$$

On nolu eşitlikte n , frekans sayısını göstermektedir. γ_{1k} ve γ_{2k} sırasıyla frekansın boyut bakımından genişliğini ve frekans değişimlerini ifade etmektedir. Frekans sayısının (n) büyük değerleri serbestlik derecesinin düşmesine ve aşırı uyum problemlerini beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle tek frekanslı $a(t)$;

$$a(t) = a_0 + y_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + y_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \quad (11)$$

Onbir nolu eşitlikte k , frekans değerini göstermektedir. On bir nolu eşitliği on nolu eşitlikte yerine yazacak olursak;

$$y_t = a_0 + y_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + y_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_1 + y_{t-1} + \dots + \beta_{p+d}y_{t-(p+d)} + \varepsilon_t \quad (12)$$

On iki eşitlikte Fourier terimli nedensellik görülmektedir. Nedenselliğin olmadığını belirten sıfır hipotezi, değişkenler arasında nedenselliğin olduğunu belirten alternatif hipoteze karşı sınılanır. Lütkepohl (2005) F istatistiğinin küçük örneklemelerde daha iyi olduğu için Wald yerine kullanılmasını önermiştir. En küçük bilgi kriterine dayalı p ve k değerleri seçilerek modelde yerini alır (Nazlıoğlu, vd., 2016:172). Öncelikle serilerin maksimum eşbütünlüşme seviyelerini tespit etmek amacıyla birim kök testi yapıyoruz. Fourier ADF birim kök testi ADF testine Fourier terimlerin eklenmesi ile elde edilmiştir (Enders ve Lee, 2012:196-197).

3.3. Veri Analizi ve Bulgular

Çizelge 3: ADF birim kök testi sonuçları

	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitsiz ve Trendsiz
CPI	-0.12 [13] (0.94)	-1.22 [13] (0.90)	0.67 [13] (0.86)
ΔCPI	-4.91 [12] (0.00)*	-5.10 [12] (0.00)*	-4.77 [12] (0.00)*
EX	6.00 [2] (0.99)	3.96 [2] (0.99)	6.68 [2] (0.99)
ΔEX	-5.90 [2] (0.00)*	-7.02 [2] (0.00)*	-5.43 [2] (0.00)*
I	-0.68 [5] (-3.45)	0.007 [3] (0.99)	0.85 [3] (-2.57)
ΔI	-3.55 [4] (0.00)*	-5.36 [2] (0.00)*	-3.47 [4] (0.00)*

Notlar: [] içindeki değerler gecikme uzunluğunu, () içindeki değerler olasılık değerlerini, Δ birinci farkını, * %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriteri ile belirlenmiştir.

Yukarıda ADF testine baktığımızda her üç model için (Sabitli, Sabitli ve Trendli, Sabitsiz ve Trendsiz) değişkenlerin birinci mertebeden durağan oldukları anlaşılmaktadır. Yapacağımız analizde Fourier terimler kullanılacağından ayrıca Fourier ADF testi de yapılmıştır.

Çizelge 4: Fourier ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Min KKT	Frekans (k)	Fourier ADF	F-İstatistiği
CPI	56652.14	1	- 1.49(13)	61.67*
EX	7785.85	1	-1.20(3)	69.89*
I	8936.64	1	-2.69(5)	101.74*

Notlar: () içindeki değerler Schwarz bilgi kriterine göre seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir. F istatistiği için kritik değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde sırasıyla 6.28, 4.65, 3.93'tür (Becker vd.,2006:389). Fourier ADF kritik değerleri ise %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyesinde sırasıyla 4.36, -3.78, -348'dir (Christopoulos ve Ledesma, 2010:1083).

Tablodan görüldüğü üzere tüm değişkenler için uygun frekans 1'dir. Fourier terimlerin anlamlılığını gösteren F testi anlamlıdır. Fourier ADF test istatistiği tablonun altında belirtilen tablo değerlerinden küçük olduğu için tüm değişkenlerin birim köklü oldukları anlaşılmaktadır.

Çizelge 5: Fourier Nedensellik Test Sonuçları

<i>Ho: EX, CPI'nın Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asymp.p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	29.75	0.00*	0.00*	3	1	-
Fourier TY SF.	19.05	0.04**	0.04**	2	1	1
Fourier Stand. GC CF.	27.66	0.00*	0.00*	3	9	-
Fourier TY CF.	19.61	0.03**	0.04**	3	1	1
<i>Ho: CPI EX'in Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	16.81	0.05***	0.06***	3	9	0
Fourier TY SF.	22.32	0.03**	0.04**	2	1	1
Fourier Stand. GC CF.	19.22	0.02**	0.02**	3	9	-
Fourier TY CF.	24.04	0.02**	0.01**	3	1	1
<i>Ho: CPI, I'nın Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asyp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	8.99	0.62	0.62	2	1	-
Fourier TY SF.	7.31	0.83	0.82	1	2	1
Fourier Stand. GC CF.	9.74	0.55	0.54	3	1	-
<i>Çizelge 5'in devamı</i>						
Fourier TY CF.	7.91	0.79	0.80	3	1	1
<i>Ho: I, CPI'nın Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	12.60	0.18	0.19	2	9	-
Fourier TY SF.	14.89	0.13	0.13	2	1	1
Fourier Stand. GC CF.	11.89	0.21	0.21	3	9	-
Fourier TY CF.	14.52	0.15	0.15	3	1	1
<i>Ho: I, EX'in Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	33.11	0.00*	0.00*	3	1	-
Fourier TY SF.	20.91	0.02**	0.02**	1	0	1
Fourier Stand. GC CF.	27.85	0.00*	0.01*	3	3	-
Fourier TY CF.	22.42	0.01*	0.01*	3	0	1
<i>Ho: EX, I'nın Granger nedeni değildir</i>						
	Wald	Asymp. p value	Boots. p value	k	p	d _{max}
Fourier Stand. GC SF.	5.37	0.96	0.95	3	1	-
Fourier TY SF.	2.08	0.99	0.99	1	0	1
Fourier Stand. GC CF.	4.12	0.99	0.97	3	3	-
Fourier TY CF.	2.79	0.98	0.98	3	0	1

Notlar: *,**,*** değerleri sırasıyla %1. %5 ve %10 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir. Bootstrap sayısı 1000'dir. k optimal frekans sayısını, p optimal gecikme uzunluğu, GC; Granger Nedenselliği, TY; Toda-Yamamoto Nedenselliği; SF Tek Frekanslı; CF; Kümülatif Frekanslı anlamına gelmektedir. Optimal gecikme uzunluğunun seçilmesinde Schwarz Bilgi Kriteri kullanılmaktadır.

Çizelgedeki analiz sonuçlarına göre Enflasyonla (CPI) Döviz Kuru (EX) arasında çift yönlü, Faiz Oranından (I) Döviz Kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Enflasyon ile faiz oranı arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Enflasyondan Döviz kuruna yönelik nedenselliğin olması Türkiye ekonomisinde para ikamesinin diğer bir ifadeyle Dolarizasyonun piyasa aktörleri tarafından tasarruflarını realize etmek ya da süpekülatif amaçlı bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca bu durum dolaylı olarak enflasyonla mücadelede para otoritelerine yönelik bir güvensizliğin olduğunu da ortaya koymaktadır. Döviz kurundan enflasyona yönelik nedensellik ise enflasyonla mücadelede bir para politikası aracı olarak kullanılan faiz oranlarında yapılan ayarlamaların etkili olmadığını bilakis yapılan faiz artışlarının toplam tüketimi artırarak fiyatlar genel seviyesinde yukarı yönlü bir baskı oluşturduğuna yönelik bir kanıt niteliğindedir. Faiz oranlarından döviz kuruna doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini ise şu şekilde açıklamak mümkündür. Bilindiği gibi döviz kuru artışları maliyet kanalı ile fiyatları yukarı yönlü artırmakta böylece ekonomide enflasyonist bir ortam oluşmaktadır. Bu durumda politika yapıcılar enflasyonla mücadelede bir para politikası aracı olan faiz oranlarını devreye sokmaktadırlar. Sonuç olarak faiz oranlarında meydana gelen artış girdi maliyetlerinde dolayı enflasyonist ortamda döviz kurunda yukarı yönlü bir harekete neden olabilmektedir. Enflasyonla faiz oranları arasında nedensellik ilişkisinin olmaması ise piyasanın ekonomik sisteme ve politika yapıcılara olan güvenlerinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca enflasyonla mücadelede kullanılan politika araçlarının 'bilindiği gibi enflasyonla mücadelede

en önemli para politikası aracı faizdir' dozunun ve uygulama zamanın da gözden geçirilmesi büyük öneme sahiptir. Nitekim enflasyon oranının altında yapılacak bir politika faiz oranı uygulaması negatif faiz anlamına geldiğinden tasarruflarının ve/veya kazançlarının enflasyon karşısında değer kaybetmesini istemeyen ekonomik birimler varlıklarının tamamını vadeli mevduatlara taşımaktan kaçınabilmektedirler.

Bu çalışma, enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki üzerine Aka (2020) ve Deka ve Dube(2021) tarafından, faiz ve döviz kuru arasındaki ilişki üzerine ise Şentürk ve Dücan (2014) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile desteklenmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde enflasyon, döviz kuru ve faiz oranı ilişkisini inceleyerek, bu değişkenlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini anlamayı amaçlamaktadır. 2004-2024 dönemine ait aylık veriler üzerinden yapılan ekonometrik analizler sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinin temel makroekonomik göstergeleri arasındaki dinamikleri ortaya koymaktadır. Analiz sonucunda enflasyon ve döviz kuru arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Bu durumu döviz kuru artışlarının ithalat maliyetlerini yükselterek enflasyonu tetiklediği, enflasyondaki artışların ise dövize olan talebi artırarak kuru yükselttiği şeklinde olabileceği düşünülmektedir. Faiz oranlarından döviz kuruna doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Faiz oranlarının artırılması, sermaye girişlerini teşvik ederek döviz kurunu baskılayabilmektedir. Ancak bu ilişkinin tersine bir etki oluşturmadığı gözlemlenmiştir. Enflasyon ve faiz oranı arasında nedensellik ilişkisinde ise enflasyon ve faiz oranları arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu durum, faiz politikalarının enflasyon üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu veya enflasyonu kontrol etmek için başka değişkenlerin de devreye girmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Bir ekonomide faiz oranlarında yaşanan gelişmeler, döviz kuru üzerinde, döviz kurunda ortaya çıkan gelişmeler de fiyatlar genel seviyesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bilhassa kalkınmakta olan ekonomilerin üretimleri ithalata dayalı olduğundan, döviz kurlarında yaşanan değişimler hem fiyatları hem de üretim giderlerini etkilemektedir. Kısacası, faiz oranlarındaki değişimler sebebiyle, döviz kurunda yaşanan bir değişim ülke içindeki fiyatları da etkilemektedir. Dolayısıyla döviz kurlarında yaşanan bir artış, enflasyonun artmasına, döviz kurlarında yaşanan bir düşüş ise enflasyonun düşmesine yol açmaktadır.

Türkiye ekonomisinde para otoritesinin son yıllarda uyguladığı düşük faiz politikalarının döviz kuruna olan etkisi açıkça görülmektedir. Türkiye gibi

gelişmekte olan, dışa açık ve ithalat oranı ihracat oranından fazla olan bir ekonomi için döviz kurunda yaşanan gelişmeler ülke ekonomisinin makroekonomik performansını etkilemektedir. Bu bilgiler kapsamında Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin bir taraftan bütçe açığı durumuyla karşı karşıya kalırken, diğer taraftan döviz kurlarının yükselişe geçmesiyle birlikte maliyetlerin artması neden olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ekonominin güçlenmesine kur istikrarı açısından baktığımızda ihracatın çeşitlendirilmesi ile birlikte teknoloji tabanlı ürünlerin üretilmesi çok önemli olacaktır. Ayrıca beklentiler ve beklentilerin yönünün de çok önemli olduğunu bu çalışma kapsamında belirtmek gerekir. Merkez Bankası'nın beklentileri iyi yönetebilmesi için iç ve dış gelişmelerin yakından takip edilmesi, doğru değerlendirilmesi ve gerektiğinde gerekli tedbirlerin alınması faiz, döviz kuru ve enflasyon ilişkisi açısından önemlidir. Bu sebeple ekonomi politikaları belirlenirken uygulanan faiz oranı, döviz kuru ve enflasyon oranı değişkenlerinin etkileri göz ardı edilmemelidir. Faiz oranı, enflasyon ve kur ilişkisinin negatif etkilerini minimum seviyeye düşürmek için fiyat istikrarını dikkate alan güvenilir ekonomi politikaları uygulanmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Temel hedefi fiyat istikrarı olan merkez bankası, döviz kurunu azaltacak politikalar uygulamalı ve enflasyon hedeflemesi yaklaşımını dikkate almalıdır.

Bütün ekonomilerde yaşandığı gibi Türkiye ekonomisinde de döviz kuru ve para uygulamalarının tespitinde ve sürdürülmesinde önemli bir yere sahip olan Merkez Bankası, özellikle iktisadi göstergeler arasında sayılan enflasyon, döviz kuru ve faiz arasındaki ilişkinin dengelemek için para politikalarının belirlenmesinde en temel amaç olan, fiyat istikrarını sağlamaya çalışmalıdır. Bu amaç kapsamında, ulusal ve uluslararası alanda ekonomik ve siyasi gelişmelerin yanı sıra Merkez Bankası'nın gözetmesi gereken başka bir husus da ekonomideki kararlılığın ve istikrarlı bir büyümenin devamı için zorunlu olan mali dengenin sağlanmasıdır. Bu husus, Merkez Bankası için önemli bir sorumluluktur ve iktisadi istikrar açısından kaçınılmaz olarak önemlidir.

Bu bulgular, Türkiye ekonomisinde enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru arasındaki karmaşık ilişkilerin politika yapıcılar için dikkatle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle döviz kuru ve enflasyon arasındaki çift

yönlü ilişki, dışa açık bir ekonomi yapısında döviz hareketliliğinin enflasyon üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda: Enflasyonla mücadelede döviz kuru istikrarını sağlamaya yönelik politikaların geliştirilmesi, faiz politikalarının döviz kuru üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak daha dengeli ve öngörülebilir stratejiler izlenmesi, Enflasyon ve faiz oranları arasındaki zayıf ilişkinin güçlendirilmesi adına fiyat istikrarı odaklı politika araçlarının etkinliğinin artırılması önerilmektedir. Bu çalışma, ekonomi politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlamakla birlikte, ileride yapılacak araştırmalar için de bir temel oluşturmaktadır. Özellikle yapısal reformlar, dış ticaret dengesi ve maliye politikalarının entegrasyonu üzerine odaklanacak yeni çalışmalar, Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme ve istikrar hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Abbas, A.A.(2020). Para Politikasının Irak'ta Enflasyona 2004-2018 Dönemindeki Etkisi-Analitik Çalışma. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Acar, L. (2024). Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi Gibson Paradoksu: Türkiye Çalışması. T.C. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Aghayev, S. (2011). Azerbaycan'da fiyatlar genel düzeyi ve döviz kuruluşu. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 1-19.
- Aka, K. (2020). Seçilmiş makroekonomik göstergelerin döviz kuru üzerinde etkisi: Türkiye ekonomisi üzerine bir uygulama. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 14(1), 99-117.
- Akardeniz, E. (2018). Tcmb Faiz Kararlarının Döviz Kuru Volatilitesi İle İlişkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Akardeniz, E. & Engin, C. (2019). TCMB Faiz Kararlarının Döviz Kuru Volatilitesine Etkisi. *Finansal Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 1-27.
- Akgül, I. & Özdemir, S. (2018). Enflasyon-Faiz Oranı ve Enflasyon-Döviz Kuru İkillemi: GEG Programı Döneminde Türkiye Gerçeği. *Ege Akademik Bakış*, 18(1),153 / 166.
- Akın, A. (2022). Türkiye'de Enflasyon Ve Enflasyon Belirsizliğinin İktisadi Büyüme Üzerine Asimetrik Etkileri: Eşik Değer Analizi. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Akyüz, H. (2020). 2010-2017 Dönemi Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi Ve Enflasyonu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. İstanbul Aydın Üniversitesi,

- Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı, Uluslararası İktisat Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Albaklı, A.A. (2023). Stagflasyon Kavramı, Nedeni Ve Sonuçları Mısır Örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Alfa, Y. (2019). Long-run impact of interest rate, exchange rate and inflation on private sector investment in Nigeria. *Confluence Journal of Economics and Allied Sciences (CJEAS)*, 2(1).
- Ali, T. M. Mahmood, M. T. & Bashir, T. (2015). Impact of interest rate, inflation and money supply on exchange rate volatility in Pakistan. *World Applied Sciences Journal*, 33(4), 620-630.
- Alili, T. (2019), Türkiye’de Faiz Oranını Etkileyen Makroekonomik Faktörler. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Allor, P. W. (2020). The effect of monetary policy and inflation on the exchange rate: A case study of Ghana. *Journal of Economics and International Finance*, 12(4), 151-163.
- Altemur, N. (2023). Petrol Fiyatları Ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 67-77.
- Amhimmid, O. M. H. Yanto, H. & Setyadharma, A. (2021). The Effect of Interest Rates, Money Supply and Exchange Rate on Inflation in Indonesia and Libya. *Business and Economic Analysis Journal*, 1(2), 104-121.
- Arslan, S.(2019), Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi İle Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Analizi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Asgharpur, H. Kohnehshahri, L. A. & Karami, A. (2007). The relationships between interest rates and inflation changes: An analysis of long-term interest rate dynamics in developing countries.
- Atbaşı, R.(2019), Türkiye Ekonomisinde Kur, Faiz Ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Uygulama, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

- Ayub, G. Rehman, N. Iqbal, M. Zaman, Q. & Atif, M. (2014). Relationship between inflation and interest rate: evidence from Pakistan. *Research Journal of Recent Sciences ISSN*, 2277, 2502.
- Atgür, M. (2021). Türkiye’de enflasyon ve faiz ilişkisi: Gibson paradoksunun Türkiye’de geçerliliği (2004-2020). Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 513-526.
- Bağcı, E. (2019). Merkez Bankası Politika Faiz Oranı Ve Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Örneği. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 324-348.
- Baktemur, F. İ. (2020). Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon Ve Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(3), 149-158.
- Balat, A.H. (2010), Türkiye’de Enflasyonla Mücadelede, Maliye Politikalarının Rolü ve Etkisi (1990-2008 yılları). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Barça, B. (2022). Enflasyon, Döviz Kuru Ve Faiz Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Başbuğa, S. (2023), Türkiye’de Enflasyon Ve İşsizliğin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. T.C. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Baylan, M, Pazarcı, P. (2020). Türkiye’de Enflasyon Faiz İlişkisi: Nedensellik Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 193-216.
- Becker, R, Enders, W, & Lee, J. (2006). A stationarity test in the presence of an unknown number of smooth breaks. *Journal of Time Series Analysis*, 27(3), 381-409.
- Benk, H, & Kösekahyaoglu, L. (2018). Türkiye’de döviz kurundan enflasyona geçişkenlik etkisi: 2005-2018 dönemi üzerine bir inceleme. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 1(2), 110-126.
- Berk, E. (2023). Türkiye’de Döviz Kurlarından Yurtiçi Fiyatlara Geçiş Etkisi’nin

- Ekonometrik Analizi: 2016 - 2022 Dönemi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Can, A. (2019). Enflasyon Ve Enflasyon Belirsizliğinin Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Canan, S. (2023). Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Rejiminde Etkili Hedef Endekslerin Belirlenmesi. T.C. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Celkan, Ö. S. (2023). Döviz Kuru Ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği. Ekonomi Ve Finansal Araştırmalar Dergisi, 5(1), 19-37.
- Ceylan, Ö. (2024). Türkiye’de Yi-ÜFE, TÜFE ile Döviz Kuru Dengesi Ne Zaman Bozuldu? Eşbütünleşme İlişkilerinde Kırılma Noktası Tespiti. Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 11(1), 1-16
- Christopoulos, D. K, & León-Ledesma, M. A. (2010). Smooth breaks and non-linear mean reversion: Post-Bretton Woods real exchange rates. *Journal of International Money and Finance*, 29(6), 1076-1093.
- Culhalar, H. (2024). Türkiye’de Enflasyon Ve Büyüme İlişkisi 1990-2020 Dönemi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış İktisat Yüksek Lisans Tezi.
- Çatalok, C. (2019). Türkiye’de Enflasyonun Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi (1990-2018). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, S, & Künc, S. (2020). Faiz Oranı Ve Döviz Kuru İlişkisinin İncelenmesi: 2000 Sonrası Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 11(2), 127-141.
- Çelik, S.(2023). Döviz Kuru ve Faiz Oranlarının BIST Hizmet Endeksi Üzerindeki Etkisi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Çiçek, S. (2006). Türkiye’ de Döviz Kuru Sistemleri ve Politikalarının İhracata Etkileri (1980–2004). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Genel İktisat Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans

Tezi.

- Deka, A, & Dube, S. (2021). Analyzing the causal relationship between exchange rate, renewable energy and inflation of Mexico (1990–2019) with ARDL bounds test approach. *Renewable Energy Focus*, 37, 78-83.
- Demir, Z. (2023). Enflasyon Ve Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi Ve Değişim Oranları (2010-2021). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirgil, B. & Türkay, H. (2017). Türkiye’de Faiz Oranlarını Etkileyen Faktörler: Bir ARDL/Sınır Testi Uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 907-928.
- Demirgil, B. & Türkay, H. (2018). Enflasyon-Faiz İlişkisi Bir Ardl/Sınır Testi Uygulaması. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 515-528.
- Demirgil, B. (2019). Türkiye’de Enflasyonun Belirleyicileri Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 7(1), 13-21.
- Demiroğlu, M.Ö. (2023), Enflasyon Endeksli Tahvillerin Risk Ölçümünde Faiz Ve Enflasyon İlişkisinin Değerlendirmesi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Deveci, E. (2023) Türkiye’de Enflasyonun Belirleyicileri; Nardl Sınaması. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Duman, Y.K, Sağdıç, A. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru Ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz (2003:1–2017:3). *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(1), 1-16.
- Düldül, A. (2021). Enflasyon Ve Enflasyon Belirsizliği Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Simetrik Ve Asimetrik Analizi: Türkiye Örneği. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Dündar, Ö. (2010). Türkiye’de Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticarete Etkileri. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Teorisi Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

- Eceryıldız, D. (2016). 2001 Krizinden Sonra Türkiye’de İzlenen Makroekonomik Politikaların Dış Politika İle İlişkisi. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Küresel Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Enders, W. & Lee, J. (2012). The flexible Fourier form and Dickey–Fuller type unit root tests. *Economics Letters*, 117(1), 196-199.
- Enders, W, & Jones, P. (2015). Grain prices, oil prices, and multiple smooth breaks in a VAR. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 20(4), 399-419.
- Erdem, N. (2022). Türkiye’de Döviz Kuru Ve Faiz Oranı İlişkisinin Zaman Serisi Analizi İle İncelenmesi. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdogan, S. (2020). Enflasyon Ve Döviz Kurları Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2005.1–2018.12). *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-78.
- Eşsiz, E. (2022), Döviz Kuru Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Dinamik Analizi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Geren, T. (2024). Türkiye’de Enflasyonun İşsizliğe Yansıması Ve Yaş Grupları Çerçevesinde Bir İnceleme: 2014-2020. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Geyik, O. Demir, M. & Erdoğan, H. (2022). BRICS-T ülkelerinde faiz, döviz kuru ile enflasyon ilişkisi: Panel eşbütünleşme analizi. *Journal of Life Economics*, 9(3), 109-127.
- Gül, E, Ekinci, A, & Özer, M. (2007). Türkiye’de faiz oranları ve döviz kuru arasındaki nedensellik ilişkisi: 1984–2006. *İktisat İşletme ve Finans*, 22(251), 21-31.
- Güney, A. (2015). Döviz Kuru Teorileri Ve Türkiye’de Döviz Kurunun Belirleyicileri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Gürbüz, Ç. (2023). Faiz Oranı, Enflasyon, Döviz Kuru Ve Borsa İlişkisi: Türkiye

- Örneği. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Güvenbaş, Dursun, S. (2021) Faiz Oranlarının Enflasyon ve Ekonomik Faaliyetlere Etkisi: Türkiye Örneği. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Ilıca, N. (2021), Cari Açığa Faiz, Enflasyon Ve Döviz Kuru Perspektiflerinden Bakış; Türkiye Örneği, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- İçöz Peker, G. (2019). Türkiye’de Enflasyon Ve Çözüm Önerisi Olarak Lisanslı Depoculuk Sistemi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- İdik, Öztürk, R. (2022). Eğitim, İşsizlik Ve Enflasyonun Gelir Dağılımı Adaletsizliğine Etkisi Türkiye İçin Model Analizi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Jaradat, M. A, & Al-Hhosban, S. A. (2014). Relationship and causality between interest rate and inflation rate case of Jordan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 6(4), 54-65.
- Joof, F. & Jallow, O. (2020). The impact of interest rate and inflation on the exchange rate of the Gambia. *International Journal of Economics, Commerce and Management, United Kingdom*, 8.
- Karakaya, H.B. (2020). Enflasyon Hedeflemesi Rejimi ve OECD Ülkelerinde Uygulanışı. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Programı.
- Karakış, L. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru ile Enflasyon Oranı Arasındaki İlişki (2000-2018). *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 83-93.
- Kaya B. (2024). Türkiye’de 2000 – 2022 Yılları Arasında Faiz Ve Enflasyon Oranları İlişkisinin İncelenmesi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaygısız, A. D. & İşcan, H. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: 2009-2017 Uygulaması. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler

- Dergisi, (17), 581-604.
- Kılavuz, E. & Altınöz, B. (2020). Türkiye’de para arzı ile enflasyon arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 242-260.
- Kılıcı, E. N. (2019). Geç Likidite Penceresi Faiz Oranlarının Kredi Faiz Oranları Ve Döviz Kurları Üzerindeki Etkisinin Analizi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 13-26.
- Kızıldere, Ö. Ü. C. (2019). Döviz Kuru Ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Sciences*, 5(21), 1185-1195.
- Kolak, H. (2023). Türkiye’de Dış Ticaret Ve Döviz Kurunun Enflasyon Üzerindeki Etkileri. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Kombak, G. (2019). Enflasyonun Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi - Türkiye Örneği. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Konak, A. & Peçe, M. A. (2023). Türkiye’de Faiz Oranı, Enflasyon Oranı Ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik Analizi: *The Journal Turkish Social Research*, 27(1),171 -186.
- Küçük, E. (2021). Türkiye’de Döviz Kuru İle Faiz Oranı Arasındaki İlişki. İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Künç, S.(2011). Enflasyon Teorileri, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Kütükçü, E. (2020). Teorik Ve Ampirik Kanıtlarla Türkiye’de Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Lütkepohl, H. (2005). *New introduction to multiple time series analysis. Springer Science & Business Media.*
- Mammadov, T. (2024). Türkiye’de 1978-2022 Dönemi Gibson Paradoksunun Geçerliliği. *Biltürk Journal of Economics and Related Studies*, 6(2), 84-

- Mercan, M. (2013). Enflasyon Ve Nominal Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönem İlişkinin Fisher Hipotezi Çerçevesinde Test Edilmesi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 368-384.
- Monfared, S. & Akin, F. (2017). The relationship between exchange rates and inflation: the case of Iran. *European Journal of Sustainable Development*, 6(4), 329-340.
- Mucuk, M. Gerçekler, M. & Edirneligil, A. (2016). Dünya Petrol Fiyatları ve Faiz Oranı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 95-109.
- Nazlioglu, S. Gormus, N. A.& Soytas, U. (2016). Oil prices and real estate investment trusts (REITs): Gradual-shift causality and volatility transmission analysis. *Energy Economics*, 60, 168-175.
- Okur, A. (2017). Türkiye Ekonomisinde Faiz Oranı ve Döviz Kurunun Enflasyon Hedefi Üzerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 146-164.
- Öksüzler, S.H. (2019), Türkiye’de Enflasyon, İşsizlik Ve Dış Ticaret İlişkisi: 2014-2019. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Öktem, Ö.C. (2023). Fiyat Düzeyi Ve Faiz Oranı Arasındaki İlişki. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ekonometri Bilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Ömürberk V, Teker, T. (2019). Döviz Kurlarında Ve Faiz Oranlarında Meydana Gelen Değişimlerin Enflasyona Olan Etkisi: Türkiye Örneği. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Cilt Volume: 3 Sayı Issue :1 Haziran June 2019.
- Özbek, S. (2022). Enflasyon, Faiz Ve Döviz Kuru İlişkisi: Seçilmiş Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi.
- Özbek, S. & Naimoglu, M. (2022). Türkiye’de Enflasyon Ve Döviz Kuru İlişkisi:

- Saklı Eşbütünleşme Yaklaşımı. *Journal of Management and Economics Research*, 20(3), 460-474.
- Özdemir, F. (2010). Döviz Kuru Sistemleri Ve Ödemeler Bilançosu İle İlişkisi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, M.O. (2014). Döviz Kuru Oynaklığı Ve Ardışık Koşullu Değişen Varyans Modelleri İle Türkiye’de Döviz Kuru Oynaklığının Modellenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ekonometri Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkaş H. (2024). Faiz Ve Döviz Kurunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi. T.C. Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ekonomi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol krizinin ekonomiye etkileri ve stagflasyon olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Pabuşçu, G. (2020), Türkiye De Döviz Kuru- Dış Ticaret Açığı İlişkisi:2010 Yılı Sonrası. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Pazarcı, P. (2019). Türkiye’de Enflasyon ve Faiz İlişkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Polat, F.Y. (2015). Döviz Kurları, Ülke Ekonomisi İçin Önemi Ve Kur Savaşları. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Samırkaş, M. C. (2019). Enflasyon ve Nominal Faiz Oranı Arasında Toda-Yamamoto Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6-14.
- Serel, A. & Akşehirli, N. (2023). Türkiye’de Enflasyon Ve Faiz Oranı İlişkisi: Fisher Hipotezinin Sınanması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 15(28), 73-85.
- Sinan, B. (2019). Türkiye’de Faiz Oranı İle Enflasyon Oranı Arasındaki İlişki:

- 2006-2018. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), 200-221.
- Su, Ö. (2015). Türkiye’de Döviz Kurunu Etkileyen Faktörlerin Parasalcı Yaklaşım ile Analizi(1980-2010). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Suludere, Ş. (2023). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Zamanla Değişen Nedensellik Analizi. T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekonometri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Syzdykova, A. (2016). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişki: BRİC Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Yönetim Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 1-14.
- Şahan, G. (2022). Türkiye’de Döviz Kuru Oynaklığı Ve Dış Ticaret: Ardl Analizi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Ve Finans Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahiner, İ. (2022). Türkiye Ekonomisinde 2000-2020 Yılları Arası Enflasyon Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Şeker, H. (2023). Türkiye Ekonomisinin Seçilmiş Makro Göstergeleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Sınır Testi Analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 38(1), 253-269.
- Şentürk, M. Dücan, E. (2014). Türkiye’de Döviz Kuru-Faiz Oranı ve Borsa Getirisi İlişkisi: Ampirik Bir Analiz: *Business and Economics Research Journal* 5(3), 67-80.
- Şit, M. & Alancıoğlu, E. (2019). Türkiye ekonomisinde dünya petrol fiyatları ve döviz kuru ilişkisi: ampirik analiz. *Econharran*, 3(3), 22-35.
- Tandoğan, D. (2020). Türkiye’de Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Granger ve Yoon 2002 Saklı Eşbütünlük Yaklaşımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 21(2), 53-62.
- Telçeken, H. (2018). Enflasyon Ve Faiz Oranları Arasındaki Uzun Dönemli İlişkinin Fisher Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Türkiye Uygulaması (2002-2017). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

- Tıkıl, İ. (2021). Türkiye’de Döviz Kuru İle Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Toda, H.Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Tolgay, Büyükkantarıcı, S. (2019). Döviz Kuru Teorileri: Satın Alma Gücü Paritesi Üzerine Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Türk, E. (2016). Döviz Kuru Enflasyon İlişkisi “Türkiye Örneği”. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 81-102.
- Uçak, S. & Şahan, B. (2019). Faiz; Enflasyon, Döviz Kuru Ve Büyüme İlişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, (79), 53-68.
- Uğur, B. (2019). G-7 Ülkelerinde Enflasyon Ve Faiz Haddi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Fisher Etkisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(2), 85-99.
- Yağcı, M. (2024). Enflasyon ve Faiz Arasında Nedensellik İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Bir Analiz (1994-2023). T.C. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yaldız, M. (2018). Klasik Ve Keynesyen Teoriler Işığında Türkiye’de Enflasyonun İncelenmesi. T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuzer, M.T. (2019). Döviz Kurunu Belirleyen Makroekonomik Faktörler: Türkiye. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yenice, S. & Yenisu, E. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon Ve Faiz Oranlarının Etkileşimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1065-1086.
- Yetiz, F. (2015). Türkiye’de Döviz Kurunun Yansıma Etkisi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.

- Yıldırım, G.G. (2020). Türkiye’de Faiz Oranları Enflasyon Ve Döviz Kuru İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama (2003-2019). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yüce, D. (2021). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Faiz Kararlarının Döviz Kuruna Etkisi: Ekonometrik Bir Analizi. Bahçeşehir Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Yüksel, S., Dinçer H. & Kıyak, Ö. (2019). Merkez Bankalarının Faiz Politikalarının Döviz Kuru Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi: Türkiye Üzerine Bir Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. Ekonomi İşletme Ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(4), 335-346.

EKLER

EK-1:Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranlarının Yıllık Verileri (2004-2024)

YIL	Mevduat Oranı(%)	Faiz	Döviz (ABD Satış)	Kuru Dolar	Enflasyon Oranı(TÜFE)
2004	24,38		1,43		8,60
2005	18,47		1,35		8,18
2006	16,39		1,44		9,60
2007	18,00		1,31		8,76
2008	17,84		1,30		10,44
2009	14,38		1,55		6,25
2010	9,27		1,51		8,57
2011	9,22		1,68		6,47
2012	10,07		1,80		8,89
2013	8,11		1,91		7,49
2014	9,86		2,19		8,85
2015	9,86		2,72		7,67
2016	11,02		3,03		7,78
2017	12,23		3,65		11,14
2018	16,15		4,82		16,33
2019	20,90		5,68		15,18
2020	10,70		7,02		12,28
2021	17,59		8,90		19,60
2022	17,75		16,59		72,31
2023	19,96		23,79		53,86
2024	40,04		31,37		41,12

Kaynak: (T.C.M.B. E.V.D.S. 2024)

EK-2:Yıllara göre Dış Ticaret (2013-2023):

Yıl ar	İhracat(Değer)	İthalat(Değer)	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
2013	161 480 915	260 822 803	-99 341 888	61,9
2014	166 504 862	251 142 429	-84 637 567	66,3
2015	150 982 114	213 619 211	-62 637 098	70,7
2016	149 246 999	202 189 242	-52 942 243	73,8
2017	164 494 619	238 715 128	-74 220 509	68,9
2018	177 168 756	231 152 483	-53 983 726	76,6
2019	180 832 722	210 345 203	-29 512 481	86,0
2020	169 637 755	219 516 807	-49 211 095	77,3
2021	225 214 458	271 425 553	-46 211 095	83,0
2022	254 169 748	363 710 575	-10 954 0827	69,9
2023	255 437 723	361 764 675	-10 632 6953	70,6

Milyar dolar

Kaynak: T.C.M.B. E.V.D.S.2024)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Zozan YILDIZ

Doğum Yeri ve Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Sakarya Üniversitesi – Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

A) Bildiriler

İLETİŞİM

E-Posta Adresi :

Tarih / /2024